

ESAR

EĞİTİM ve SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2022/ 2

Aralık

ISSN: 2757-640X

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları

2022/ Sayı:2 (Aralık)ISSN: 2757-640X

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanacaktır. Ayrıca yılda iki kez özel sayı yayımlanabilir. Dergi elektronik ortamda yayınlanacak olup, yayımlanan sayılara; esardergi.com adresinden erişim sağlanabilir. Makaleler intihal tespit programında gözden geçirilerek yayımlanmaktadır.

JSSR- Journal of EducationandSocialSciencesResearch

2022/ Issue: 2 (December)

ISSN: 2757-640X

ESAR- Journal of Education and Social Sciences Research is an international refereed journal. It will be published twice a year, in June and December. In addition, a special issue may be published twice a year. The journal will be published electronically and published issues; It can be accessed at esardergi.com. The articles are published after being reviewed in the plagiarism detection program.

Sahibi ve Sorumlusu/ Owner:

Anakara Yayıncılık Eğitim Araştırma ve Danışmanlık Őirketi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Okan Açıl

Dergi İletişim:

info@esardergi.com

Editör Kurulu:

Doç. Dr. Mehmet Korkud Aydın

Dr. William Martin Geible

Öğr. Gör. Ramazan Ően

Arş. Gör. Okan Açıl

ESAR

Esar- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin Tarandığı İndeksler:

Index Copernicus

Asos İndex

DRJI

ESJI

I2OR

JournalFactor

ESAR

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mesut Aydın, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Recep Dünder, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Hamdi Öney, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Karagöz, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Hacı Ömer Budak, Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk Sönmez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Prof. Dr. Rahmi Doğanay, Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal Açıkse, Munzur Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan Akman, Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan Yeşiltaş, Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Recep Özman, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Bahadır Köksalan, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Erol Koçoğlu, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan Ünlü, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem Ulukalın, Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Tekin Çelikkaya, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Sibel Oğuz-Haçat, Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Elvan Yalçınkaya, Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Müjdecı, Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Efe, Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şule Egüz, İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Avcı, Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin Çatma, İnönü Üniversitesi

Dr. Ökkeş Nariç, Namık Kemal Üniversitesi

ESAR

Hakemler Kuruluna Teşekkür

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisindeki 2022 / sayı 1'deki makalelerin değerlendirme sürecine zaman ayırarak değerli katkılarını sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

ESAR

2022/ Sayı 2' de yayımlanan yazıların tümünün sorumluluğu yazarlarına aittir.

The responsibility of all the articles published in 2022/2 Issue belongs to their authors.

OKUR YORUMLARI / LETTRES

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki yorum, görüş ve önerilerinizi dergi editörlerine gönderiniz:

info@esardergi.com

ESAR

ESAR 2022 SAYI:2 (ARALIK) YAZARLARI

Yıldırım Onur ERDİREN

Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinliklerinin Öğrencilere Katkısı (s. 1- 8)

Nazım KARADAĞ

Ali Şeriatî'nin Söyleminde Medeniyet Bağlamında Modernizme Bir Eleştiri (s. 9- 18)

Gonca KÜÇÜK, Ali CENGİZ

2020 Karabağ Savaşında İha Ve Siha'ların Kullanılmasının Türk Ve Yabancı Basına

Yansımalarının Siyasal Pazarlama Bağlamında İncelenmesi (s. 19- 48)

Görkem YARGÜL, Fatih ARABACI, Mustafa EFE, Solmaz Sonat YAVUZ

Göçlerin Samsun Ekonomisine Etkisi (s.49- 66)

Nuriye Karakaya YILDIRIM

İngilizce Tümcelerin Edinilmesi: Anadili Türkçe ve Lehçe Olan Öğrenciler (s. 67- 82)

Sevgi KELEŞYILMAZ

Şuşa'da Ermenilerin Müslümanlara Karşı Yaptığı Katliamlar (s. 83- 93)

ESAR

ÜNİVERSİTELERDE YAPILAN SANAT ETKİNLİKLERİNİN ÖĞRENCİLERE KATKISI¹

Yıldırım Onur Erdiren²

Öz

Sanat etkinlikleri öğrencilerin sanat gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Üniversitelerde sanat ve tasarım bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler için sanat etkinlikleri düzenlenmektedir. Güzel sanatlar fakültelerinin sanat ve tasarım bölümleri olan grafik tasarımı, moda tasarımı, endüstri ürünleri tasarımı, el sanatları, plastik sanatlar (resim, heykel, seramik) gibi dallarda birçok sanat etkinlikleri yapılmaktadır. Yapılan etkinlikler, resim yarışmaları, duvar boyamaları, seramik çalışmalarını, bölümlerde görülen resim derslerinin veya projelerin sergileri gibi birçok farklı alanda uygulanmaktadır. Bu etkinlikler öğrencileri farklı açıdan etkilemektedir. Gerçekleşen çalışmalar, sanata ilgisi olmayan öğrenciler için teşvik edici bir nitelik taşımakta olup önemli bir unsur olabilmektedir. Öğrencilerin sosyal ve kültürel bakımdan farklı açılardan etkilemektedir.

Bu çalışmada, üniversitelerde sanat ve tasarım bölümlerinde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere nasıl bir fayda sağlayacağı, öğrenciye neler kazandırdığı anket yöntemiyle irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanat unsurları, Sanat etkinlikleri.

STUDENT CONTRIBUTION TO ART ACTIVITIES IN UNIVERSITY

Abstract

Art activities play an important role in the art development of the students. Art events are organized for students who are studying in art and design departments at universities. There are many art activities in the arts such as graphic design, fashion design, industrial product design, handicrafts, plastic arts (painting, sculpture, ceramics) which are arts and design departments of fine arts faculties. There are many different venues such as exhibitions, painting competitions, wall paintings, ceramic works, exhibitions of painting lessons or exhibitions of the projects in the departments. These activities are affecting the students in different ways. The

¹ Bu çalışma IBANESS-Kırklareli/Turkey 2017 | International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Öğr. Gör Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, Sanat Felsefesi, 0000-0001-7446-0454, yoerdiren@nku.edu.tr

work that has been done is an incentive for non-interested students and can be an important element. Students are influenced by social and cultural aspects from different angles.

In this study, how art activities organized in the arts and design departments at universities will benefit the students will be investigated by questionnaire method that students gain.

Key Words: Art, Art elements, Art events.

Giriş

Sanat, bir insanın yaşadığı bir düşünceyi, belirli dışsal imgelerle ve bilinçli olarak bir başkasına yansıtması ve o başkalarının da aynı düşünceleri yaşamalarından ibaret insani bir etkinliktir (Tolstoy, 2015: s. 50). Sanat evrensel bir disiplindir. Bu disiplin sayesinde sanat etkinlikleri, üniversitelerde öğrencilerin eylemlerini geçmişten günümüze kadar geliştiren bir unsurdur. Üniversitelerde yapılan sanat etkinlikleri çeşitli temalı yarışmalar, desen tasarımları, ürün tasarımları, el sanatları gibi etkinliklerdir. Bu etkinliklerin öğrencilere birçok katkıları vardır. Öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmesine, kültürel bir zemin oluşturmaya, sanata farklı bir perspektiften bakabilme, yaratıcılığını geliştirebilme gibi birden fazla unsur kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada özellikle çeşitli üniversitelerde, sanat ve tasarım bölümlerinde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere nasıl bir katkı sağlayacağı mülakat tekniği de kullanılarak sonuçlar doğrultusunda kapsamlı bir şekilde irdelenmektedir.

Sanat Ve Sanat Etkinliği

Tolstoy'a göre sanat, bir başkasının yansıttığı duyguları görerek ya da duyarak idrak eden birinin, bu duyguların aynısını yaşaması temeline dayanan bir disiplindir (Tolstoy, 2015: s. 49). Sanat kavramı kişiden kişiye göre değişkenlik göstermekte olup özgün fikirler sunma olanağına sahip bir disiplindir. Sanat kimilerine göre kuramsal açıdan önemli, kimilerine göre de yaratıcılığını geliştirmesi bakımından önemlidir. Sanat yaratıcılığında, sanat etkinliklerinin rolü oldukça geniştir. Sanat etkinlikleri sayesinde öğrencilerin yaratıcılığı oldukça gelişme göstermektedir. Özellikle öğrenciler arasında yapılan resim yarışmaları yaratıcılıklarını geliştirmek için önemlidir. Örneğin, resim yarışmaları genellikle sanat ve tasarım bölümlerinde yapılmaktadır. Öğrencinin çizim yeteneğini, süreyi verimli kullanabilme, belli bir süre içinde en iyi tasarımı çıkarabilme, rakip olduğu kişiyle yarışabilme, pratik düşünebilme, nitelikli tasarım ortaya koyabilme ve görsel algı becerilerine sahip olmayı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu unsurlar öğrencinin kendini resim alanında nitelikli bir şekilde geliştirebilme imkanı sunmasını amaçlamaktadır.

Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinlikleri Örnekleri

Üniversitelerde yapılan sanat etkinlikleri öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Yapılan sanat etkinlikleri temalı yarışmalar, desen yarışmaları, ürün tasarımı ve el sanatları alanında yapılan temalardır. Gerçekleşen bu temalı yarışmalar

genellikle bir konu altında yapılan etkinliklerdir. O temaya uygun resim, heykel, seramik, vb. alanlarda yapılmaktadır. Örneğin, desen yarışmaları, üniversitelerde sanat ve tasarım fakültelerinde yapılmaktadır. Fakültelerin moda tasarımı bölümlerinde desen yarışmalarını sıklıkla görmekteyiz.

Resim 1. 14. Taç Yarışma Afışı

Üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinden örnekler vermek gerekirse, ev tekstilinde moda yaratabilecek tasarım ve tasarımcıların ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla Zorluteks tarafından 18 Mart 2016'da düzenlenen yarışmanın ilanında güzel sanatlar fakültelerinde okuyan öğrencilerin katılabileceği öngörülmektedir. Bu yarışmalar öğrencilerin yaratıcılıkları geliştirme olacağı buldukları platformlardır. Bu yarışmalar sayesinde pratik düşünebilme, doğru akıl yürütebilme yetilerini geliştirmektedirler.

Resim 2. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrenci Sergisi, 2016-2017

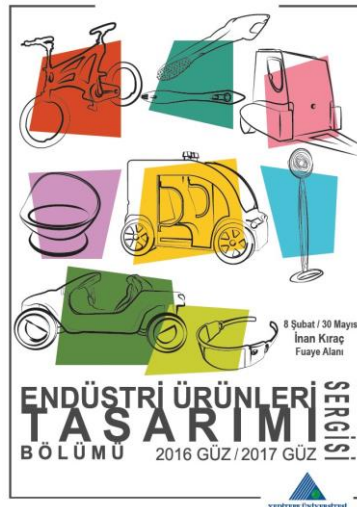
Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar fakültesinin 2016-2017 yılında gerçekleştirdiği öğrenci sergisi yapıldı. Bu sergide amaç, sene boyunca yapılan çalışmaların sene sonunda sanatseverlere tanıtılmıştır. Bu sergilerin amacı sanat eğitimi alan öğrencilerin nasıl eserler ortaya koyduğu olmaktadır.

Resim 3. Ankara Üniversitesi Sergi Afişi, 2017

Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrencilerinin Gençlik haftasına özel karma sergisi 12-20 Mayıs 2017'de gerçekleşmiştir.

Moda tasarımının yanı sıra, endüstri ürünleri tasarımı bölümlerinde de sanat etkinlikleri son derece önemlidir. Ürün tasarımı bölümlerinde yapılan sanat etkinlikleri bir konu altında yapılan tasarım maketler yer almaktadır. Bu maketler öğrencilerin yaratıcılıklarını ve hayal gücünü geliştirmektedir.

Resim 4. Yeditepe Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Sergi Afişi, 2017

Örneğin, 2016/2017 güz döneminde Yeditepe Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı bölümünün gerçekleştirdiği sergisidir.

Geleneksel el sanatları bölümlerinde ise, genellikle heykel, seramik, çini, tezhip, hat, örgü gibi temalar verilerek çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Resim 5. Akdeniz Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Sergi Afişi, 2018

2018 yılında Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar fakültesinin gerçekleştirdiği Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Sergisi sanatseverlere açılmıştır.

Yöntem

Çalışmada, 14 Mayıs – 02 Haziran 2017 tarihleri arasında çeşitli üniversitelerde okuyan tasarım bölümlerinde sanat ve tasarım bölümlerinde okuyan öğrenciler ana kütle olarak belirlenmiştir. Zaman kısıtlaması nedeniyle 100 kişi örneklem olarak belirlenmiştir.

Literatür tarama, metin inceleme, kütüphane ve internet araştırması yapılmış olup, mülakat tekniği kullanılarak öğrencilere sorular yöneltilip, bu etkinliklerin kendilerine ne kattığı çıkarılmıştır. Bu çalışmanın temel eksenini sanat etkinlikleri üzerinedir. Çalışmada ilk adım, sanat ve sanat etkinliğinin ne olduğu, üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin neler olduğudur.

Son olarak, öğrencilere mülakat yöntemi uygulayarak sanat etkinliklerinin kendilerine neler kattığının sonuçlarını görmüş olacağız.

Bulgular

Bu çalışmada, mülakat tekniği uygulanmıştır. Mülakatta öğrencilerin sanat ve tasarım bölümlerinde okuyor olmaları gerekmektedir.

Mülakat sorularını 100 kişiye sorduk. Yapılan mülakatların sonucunda sanat etkinliklerinin sanat ve tasarım bölümlerinde okuyan öğrencilere neler kattığını görmüş olacağız.

Çalışmaya, çeşitli üniversitelerde okuyan sanat ve tasarım öğrencileri katılmıştır. Katılımcılara yöneltilen ilk soru, yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılığımızı geliştirme açısından yararlı olup olmadığı olmuştur. Bu soruya 62 kişi olduğu yönünde, 38 kişi ise olmadığı yönünde değerlendirmiştir.

Katılımcılara sorulan ikinci soru, yapılan sanat etkinlikleri çizim derslerindeki başarımızı artırıp artırmadığı yönündedir. Bu soruya 70 kişi artırdığı, 30 kişi ise artırmadı diye yanıt vermiştir.

Katılımcılara sorulan diğer bir soru, sanat etkinliği adı altında yapılan sergiler bakış açımızı değiştirip değiştirmediği yönünde olmuştur. Bu soruya ise, 72 kişi değiştirdiği, 28 kişi değiştirmedeği yönünde cevap vermiştir.

Bir diğer önemli değinilen konu ise, sanat etkinlikleri yeni fikirler üretme bakımından önemlidir. Bu yüzden katılımcılara sanat etkinlikleri yeni fikirler üretmeniz bakımından yararlı olup olmadığı yönünde olmuştur. Bu soruya 85 kişi olduğu, 15 kişi ise olmadığı yönünde olmuştur.

Katılımcılara sorulan bir diğer soru ise, sanat etkinlikleri sosyalleşme açısından etkili olup olmadığı yönündedir. Cevaplara göre 75 kişi olduğu, 25 kişinin olmadığı yönündedir.

Üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere katkısını inceleyen bu çalışmada katılımcılara yöneltilen soru “Sanat etkinlikleri size ne kattı?” şeklinde hazırlanmıştır. Soru açık uçlu olarak hazırlanmış ve cevaplar beklenmiştir. Alınan cevaplara göre, genellikle yaratıcılık, düşünce, sosyalleşme yönünde kurulan cümleler olmuştur. Cevaplardan bazıları şöyledir:

- Hızlı akıl yürüterek tasarımlar üretebiliyorum.
- Sanat ile ilgilenmek yaratıcılığımı geliştirdi.
- Dersler dışında bu tür etkinlikler bizi her bakımdan geliştirdi.
- Yeni fikirler oluşturma becerisi kattı.
- Uygulamanın dışında teorik bilgilerim zenginleşti.
- Kültürel anlamda çok şey kattı.

- İdrak etme yetim gelişti.

Diğer katılımcıların cevabı ise, “amacının sadece derslere girip çıkmak olduğu” yönünde olmuştur.

Çeşitli üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere katkısını inceleyen bu çalışmada katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise “Hangi alanda yapılan sanat etkinliği sizi etkiledi?” şeklinde hazırlanmıştır. Soru açık uçlu olarak hazırlanmış ve cevaplar beklenmiştir. Cevaplardan bazıları şöyledir:

- Resim sergileri
- Seramik çalışmaları
- Desen yarışmaları
- Bienaller
- Workshoplar
- Heykel sergileri
- Sanat söyleşileri
- Sempozyumlar

Diğer katılımcıların cevabı ise, “amacının hiçbir etkinliğe katılmayıp sadece okula gelip gitmek” olduğu yönünde olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

100 kişi ile yapılan mülakatlar sonucunda çeşitli üniversitelerde okuyan öğrenciler ile yapılan sanat etkinliklerinin kendilerine neler kattıkları yönünde bakış açılarının ölçülmesinde çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir;

	Evet	Hayır
Yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılığınızı geliştirdi mi?	%62	%38
Sanat etkinlikleri çizim derslerinizdeki başarınızı etkiledi mi?	%70	%30
Yapılan resim sergileri sanata bakış açınızı etkiledi mi?	%72	%28
Sanat etkinlikleri yeni fikirler üretmeniz bakımından etkili oldu mu?	%85	%15

Sanat etkinlikleri sosyalleşmeniz bakımından etkili oldu mu?	%75	%25
--	-----	-----

Tablo 1. Mülakat Sonuçları Tablosu (%)

Çıkan sonuçlara göre, ilk soruda yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılıklarını geliştirdiği, ikinci soruda, sanat etkinlikleri çizim derslerindeki başarılarını etkilediği, üçüncü soruda ise, yapılan resim sergileri sanata bakış açılarını etkilediği, dördüncü soruda, sanat etkinlikleri yeni fikirler üretmeleri bakımından etkili olduğu, diğer soruda ise, sanat etkinlikleri sosyalleşmeleri bakımından etkili olduğu, açık uçlu soruda ise, sanat etkinlikleri yaratıcılıklarını geliştirdiği yönünde belirlenmiştir. Son açık uçlu soruda ise, resim, seramik ve desen alanlarında yapılan sanat etkinlikleri öğrencileri etkilemiştir.

Böylece, çeşitli sanat bölümlerinde okuyan öğrenciler katılımcı olarak alınmıştır. Bundan sonra yapılması planlanan çalışmalarda, sanat bölümlerinde okumayan ama bu tür etkinliklere katılan öğrencilerin fikirleri ve düşüncelerinin de faydalı olacağı kanısındayız.

KAYNAKÇA

San, İ. (2008), “*Sanat ve Eğitim*”, Ankara: ÜtopyaYayınevi.

Tolstoy, L. N. (2015), “*Sanat Nedir?*”, (Çev). Mazlum Beyhan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Tunalı, İ. (2012), “*Estetik*”, İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnternet Kaynakları

<http://egazete.anadolu.edu.tr/kultur-sanat/36003/gsfden-2016-2017-ogretim-yili-1inci-2nci-ve-3uncu-siniflar-sergisi>

<https://www.ankara.edu.tr/karma-sergi-guzel-sanatlar-fakultesi-ogrencileri-genclik-haftasina-ozel-resim-sergisi-12-20-mayis-2017/>

<https://yeditepe.edu.tr/tr/etkinlik/endustri-urunleri-tasarimi-bolumu-2016-guz-2017-guz-sergisi>

<http://kusam.akdeniz.edu.tr/geleneksel-turk-sanatlari-tezhip-hat-minyatur-karma-sergisi/>

ALİ ŞERİATİ'NİN SÖYLEMİNDE MEDENİYET BAğLAMINDA MODERNİZME BİR ELEŞTİRİ

Nazım Karadađ¹

Öz

Sosyologlar arasında yer edinmiş, ele aldığı konular ve konularla ilişkili düşünceleriyle her daim kendisini hatırlatan Şeriatî'nin; insan, toplum ve insan-toplum ilişkili kavramlar üzerinde yoğun çalışmaları mevcuttur. Tarih ilmiyle ilgilenen Şeriatî; insan türü için hareket, değişim ve oluŐum yasalarının ne olduğunu neden-sonuç ilişkisi bağlamında araŐtırmıŐ ve edindiği sonuçları eserlerinde aktarmaya çalışmıştır. Toplumsal değişimi ve geliŐimi içeren kavramlar arasında modernizm ve medeniyet bulunmaktadır. Modernizm ve medeniyet, İslam dünyasının ve geliŐmekte olan üçüncü dünya ölkelerinin üzerinde yoğunlaşması ve tartıŐması gerekli görölen konulardır. Batı dünyası, her iki kavramı bir arada ya da birini diğerinin yerine kullanmıŐtır. Batı, Ortaçağ düşüncesi ve geleneklerinden uzaklaŐarak yaratmak istediği yeni hayat tarzını modernizm olarak tanımlamıŐ fakat Avrupalı olmayan ölkelere medeniyet etiketiyle pazarlamak istemiŐtir. Bu çalışmada; Batı ve Doğu dünyasını bilen bir araŐtırmacı olarak Şeriatî'nin medeniyet ve modernizm kavramlarına bakış açısı ele alınmıştır. Şeriatî; Avrupalı olanların, medeniyet kavramı altında Avrupalı olmayanlara modernizmi dayattığını belirtir ve modernizmin eleŐtirisini yapar, çözümler olarak küçük bir reçete sunar ve aydınlara büyük bir görev yükler.

Anahtar Sözcükler: Şeriatî, modernizm, medeniyet.

Abstract

A CRITIQUE OF MODERNISM IN THE CONTEXT OF CIVILIZATION IN THE DISCOURSE OF ALI SARIATI

Having obtained himself a position among sociologists and always reminded himself with his thoughts on the subjects and issues he addresses, Shariati has extensive studies on human, society and concepts that are related to people-society. Shariati, interested in the science of history, examined the laws of movement, change and formation for the human being in the context of cause-effect relationship and tried to convey the results he obtained in his works. Concepts that include social change and development include modernism and

¹ İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Din Bilimleri ABD, Doktora Öğrencisi, nkaradag123@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0675-7931

civilization. Modernism and civilization are issues that the Islamic world and developing third world countries need to focus on and discuss. The western world has used both concepts together or one of them interchangeably. The Western world defined the new lifestyle it wanted to create by moving away from medieval thought and traditions as modernism, but it wanted to market it to non-European countries with the label of civilization. In this study; As a researcher who knows the Western and Eastern world, Shariati's perspective on the concepts of civilization and modernism is discussed. Shariati states that Europeans impose modernism on non-Europeans under the concept of civilization and criticizes modernism and offers a mini prescription as a solution.

Keywords: Seriatî, modernism, civilization.

Giriş

Modern sözcüğü, tek kelime ile ifade edilecekse; “değişim” sözcüğünün olması uygun görülebilir (Eisenstadt, 2007:72) fakat modern olgusunun tam olarak bir tanımı, özellikleri, ne zaman başladığı ve ne zaman son bulacağı belirsiz bir durumu ifade etmektedir (Tomlinson, 2004: 54). Belirsizliğe rağmen modern kavramı üzerine bazı çalışmalar yapılmış, bir bilgi çerçevesi oluşturulmuştur. Modern kavramı, Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde krizlere neden olmuştur (Berger, 1981: 27) ve bu ifade modern sözcüğünün ne derece önem arz ettiğini onaylamaktadır. Bu krizler ve modernitenin talep ettiği değişim Giddens’e göre Sosyoloji biliminin doğuşunun ana gerekçelerinden biri olmuştur. Ona göre; Sosyolojinin ana konusu modern toplumdur (Giddens, 1998: 21). Sosyoloji alanıyla ilişkili yapılan araştırmalar göz önünde bulundurularak modern sözcüğü ve modern ile ilişkili kavramları tanımlamak bu çalışma için bir ihtiyaç olarak görülmüştür.

Modernizm, taşıdığı anlam itibariyle sözcük olarak insanlık tarihinin 5. yüzyılından itibaren kullanılmakta olup 17. ve 20. yüzyılları arasında insan yaşamının her noktasında varlığını hissettirmiştir (Kumar, 1999:88). Latince “modernus” sözcüğünden türeyen modernite “hemen şimdi” anlamını taşımaktadır. Modernizm bir düşüncedir. Bu düşünce, Aydınlanma Çağında sonra Avrupa’yı merkez edinmiş bir dönüşümün ifade biçimi olarak adlandırılmıştır. Modernizme, değişime ve ilerlemeyi ilke edinmiş ideal bir toplum meydana getirme amacı yüklenmiştir (Touraine, 1995: 25-26). Kilise egemenliği, bilime karşı tutulan tavır, maddi olanın adaletsiz bir şekilde paylaşımı, meşrulaştırılan sosyal hiyerarşinin düzensizliği, eskiye dair ne varsa geleneksellik dairesi içinde yer almaktadır. Tasvir edilen bu geleneği kabul etmeyen, eski yönetim ve fikir akımlarını eleştiren, mevcut düşünce yapısıyla uyuşmayan, inanç sistemine reaksiyon gösteren, sırasıyla; Rönesans ile başlayan Reform, Aydınlanma ve Fransız İhtilali ile günümüze kadar devam eden değişimi ifade eden yolculuğa modernlik denir (Shils, 2002: 150). Modernlik sözcüğü için yapılan araştırmalar incelendiğinde çok farklı anlamlar taşıyan bir kavram olduğunu görmek mümkündür. Örneğin; yenilik, değişim, ilerleme, belirsizlik vb. kavramları içeren bir olgudur.

Modern sözcüğü ile ilişkili olan bir diğer sözcük “modernleşme”dir. “Modernleşme, yeniliği, denge durumunu ifade eden, birey ve toplumun katkısıyla sosyal ve kültürel

değişimleri içeren bir süreçtir(Ward, 1968: 3). Bu sürecin içinde başta sosyo- ekonomik değişimler, bilginin üretilmesi ve yaygınlaşması, kapitalist sistemin dünyada yer edinmesi, göç ve nüfus hareketleri, sanayi devrimleri, ulusallık, sekülerizm, küreselleşme vb. birçok olgu bulunmaktadır(Cevizci, 1999) Özetle, geri kalmış olarak tabir edilen toplumların; zamanla, yaşanan çağda geçerli olanı yakalaması, benimsemesi, ideal olarak görülen bir seviyeye ulaşma süreci olarak modernleşmeyi tanımlayabiliriz(Seyyar, 2007: modernleşme mad.).

Şeriatî, modernizmin Batılı toplumlar tarafından Avrupalı olmayan toplumlara medeniyet adı altında sunulduğunu ifade eder(Şeriatî, 1998: 11). Guenon(1980: 22-23) da 19.yüzyılda Avrupalı milletlerin yakaladığı gelişim seviyesinin medeniyet olarak görüldüğünü belirtir. Kısacası medeniyet demek, Avrupalı; Avrupalı demek, medeni demektir. Çalışmamızın diğer bir kavramı ise medeniyettir. Ersöz'e(1963:4) göre, Türkçede medeniyet sözcüğü yerine uygarlık sözcüğü kullanılmaktadır. Medeniyet sözcüğüne Fransızca'da karşılık gelen sözcük ise "Civilisation" sözcüğüdür ve anlam olarak "şehir", "şehirleşme" ve "şehre uymak" gibi sözcükleri içermektedir(Gökberk, 1959:3). Meriç'e göre; sosyologların çoğu "medeniyet" sözcüğü yerine "kültür" sözcüğünü kullanmayı tercih ederler. Kimileri kültür ve medeniyet sözcüğünü eş anlamda kullanırken kimileri yakın anlamda kullandı(Meriç, 1986: 44). Medeniyet sözcüğü, kültür sözcüğü gibi Türkçe dilinde yer edinmiş bir sözcük değildi, Osmanlının batılılaşma sürecinde aldığı ve kullandığı bir sözcük olarak günümüze kadar gelmiştir. Kültür ve medeniyet kavramları üzerine yoğunlaşan ve bu iki kavramı bilimsel ve sosyolojik olarak ele alıp tartışan kişi Ziya Gökalp'tir(Gökalp: 1976). Gökalp, medeniyet ve kültür birbirinden farklı kavramlar olduğunu ifade eder. O, kültüre hars demeyi tercih eder ve milli olarak kabul eder fakat medeniyeti harstan farklı tutarak beynelmilel bir kavram olarak niteler. Her milletin kendine özgü diyebileceğimiz bir harsa sahiptir, hars yükseldikçe ve yayıldıkça farklı bir seviyeye yükselir, medeniyete dönüşür(Gökalp, 1972:1). Kaplan, ise bu konuda zıt bir görüş ileri sürer. Medeniyet ve kültürü aynı kefeye yerleştirir. Ona göre medeniyetler, kültürler yaratır(Kaplan, 1983: 46). Topçu ise kültür ve medeniyet kavramlarını farklı kavramlar olduğunu fakat bizim bu iki kavramı karıştırdığımızı dillendirir. Bu iki kavramı karıştırmamızın sonucu olarak Batı taklitçiliğine soyunduğumuzu belirtir(Topçu, 1961:196). Baltacıoğlu(1972: 21) da benzer bir görüş ile kültür ve medeniyet sözcüklerinin karıştırıldığını düşünür. Kültürün milli, medeniyetin milletlerarası olduğunu ifade ederek Gökalp'ı destekleyici bir rol üstlenir.

Ali Şeriatî'ye göre "medeniyet" kavramına öncelik verecek olursak "Medine" sözcüğü "m-d-n" kökünden gelir ve "şehir" demektir. Medeniyet "temeddün" sözcüğü ile akrabadır. Temeddün, bağlılık demektir. Dolayısıyla, medeniyet: Medine'ye, şehre bağlılık duygusu anlamındadır ve o duyguyu ortaya çıkarmak, demektir. Ali Şeriatî "medeniyet" ve "medeni" kavramlarının farklı anlamlara sahip olduğunu ifade ederek "medeniyet, şehirde oturmak, şehirli olmak değildir fakat medeni insan, şehirde oturma aşamasına ulaşmış insan demektir." Çadırda oturan, çölde ömür süren insana karşılık şehirli insan, medeni demektir. Vahşi insandan yoksun olan şehirdedir. Kent, medeniyetin parçasıdır fakat kapsayıcısı durumunda değildir. Medeniyet; şehir anlamına gelmekle birlikte genel bir ifade ile toplumunun maddi ya da manevi fark etmeksizin sahip olduğu ürün, değer ve birikimlerden oluşmaktadır.(Şeriatî, 2008: 1-15).

Şeriatî kısaca “Şehir medeniyetin kabıdır.” der (Şeriatî, 2008: 29). İbn-i Haldun “Umran” ilmini, tek sözcük olarak “Medeniyet” sözcüğüyle eşleştirir. Haldun’a göre; İnsan, medeniyet kurucusunun tek adaydır; medeniyet yaratan ve medeniyeti geliştiren yegane varlık, insandır (Haldun, 1982: 143). İnsan; yeteneklerine bağlı olarak medeni olma seviyesini yükseltir, bir nevi yeteneklerin gelişimine bağlı olarak bir toplumun medeniyet seviyesi belirlenir. Medeniyet, sadece beş duyu organıyla algılanabilen bir şey değildir. Medeniyet düşünsel(zihni) ve ruhsal bir olay olduğundan manevi ve fikri bir ilerleme derecesini içeren bir süreçtir. Medeniyeti; bireylerin sahip olduğu bilgi, bilgiyi yorumlama, bakış açısı, duyuş ve pratik yaşam düzeylerinden anlamak mümkündür. Bu nedenle Amerikan Medeniyetini çok yüceltip Hint Medeniyetini aşağılamak yanlıştır, birinin diğerine karşı bir üstünlüğü yoktur(Şeriatî, 1998: 43-44). Medeniyet ve kültürü bireyler değil, toplum oluşturur. Toplumun değeri, insanın yaptıklarıyla ölçülür. Manevi olana kültür, maddi olana medeniyet diyoruz fakat böyle bir ayırım problem teşkil eder. Çünkü, insan elinin değdiği eser ya da olgularda manevilik söz konusu olduğundan medeniyet aslında kültür ögesini kapsayıcı bir rol olmaktadır. Kültürün ögeleri arasında bulunan felsefe, edebiyat, din vb. değer yaratan kavramlar, yapı olarak değerlendirildiğinde medeniyet olur(Şeriatî, 2008: 19). Medeniyeti nesnel kabul edenler, medeniyetin dışsal tezahürüne bakıyorlar, aksine medeniyet ruhsal bir durumdur, manevi ve fikri bir derecedir (Şeriatî, 2008: 58). Nesnel bir yargı olarak artık bilinen bir gerçekliktir ki uygarlık bir harekettir, bir durum değildir; bir yolculuktur, bir durgunluk değildir. Bilinen uygarlıklardan hiçbirisi uygarlık idealine ulaşamamıştır. En uygar toplum dahi yıkılmıştır (Toynbee, 2016: 52).

Maddi olanın toplumun zihin kodlarında yer edinirken kazandığı manevi değerler medeniyetin bileşenleridir. Medeniyet bir süreçtir. Başlangıç noktası tam olarak belirlenemeyen ve tamamlanması ile ilgili kriterleri olmayan maddi-manevi bir gelişmişliğin ifadesi olarak görebiliriz. Bu nedenle hiçbir medeniyet için medeniyetini tamamlamıştır, diyemeyiz.

Ali Şeriatî’ye göre dikkatli bakılırsa üç medeniyet kaynağına sahip olduğumuz anlaşılır, der.

Arami: İbrani, Fenike ve Arap olan Sami kaynaklı.

Aryai : Hint, İran ve Sonra Yunan ve Roma.

Çinli ve Sarı Irk. (Şeriatî, 2008: 72).

Ali Şeriatî’ye göre; ilk büyük medeniyetler Mezopotamya’ya aittir. Medeniyetlerin oluşumu göç ile başlamıştır. Babil, Asur, Sümer ve Akad bu medeniyetlerdendir. Bu medeniyetler beş ya da altı bin yıl öncesine aittir. Bu medeniyetler Aramilerin Mezopotamya’ya göçünden sonra kurulmuştur. İbrahim peygamber, göçmen soyludur. İbrahim kıssasında belirtildiği gibi hicretler başlıyor. Filistin’e ve Mısır’a gidiyorlar. Göçle oluşan ikinci medeniyet çeşidi Arya Medeniyetleri’dir. Aryailer, göç ederek; Hindistan’da, İran’da ve Avrupa’da medeniyetler inşa etmişlerdir(Şeriatî, 2008: 67-68). Ali Şeriatî bu grupta yapar fakat asıl inandığı düşünce ise tüm ırkların tek bir kökeni olduğu ve dolayısıyla tüm medeniyetlerin kaynağının bir noktada birleştiğidir. Buna gerekçe olarak da şunları ileri sürer. Birincisi, yapılan

araştırmalar sonucunda aletlerin keşifleriyle elde edilen bilgilerin benzerlik göstermesi ve ikincisi ise insanların konuştuğu yaygın kelimelerin barındırdığı seslerdeki benzerlikler. Emile Benveniste'nin çalışmasını(Hint-Avrupa Dilinde Adların Oluşumunun Kökeni) örnek gösterir (Şeriatî, 2008: 67-68).

Ali Şeriatî'ye göre medeniyetin tesisinde coğrafya ve etnik faktörler rol oynar mı? İbn-i Haldun Mukkadime adlı eserinin birçok bölümünde coğrafyanın insan ve toplum yaşamı üzerindeki etkisine değinirken; Şeriatî, kesin ifadelerle bu düşünceyi ne onaylar ne de reddeder. Bazı coğrafyalar birden fazla medeniyete ev sahipliği yapmışken bazı coğrafyalarda medeniyetin izine rastlanılmamıştır. Tarihte görüldüğü gibi bazı ırklar medeniyet kurmuşlardır, bazıları kurmamışlardır. Bu açıklama, coğrafya ve etnik ırkın medeniyetin oluşumunda etkili iki öge olduğu anlamına gelmez. Çünkü insan, türünün içgüdüğü yani tabiatı gereği olarak medeniyet yapıcı ve şehir hayatı yaşayan bir varlıktır. İnsanın düşüncesi, medeniyetlerin oluşmasındaki en büyük işlevi gören faktördür(Şeriatî, 2008: 20). Ali Şeriatî'ye göre; medeniyetleri Doğu medeniyeti ya da Batı medeniyeti gibi isimlendirmek yanlıştır. 17., 15. ya da 5. yüzyıl medeniyetleri dersek daha uygun olur. Bir bölge ya da bir toplum tek başına medeniyetin sahibi, ilerleme ve kültürün tek adresi olamaz. Medeniyet, tüm insanlığa özgü bir kavram iken; kültür ise sadece bir kavme aittir. Ali şeriatî, Apollo'yu(uzay aracı Apollo 11-1969) tanık göstererek Amerika, beyaz ve siyahların malı değildir, beşere aittir, medeniyet beşerindir, fikrini beyan eder(Şeriatî, 2008: 25).

Medeniyetlerin tüm insanlığa mal olması sebebiyle denebilir ki medeniyetler, gelişigüzel oluşan yapılar değildir. Öncelikle medeniyetlerin var olabilmeleri ve sonra gelişimlerini tamamlayabilmeleri için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Tarihsel süreçte uygun zamanı tutturabilen, uygun zemine sahip olan ve bazı aşamalardan geçmiş toplumlar bu görevi üstlenebilirler. Ali Şeriatî'ye göre yorumlayacak olursak, bir toplulukta azınlık olarak kabul görmüş bir grup; öncekinden farklı yeni bir iman ile doğmuşsa, yeni bir ideolojiyi yüklenmişse kültürlerini oluşturabilmeleri için medenileşebilmek adına onlara düşen görev öncelikle hicrettir. Çünkü azınlık durumunda olan bireylerin imanı, doğduğu çevre ve şartlar tarafından kolayca kabul edilmesi beklenemez. Bu durumda iki seçenek var: Ya mevcut şartlara ayak uyduracak, imanından vazgeçecek, inancı zayıflayacak ya da yukarıda imanını yaşayabileceği bir yere hicret edecek ve imanın emrettiği şekilde yaşayacak, sosyal hayatını düzenleyecektir. İmanından vazgeçmeyip bulunduğu yerden hicret etmeyi düşünmezse, azınlık durumunda oldukları için yok edilmekle yüz yüze kalacaklardır. Yok olmamak ve güçlü bir şekilde aynı topraklara dönmek için hicret önemli bir olgu olarak görülmektedir(Şeriatî, 2008: 59). Medeniyetler kurabilmek için yer değişikliği önemlidir. Hint, İran ve Batı; göçmenler gelmeden önce yerleşikti. Medeniyetleri yoktu. Arya ve Arami kavimleri hicret etmeden önce medeniyet kurmamışlardır(Şeriatî, 2008: 67-68). Yerliler, yerlerinden ayrılmadılar. Medeniyetleri olmadı(Şeriatî, 1998: 64).

Arnold Joseph Toynbee(2016:199) göre “Dinin uygarlığın hizmetinde olduğu görüşünde, her keresinde bir uygarlıkla diğer uygarlık arasında köprü görevi görmek için yeni büyük bir dinin ortaya çıkmasını bekliyorduk.” Yeni bir medeniyet için yeni bir iman gerekir.

Günümüze kadar büyük bir medeniyet oluşturmuş her toplum; yeni bir iman ile bunu yapmıştır, aksi düşünülemez ve örneği de yoktur. Başlarda sıkıntı yaşansa da medeniyetler yeteneklerin rahatça ve özgürce gelişebildiği ortamlarda filizlenir. Böyle ortamlar oluşunca; felsefe, sanat ve edebiyat gelişir ve dahası yeni buluşlar ortaya çıkar. Tersine bir koşulda, yani ortamlar elverişli olmayınca her çeşit gelişme aşaması yapay olur ve dökülür(Şeriatî, 2008: 47). Yunan Medeniyetinde felsefe, Roma Medeniyetinde sanat, Çin ve Hint Medeniyetinde mistizm, bizim Medeniyetimizde ise İslam vardır(Şeriatî, 2008: 166). Peygamberler, Allah'tan aldıkları her türlü emaneti insanlara ulaştırmışlar, insanların donmuşluk halini hareketlendirmişler, toplumdaki sıçramalarda en önemli rolü üstlenmişlerdir. Medeniyetlerin ve insan kültürünün hazinesi işte bu büyük kahramanların ellerinden çıkmıştır(Şeriatî, 2008: 144). Onlar, toplum vicdanının tam kalbinde yer almışlardır. Ali Şeriatî, bazı filozofların bunun aksini söylediğini belirtir. Kültürün oluşmasında, toplumun değişmesinde ve medeniyetlerin oluşumunda tek faktörün ekonomik faktörler olduğunu söylerler. Bu filozoflardan biri Karl Marx'tır. Karl Marx'ı eleştirir. Karl Marx, tarihin hareketlerinde çeşitli kültür ve medeniyetlerin oluşumunda insanların maddi nimetlerden faydalanma ve ona sahiplenme çabasının yattığını söyler(Marx, 2018: 57). Oysa öyle mi? Medeniyetlerin oluşmasında ve gelişmesinde tek faktör ekonomi olabilir mi? Bazı filozoflar bunu onaylamaz. En etkili faktörün ekonomi olabilme olasılığını olabileceği fakat bunun sadece ekonomi olacağı anlamına gelmediğini belirtirler. Medeniyetlerin oluşumunda etkili olan faktörlerin tek etkene indirgemenin yanlış olduğu ve birçok etkenin medeniyetlerin oluşumunda etkili olabileceği düşüncesi hakimdir. Örneğin, İslam Medeniyeti'nin oluşumunu açıklamaya çalışırsak; peygamberin çalışmalarını, başarılarını ve imanını göz ardı edemezsiniz. İslam Medeniyetinin oluşumunda en etkili faktörün din olma olasılığı yüksek bir kanı iken sadece din faktörünü göz önünde bulundurmamak da yanlış bir düşüncedir. Ekonomik şartlar, Kureş'in fikir düzeyi, Bizans'ın ve İran'ın durumu, kültür, sosyal hayat, siyasi irade vb. faktörler de İslam Medeniyeti'nin oluşmasındaki etkili olmuştur(Şeriatî, 1998: 54). Şeriatî, Max Weber'i örnek verir. Max Weber'in iktisat-din ilişkisi çerçevesinde bir harita ortaya koyduğunu ve çıkarılan bu haritayı değerlendirdiğinde; İngiltere, İspanya, İtalya, Fransa ve Almanya'nın sahip oldukları sermaye açısından benzer, diğer bir deyişle aynı iktisadi hayatı paylaşıyorlardı. Ekonomik potansiyelleri neredeyse eş değerde fakat kalkınma ve kapitalizme geçiş hızları aynı olmamıştı. Bunun da tek nedeni vardı: Farklı mezheplere bağlı oluşlarıydı. Özetle toplumların gelişiminde ekonomi tek faktör olmamaktadır(Şeriatî, 1998: 53).

Ali Şeriatî'ye göre medeniyet şu etkenlerin sonucunda oluşur.

1.Sosyal hayatın içindeki mevcut yasalar: Her toplum, bireylerin isteği olmaksızın bir yasa oluşturmuştur.

2.Sosyal anlaşma: İnsanlar bir arada yaşamak için sosyal anlaşmaya ihtiyaç duyarlar.(Rousseau'nun tezi de bunu onaylar.)

3.Aşk ve açlık: Aşk, manevi ihtiyacı doyururken açlık; ihtiyaç olup maddi olanı çağırır. Maddi değeri, inanç ve iman gibi iki kavram manevi değere dönüştürür. Sembolleştirme; maddi olanın düşünceye, inanca ve değere dönüşmesidir.

4. Savunma ve saldırı: Saldırı tez, savunma antitez, medeniyet ise sentezdir. Karışıklık, çelişki ve çatışmalar medeniyeti meydana getirir(Şeriatî, 2008: 20-21).

“Modernizm” ve “Medeniyet” Ali Şeriatî'ye göre farklı iki kavramdır. “Yaşam araçlarını değiştirmek modernleşmek, insanı değiştirmek ise medeniyet demektir.” (Şeriatî, 2008:58) “Modernizm, biz Avrupalı olmayan toplumlara medeniyet adı altında empoze edilmiştir.” (Şeriatî, 1998: 11). Sanayileşme, kapitalizm ve modernleşme süreçleri Avrupalı toplumlar tarafından Doğu'ya aktarılırken söylemler farklı, aktarılanlar farklı oldu. “İki atla, üçüncüyü çevir.” İnsanın hayat felsefesi ve kişiliği oldu. Ali Şeriatî, Marcuse göre “tek boyutlu adam”, Renoue'nin söyleyişiyle “değeri düşmüş adam”, Shondel'e göre “daire adam” isimlendirmelerini örnek verir. Avrupa, “Modernizm”i bilinen bir kavram ile tanıtmak için “Medeniyet” sözcüğünü kullandı. Avrupa toplumlarının dayattığı adam; artık kendi talepleri olan, ihtiyaçlarını gören, zayıflığını bilen, kendince bir mantığı sahip olan, anılar yaşatan ve faziletler biriktiren bir insan olarak algılanmaz. Çünkü bu sayılanlar hep bir bir yok olmuştur olmuştur. Tüketim uğruna üreten, üretim uğruna tüketen adam olarak “dairesele” bir kısır döngü meydana getirmişlerdir(Şeriatî, 1998: 28-29). Medeniyetin çöküşü ya da medeniyet krizinin en önemli sebebi değerlerin bırakılmış olmasıdır(Bayraktar, 2016: 30). Batı'nın medeniyet anlayışı ya da modernleşme süreciyle birlikte anılan kapitalizm, Protestanlık, Hümanizm ve Faşizm gibi kavramlar bireyleri ve toplumları kendilerine yabancılaştırdı(Şeriatî, 2016, 78-79). İki yüzyıl önce bazı ülkeleri gezip, görüp ve ziyaret etmiş olsaydınız, hiç şüphe yok ki bugünkü Batı medeniyetine sahip olmadığını rahatlıkla görecektiniz. Hepsinin kendilerine ait ve gerçek medeniyetler olduğuna şahit olacaktınız. Onların bir benzerleri yoktu. Yaşantıları, talepleri davranışları, düşünce tarzları, eğlence etkinlikleri, neyden zevk aldıkları, hangi değerleri benimsedikleri, tapınma ya da genel anlamda ritüelleri, felsefi ve dini düşünce şekilleri, iyi ya da kötü olsun tüm davranışları, evet hepsi ama hepsi kendilerine aitti (Şeriatî, 1998: 24).

Batılı toplumlar “Modernizm” kavramını “Medeniyet” kavramına eş değer bir kavram olarak sundular. Modernizmin ve kapitalizmin öngördüğü üretim ve tüketim kavramları çerçevesinde dünyada yaşayan herkes benzer özelliklere sahip olmalıdır. Tüm insanlık birebir aynı hayatı yaşamalı ve dahası benzer bir şekilde aynı şeyleri düşünmelidir. Bu nedenle Avrupalı toplumlar; bütün Doğu'lu, Asya'lı ve Afrikalı toplumlara; nasıl hayal edeceklerini, ne giyineceklerini, nasıl isteyeceklerini, ne ve nasıl düşüneceklerini, nasıl ve ne derece mutlu olacaklarını, neye ve nasıl üzüleceklerini, evlerini hangi şekilde kuracaklarını, sosyal ilişkilerini ne düzeyde ve nasıl düzenleyeceklerini, nasıl ve neyi tüketeceklerini, görüşlerini ne şekilde ve hangi kurallar çerçevesinde ortaya koyacaklarını, dahası ve en önemlisi neyi, nasıl seveceklerini ve neye inanacaklarını dahi aşıladılar(Şeriatî, 1998: 30). Bu medeniyet anlayışı ile değerlere karşı inkarcı olmayı ya da tamamen inançsız olmayı önerdiler (Şeriatî, 1998: 102). Avrupa, kendinden olmayan toplumları modernleştirmek istedi. Modernleşmeden kastımız rönesans, hümanizm, reformasyon, kartezyen düşünce, aydınlanma, pozitivism ve kapitalizm bütünleşmesinden oluşmaktadır(Bezci, 2015: 5). Bu yeni modeli onlara empoze etmek önemliydi. Bunu gerçekleştirmek amacıyla; insanın medeniyete olan sevgisi ve sevgiyle gelen ilgisini kullanarak aldattılar, onlara modernleşmenin aslında medeniyet olduğunu, farklı bir şey olmadığını anlattılar. Özetle; modernleşmeyi, medenileşme olarak tanıttılar. Tanıtım için yerli

aydınlardan yardım aldılar. Modernizm; değişiklik demektir; örfün, adetin, geleneklerin, üretimin, tüketimin değişmesi ve yaşantının içinde eski, maddi ne varsa yerine yenisini konulmasıdır. Çünkü emeğin karşılığı olanlar eski ve yerli, yeniler ise modern makine üretimidir. Avrupalı olmayan toplumlar, değişen dünya şartlarına ayak uydurmak ihtiyacında olduklarını düşünerek modernleşmeyi tercih ettiler ve amaçladılar. Amaçlarına ulaşabilmek için önce değerler arasında önemli bir yer edinmiş dinleriyle çatışmaya girmeleri gerekli görüldü. Çünkü, bireye ve topluma kişilik kazandıran ya da medeniyet yolunda ilk adımı attıran dindir. Din; bireyleri birbirine bağlayan, bir arada tutan yüce bir zihniyettir. Eğer bu zihniyetin yeri sarsılırsa, aşağılanırsa, yıkılırsa toplum da bundan nasibinin alır önce hor görülür ve akabinde kaybettiği değer sonucunda yıkılır. Bir toplumun kişiliğini oluşturan ana unsurların başında din olmak üzere tarih, kültür, felsefe, düşünce, sanat ve edebiyat gelir(Şeriatî, 1998: 32-33). Kısaca, Avrupa'nın modernizmi; medeniyet kavramını ileri sürerek kendince yapıcı bir rol üstlenirken aslında geçmişten gelen, özü olan, farklılıklarıyla özgün olan birçok toplumu kendisine yabancılaştırarak tehdit etmiş, yok olmaya sürüklemiştir

Şeriatî'ye göre; Avrupalılar, bütün toplumları tek bir kalıba sokmaya çalışmıştır fakat bilinmelidir ki “Avrupa kalıbı” na karşı düşünce akımları hızlanma göstermektedir. Bir tek medeniyet, o da Avrupa Medeniyeti; bu düşünce zamanla etkisini kaybedecek, yürürlükten kalkacaktır(Şeriatî, 1998: 95). Avrupalıların sunduğu modernizmi benimseyen çağdaş insan; bir yabancılaşma süreci yaşadı, kendisine ait her şeye yabancılaştı(Şeriatî, 1998: 120). Avrupalı olmayanlar, kendi özüne dönmeliler. Avrupalıların takdim ettiği medeniyeti değil; tarihlerine dönerek asıl medeniyetin ne olduğunu anlamalıdır(Şeriatî, 1998: 98). Cahiller, bunu yapamaz. Bu gerekçe ile bu yükü aydınlar yüklenmelidir. Çünkü aydınların bir bilinç yaratabilme yetenekleri vardır, buldukları toplumda ortak bir bilinç meydana getirebilirler, toplumları için ideal bir insan tipi belirleyebilirler(Şeriatî, 1998: 146-147). Bayraktar'a göre, “Kendi iç dünyasını inşa edenler yaşanabilir bir dünya veya medeniyet inşa edebilirler.”(Bayraktar, 2016: 13) Kısaca Şeriatî, Batı'nın medeniyet adı altında kendisi dışında diğer toplumlara sunduğu modernizme karşı ne yapılacağına reçetesini de vermiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada; Şeriatî'nin medeniyet ve modernizm kavramlarına yönelik söylemleri konu edinmiştir. Şeriatî, kültürü manevi; medeniyeti ise kültürü de kapsayan maddi ve manevi bir kavram olarak sunar. Şeriatî'ye göre bir medeniyeti meydana getiren; toplumun tarihi, inançları, değerleri, uğraşları, teknoloji çalışmaları, yaşam tarzları ve benzer öğeleridir. Avrupalı olanlar; düşüncelerini, istedikleri yaşam tarzını ve belirledikleri kavramları, yani tek başlık altında topladıkları modernizmi; Avrupalı olmayanlara, medeniyet ile dayatmak istediklerini vurgular. Avrupa'nın medeniyeti, tek tip toplumlar talep etmekte ve bu gerekçe ile toplumları kendi istekleri doğrultusunda değiştirmektedir. Bu anlayış, birçok toplumda krizlere yol açmakta ya da toplumların sahip olduğu özellikleri kaybetmelerine neden olmaktadır. Sonuçta, modernizm ile tanışan toplumlar, modernizmin öne sürdüğü kavramları kabullenerek geçmişlerinden, inançlarından ve değerlerinden koparak kendilerine yabancılaşmaktadırlar.

Şeriatî, modernizmin talep ettiği yabancılaşmayı ya da doğurduğu krizleri engellemenin yolu olarak bilinçlenmeyi ileri sürer ve bu bilinci oluşturma görevini toplumun aydınlarına yükler.

KAYNAKÇA

Baltacıoğlu, İsmail H.(1972), Türke Doğru, Türkiye İşbankası Kültür Yayınevi, Ankara.

Bayraktar, L.(2016), Medeniyet ve Felsefe, Ofset Matbaa Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Berger P. and Berger B.(1981), Sociology: A Biographical Approach, Penguin Books, New York.

Bezci, B.(2015), "Sekülerizm ve Laikliği Demokrasi Bağlamında Tartışmak", International Journal of Political Studies, Year:1, Vol:1, Issue 2. S. 1-10.

Cevizci, A.(1999), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Edward S.(2002), "Gelenek", İnsan Bilimlerine Prolegomena, (Der. Ve Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul.

Eisenstadt, S. N.(2007), Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim, (Çev. Ufuk Coşkun), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Ersöz, M.(1963), "Hars ve Medeniyetin Dinamik Tanımları", Eğitim Dergisi, 1(5),s.243-255.

Giddens, A.(1998), Modernliğin Sonuçları, (Çev. Ersin Kuşdil), 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gökalp, Z.(1972), Hars ve Medeniyet, Ankara, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara.

Gökalp, Z.(1976), Türkçülüğün Esasları, (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul.

Gökberk,M. Ali(1959), "Kültür Meselesi", Bilgi Dergisi, 13(147), s.3.

Guenon, R.(1980), Doğu ve Batı, Çeviren: Fahrettin Arslan, İstanbul, Yeryüzü Yayınları, İstanbul.

Haldun, İbn (1982). Mukkadime I (Çev. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları. İstanbul.

Kaplan, M. (1983) "Üç Musiki ve Üç Medeniyet", Milli Kültür Dergisi, 41/8.

Kumar, K.(1999), Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları , Dost Kitabevi, Ankara.

Marx, Karl(2018), Kominist Manifesto, (Çev. Tanıl Bora), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Meriç, C.(1986), Kültürden İrfana, İstanbul, İnsan Yayınları,1986.

Robert E. Ward / Dankwart A. Rustow, (1968),“Introduction”, Political Modernization in Japan and Turkey, (Ed.) Robert E. Ward and Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, Washington.

Seyyar, A.(2007), ‘modernleşme’ maddesi, Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü, Değişim Yayınları, İstanbul.

Şeriati, A.(2016), İnsan, (Çev. Şamil Öçal), Fecr Yayınları, Ankara.

Şeriati, A.(1998), Medeniyet ve Modernizm, (Çev: Ahmet Yüksek), Bir Yayıncılık, İstanbul.

Şeriati, A.(2018), Medeniyet Tarihi, (Çev. İbrahim Keskin), Fecr Yayınları, Ankara.

Tomlinson, J.(2004), Küreselleşme ve Kültür, (Çev. Arzu Eker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Topçu, N.(1961), Yarınki Türkiye, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

Touraine, A.(1995), Modernliğin Eleştirisi, (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Toynbee, A.(2016), Uygarlık Yargılanıyor, (Çev. Nurer Uğurlu),3.Baskı, Ağustos, İstanbul.

2020 KARABAĞ SAVAŞINDA İHA ve SİHA'LARIN KULLANILMASININ TÜRK VE YABANCI BASINA YANSIMALARININ SİYASAL PAZARLAMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ¹

Gonca KÜÇÜK² Ali CENGİZ³

Öz

Araştırmanın amacı, 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA'ların kullanılmasının türk ve yabancı basına yansımalarının siyasal pazarlama bağlamında incelenmektir. 2020 Karabağ Savaşında Türk yapımı insansız hava araçlarının kullanılması siyasal pazarlamanın olduğu kadar uluslararası pazarlamanın da kapsama alanına girmektedir. Bu yönüyle bakılarak, araştırmada, siyasal pazarlama ile birlikte pazarlamanın genel özellikleri üzerinde durularak, 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA'ların kullanımı siyasal pazarlama ile birlikte genel pazarlama ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın inceleme alanı, 2020 yılında yaşanan Karabağ Savaşının devam ettiği günlerde 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili internet üzerinden yayın yapan haber sitelerindeki İkinci Karabağ Savaşında Türk İHA ve SİHA'larının kullanılması ile ilgili yorum içeren Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere, Fransa, Azerbaycan, Rusya ve Türkiye'deki internet haber sitelerindeki haberler oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması ile elde edilen verilerin analizinde söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, Türk yapımı insansız hava araçlarına dünya kamuoyunda bir ürün farkındalığının oluştuğu ve Türk savunma sanayi ürünlerinin bilinirliğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ülkelerin buldukları siyasi konuma uygun bir şekilde tutum aldıkları ve bu tutumlarının da 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili haberlere yansımış olduğu görülmüştür. Araştırmada sonucunda ayrıca, siyasal pazarlama ile savunma sanayi ürünlerinin uluslararası alana satışıyla ülkeler arasında mevcut askeri, siyasi ve ekonomik entegrasyonların yeniden şekillenebileceği düşüncesi oluşmuş ve siyasal pazarlamanın uluslararası entegrasyonlara olabilecek etkilerinin araştırılması önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İHA, Karabağ Savaşı, Pazarlama, SİHA, Siyasal Pazarlama.

¹ Bu çalışma Dr. Öğretim Üyesi Ali CENGİZ danışmanlığında Gonca KÜÇÜK tarafından 23/12/2021 tarihinde tamamlanan “*Siyasal Pazarlama Bağlamında, 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA'ların Önemi*” başlıklı ve 717728 tez no'lu yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Öğretim Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu, gonca.kucuk@adu.edu.tr

³ Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, ali.cengiz@adu.edu.tr

Abstract

EXAMINATION OF THE REFLECTIONS OF THE USE OF UAVS AND SİHAS IN THE 2020 KARABAKH WAR IN THE CONTEXT OF POLITICAL MARKETING

The aim of the research is to examine the reflections of the use of UAVs and SİHAs in the 2020 Karabakh War on the Turkish and foreign press in the context of political marketing. The use of Turkish-made unmanned aerial vehicles in the 2020 Karabakh War is within the scope of international marketing as well as political marketing. From this point of view, in the research, the use of UAVs and SİHAs in the 2020 Karabakh War was evaluated in terms of general marketing principles together with political marketing, by emphasizing the general characteristics of marketing together with political marketing. The study area of the research is the United States, Germany, England, France, Azerbaijan, Russia, which contain comments on the use of Turkish UAVs and SİHAs in the Second Karabakh War on the news sites broadcasting on the 2020 Karabakh War, during the days when the Karabakh War in 2020 continued. and news on internet news sites in Turkey. In the research, literature review method, one of the qualitative research methods, was used. Discourse analysis method was used in the analysis of the data obtained through the literature review.

As a result of the research, it is understood that there is a product awareness of Turkish-made unmanned aerial vehicles in the world public and that there is awareness of Turkish defense industry products. It has been seen that the countries have taken a stance in accordance with their political position and this attitude has been reflected in the news about the 2020 Karabakh War. As a result of the research, it was also suggested that the current military, political and economic integrations between countries could be reshaped with the sale of political marketing and defense industry products to the international arena, and it was suggested to investigate the possible effects of political marketing on international integrations.

Keywords: İHA, Karabakh War, Marketing, Political Marketing, SİHA

GİRİŞ

Pazarlama, sosyal ve ekonomik davranışı ihtiva eden karmaşık ve kapsamlı bir alandır. Bu temelde pazarlamanın ticari anlamda karşılıklı tatmin edici değişim ilişkilerine dayanmaktadır. Bu temel görüşün arkasında derin ve güçlü bir birikim olduğu söylenebilir. Pazarlama bilimi akademik anlamda cevabı ancak son zamanlarda bulmuş olsa da pazarlamanın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir (Erdoğan vd., 2011: 2).

Kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasıyla birlikte pazarlama, daha geniş bir perspektiften yeni bir bakış açısı kazanmış durumdadır. Kar amacı gütmeyen, farklı bir anlatımla parasal bir kazanç sağlama amacında olmayan kurumların amacı, kuruluş ve fikirlerin rol oynadığı alanlarda, tanıtım faaliyetleri ile izleyicilere fikirlerini pazarlamak ve bu fikirlerin kabul edilebilirliğini yaygınlaştırarak sürekli kılmaktır (Cengiz, 2006: 394). Bu ve benzeri amaçlar kapsamında ticari pazarlamada kullanılan yöntem ve teknikler, amacı fikir ve vaat pazarlaması yapmak isteyen kurumlar için bir belirleyici yol oluşturmuş durumdadır. Pazarlama yoluyla fikir ve vaatlerin geniş kitlelere anlatılarak kabul edilmesinin hedeflendiği pazarlama çeşidi siyasal pazarlama olarak adlandırılmaktadır.

Siyasal pazarlama, siyaset bilimi ve pazarlama ile ilgili kavramları içeren çift disiplinli bir alan haline gelmiştir. Dünya genelinde yaşanan küresel değişimler nedeniyle siyasi pazarlama kavramlarına ilgi her geçen gün artmaktadır (Menon, 2008: 3). Bu yönüyle siyasi pazarlama, ülke sınırlarını aşarak daha geniş kitlelere ulaşmanın bir yolu haline gelmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle birlikte bir ülkede ortaya konan siyasi bir fikir veya vaat, dünyanın farklı bir ülkesini de etkiler hale gelmiştir. Bu etkileşim, bir ülkede gerçekleşen bir durumun diğer ülkeler tarafından kabul görmesi ya da reddedilmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Ticaretin yaygınlaşması ile birlikte ülkeler birbirlerine pazarladıkları ürünler ile o ülkede olduğu gibi bu tür bir pazarlamadan etkilenen üçüncü ülkeleri de etkileyebilmektedirler. Ülkeler arasında en çok ticareti yapılan ürünler arasında savunma sanayi ürünleri de bulunmaktadır.

Savunma sanayi ile ilgili ürünler, üreten ülke için önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Türkiye’de yapılarak birçok ülkede yaşanan savaş ve çatışmalarda kullanılan insansız hava araçları da ülkemiz adına avantajlar oluşturan siyasi pazarlama ürünleri olarak öne çıkmaktadırlar. İnsansız hava araçlarının ülkemizde üretilerek uygun pazarlama politikaları ile alıcı ülkelere sunulması, siyasi açıdan Türkiye’yi ve insansız hava araçlarını alan ülkeler için avantaj oluştururken, bu gelişmeden olumsuz etkilenen ülkelerin de siyasi pazarlamadaki rakip davranışı çerçevesinde karalama ve eksik görme çabaları öne çıkmaktadır. Literatürde siyasi pazarlama ile ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte, savunma sanayi ürünleri ile ülke dışında gerçekleşen siyasi pazarlamanın etkilerini analiz eden çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışma ile amaçlanan 2020 yılında gerçekleşen Karabağ savaşında kullanılan Türk yapımı insansız hava araçları Türk ve dünya basınında yer alan haberlerdeki söylemleri analiz etmektir.

Bu araştırmanın temel amacı, siyasi pazarlamanın, uluslararası ticaret açısından önemini göstermektir. Türkiye, son yıllarda savaş sanayinin dünyadaki örneklerini de takip ederek, önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Özellikle insansız hava aracı alanında yapılan çalışmalar, diğer ülkelerdeki örnekleri ile karşılaştırıldığında Türk İHA ve SİHA'larının oldukça ileri düzeyde, üstün birçok özelliklerle donatılmış olduğu görülmektedir. Terörle mücadele kapsamında üretilmeye başlanan Türk İHA ve SİHA'ları savaş boyutuna ulaşan birçok çatışma ortamında kullanılmış ve dünyanın birçok ülkesinin de takdirini kazanmıştır. Türk insansız hava araçlarının bu durumu siyasi pazarlama açısından düşünüldüğünde, Türkiye'nin bölgesel güç olması açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu önem, özellikle, 2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında cereyan eden İkinci Karabağ savaşında İHA ve SİHA'ların kullanılmasıyla daha da önemli hale gelmiştir. Azerbaycan'ın kazandığı Karabağ savaşında, Türkiye'nin ürettiği İHA ve SİHA'lar oldukça yoğun bir şekilde kullanılması ve savaşın kazanılmasındaki rolü Türk medyasına olduğu gibi diğer ülkelerin haber medyasına da yansımıştır. Haber medyasında Türk İHA ve SİHA'larının Karabağ savaşında oynadığı rol ile ilgili haberlerin analizi, siyasi pazarlamanın sonuçlarını ortaya koymak ve bu alanda yapılmış araştırmaların sınırlı olmasından dolayı literatüre katkı sağlanması adına önemlidir.

Pazarlama Kavramı

Pazarlama kavramı, günlük hayatta satış çabaları ve reklamcılıkla aynı anlama gelmektedir. İngilizcedeki “marketing” kelimesinin karşılığı olan pazarlama kavramının tanımı yapılırken, pazarlamanın farklı bir boyutu vurgulanmaktadır. Pazarlama tüketicileri satışa ikna etmeye çalışan bireyler veya departmanlar olarak kabul edilmektedir. Çoğu tanımda, pazarlama yalnızca iş perspektifinden incelenmekte, tüketicilere ürün ve hizmetlerin sağlanması faaliyetlerini düzenleyen bir yönetim işlevi olarak kabul edilmektedir (Bulut, 2012: 3).

Pazarlama faaliyetler bütününe ifade eden bir kavramdır. Sadece ürünün alıcıya satışı değil, öncesi ve sonrasındaki faaliyetlerin tamamını ifade etmektedir. Bu haliyle pazarlamanın insanların ürün temini ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan çalışmaların tamamı olduğu söylenebilir. Pazarlamanın temel amacı, tüketicilerin satılan ürünlerden veya sunulan hizmetlerden memnun olmalarını sağlamaktır (Tunç, 2017: 4). Memnun olan ve ihtiyaçları karşılanan tüketiciler belirli bir süre sonra sadık müşteriler haline geleceği düşüncesinden hareketle, işletmenin uzun vadede gelirleri garanti edilmiş olacaktır (Altunışık vd., 2017: 4). Yapılan ticari faaliyetlerde ana amacın kazanç sağlamak olduğu düşünülürse, bu amacı gerçekleştirmek için yapılacak pazarlama faaliyetlerinin önemi daha belirgin olabilecektir.

Uluslararası Pazarlama

Ülkeler arasında siyasi, kültürel, ekonomik ve teknolojik konularda ilişkiler yaşanmaktadır. Coğrafi keşiflerle birlikte ülkeler arasında sömürgecilik yaygınlaşırken, Sanayi Devrimi'nden sonra hâkim durumdaki ülkeler arasında bir rekabet ortamı oluşmuştur. Yeni piyasa arayan ülkeler sermaye ve yatırımı diğer ülkelere aktararak ulus ötesi bir sistemin oluşmasına sebep olmuşlardır (İzgi ve Özpolat, 2008: 231). Uluslararası pazarlama ile artık pazarlama kavramı yeni bir boyut kazanmış gibidir. Uluslararası pazarlama satılan ürünlerden sağlanacak fayda artık sadece bir işletme ile sınırlı olmamakta, pazarlama ülke menfaatlerinin de göz önüne alınarak yürütüldüğü faaliyetler halini almış olmaktadır.

Küreselleşme, işletmelerin bakış açısında önemli değişimlerin olmasına sebep olmuştur. Dünya pazarında ticaretin serbestleşmesi nedeniyle çeşitli ülkelerde yabancı işletmeler ortaya çıkmış ve rekabet yoğunlaşmıştır. Bu koşullar altında işletme, tüketici talep ve gereksinimleri doğrultusunda kendisine yeni pazarlar bularak maliyetleri düşürmek ve kazancını artırmak için yeni ürünler geliştirme yoluna gitmektedir (Yeşil, 2010: 30). Küreselleşen dünyada yerel pazarlarda kalmak işletmeler için yeterli olmamakta, bu sebeple işletmeler çeşitli avantajlar elde etmek için kendi ülke pazarlarından çok uluslararası pazarlara önem verir hale gelmişlerdir.

Siyasal Pazarlama

Günümüzde kullanılan siyasi kavramlar en kısa şekilde devlet, ülke ve insan yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Siyaset bilimi ise siyasi otorite ile ilgili sistem bilimi ve bu sistemlerin işleyişi ile ilgili davranışlardır (Kışlalı, 1987: 3). Siyaset bilimi, kendini sürekli yenileyen ve geliştiren bir sosyal bilim konusudur, bu nedenle ayırt edilemez ve çok geniş bir alanı kapsar (Dursun, 2018: 8). Siyaset gibi pazarlama da günlük hayatımızda etkileşimde bulunulan bir kavramdır.

Günümüzde sadece somut ürünler değil, hizmetler ve fikirler de profesyonelce pazarlanabilmektedir. Pazarlama kavramları denilince akla ilk olarak siyasi pazarlama uygulamaları gelmektedir (Tan ve Armutçu, 2020: 3). Siyasi pazarlama; ticari pazarlama teknik ve yöntemlerinin siyasette kullanılmasını ifade etmektedir (Menon, 2008: 3).

Siyasal pazarlama, siyaset ve pazarlama disiplinlerini aynı çatı altında birleştiren ve literatürde çeşitli şekillerde tanımlanan bir araştırma alanıdır. Literatür incelendiğinde siyasi pazarlamanın ilk tanımının siyasi pazarlama kavramını dar bir perspektiften ele almak olduğunu ancak zamanla kapsamının genişlediğini görebiliriz. Siyasal pazarlamanın temel amacı, propaganda ile eş anlamlı olan seçmenleri ikna etmektir. Bu dar çerçevede siyasi pazarlama; liderler, parti planları, fikirler, vaatler gibi siyasi ürünlerin değerinin seçmenlere oy ve güven

kazanmak için aktarılması sürecidir (Okumuş, 2007: 2). Ancak, siyasal pazarlama bundan çok daha fazlasını içermektedir. Siyasal pazarlamanın içeriği daha kapsamlıdır, seçim öncesi siyasal reklam ve iletişim faaliyetlerini içerebileceği gibi hizmet pazarlamasına benzer birçok yönü de bulunmaktadır. Geniş anlamda siyasal pazarlama, ticari pazar için geliştirilen araçların siyasal alana uygulanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Bayraktar, 2009: 3).

Siyasal pazarlama, pazarlama faaliyetleri ve yalnızca seçim kampanyası sırasında yürütülen diğer tüm faaliyetler de dâhil olmak üzere “seçim pazarlaması” ve “siyasal pazarlama” olarak ikiye ayrılmaktadır. Siyasal pazarlama, seçmenlerin davranışlarını inceleyerek ve sonuçları değerlendirerek siyasal kampanya iletişimini geliştiren pazar araştırması ve stratejisinin bütünüdür. Siyasal pazarlama, siyasetçilerin tüm iletişim faaliyetlerini içeren karmaşık bir süreçtir ve evrensel çaba gerektirmektedir. Bu nedenle siyasal pazarlama, tüm pazarlama sürecini kapsayan, siyasal iletişimin vazgeçilmez ve önemli bir parçasıdır (Özkan, 2014: 27).

Siyasal pazarlama faaliyetlerinde birçok ticari pazarlama kavramı değerlendirilmektedir. Ticari pazarlama terimlerinin siyasal pazarlamadaki karşılıkları şu şekilde açıklanmaktadır (Aydoğan, 2007: 9):

Ürün: Siyasal pazarlamada ürünler, adayın kendisini, fikirlerini ve bağlantılarını içermektedir. Ürün için herhangi bir ücret alınmasa da seçimin sonucu herkesin ortak geleceğini etkileyebilmektedir.

Pazar: Siyasal pazarlamada seçmenler pazarı, bu seçmenlerin oluşturduğu talep de oy verme hak ve görevini ifade etmektedir.

Tüketici: Siyasal pazarlamada tüketiciler mevcut veya potansiyel seçmenlerdir, yani öncelikle vatandaşlardır. Bu nedenle destek sağlamak için ülkenin sorunlarına, toplumsal ihtiyaçlarına ve geleceğe yönelik konulara odaklanmalı ve ikna edilmelidir.

Fark Yaratmak: Fark yaratmak, ticari pazarlamanın ve siyasal pazarlamanın temel unsurudur, karşı taraf, aday veya fikir üzerinde avantaj yaratmaktır. Bu avantaj, henüz karar vermemiş seçmenlerin ana hedef olduğu iletişim ve kampanyaların gücüyle sağlanabilmektedir.

Satış: Satış fonksiyonunun siyasal pazarlamadaki karşılığı, kişiyi ve fikirlerini tanıtmak, imaj oluşturmak ve seçmenler tarafından desteklenmesini sağlamaktır.

Kazanç: Ticari pazarlamanın faydaları ölçülebilse de siyasal pazarlama için imkânsızdır. Siyasal pazarlamanın ortak yararı adayların seçilmesi olsa da, seçmenler için oy verdikleri aday kazanmış olmaktadır.

Siyasal pazarlama sürecinde siyasal pazarlama karması oluşturmadan önce siyasal pazarın bölümlendirilmesi, hedef kitlenin belirlenmesi ve ürün konumlandırma stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir (Smith ve Hirst, 2001: 24).

Siyasal Pazar Bölümlendirmesi: Siyasal piyasa bir bütün olarak ele alındığında pek çok farklı alt grubu içeren son derece geniş ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Heterojen bir yapıya sahip bu büyük pazarda, pazar bölümlendirme ile benzer ihtiyaç ve taleplere sahip homojen bir pazar kesimi yaratılmaktadır (Baines vd., 2003: 226). Siyasal pazar bölümlendirme kriterleri arasında coğrafi, demografik, davranışsal ve psikolojik faktörler

bulunmaktadır (Polat, 2015: 330).

Siyasal Pazarda Hedef Kitlenin Belirlenmesi: Hedef pazar seçimi, siyasi pazarlamada son derece önemli olan ve pazarlama çabalarının sonuçlarını doğrudan etkileyen stratejik bir karar verme sürecidir. Bir siyasi parti veya aday, hedef seçmenleri belirlerken partinin kendisi, pazar kaynakları ve pazar guruplarındaki rekabet gibi birden çok konuyu kapsamlı bir şekilde değerlendirmelidir. Ancak başarılı olmak için sadece hedef pazarı bölümlere ayırmak yeterli olmamaktadır. Ayrıca hedef pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için uygun bir pazarlama karması oluşturmak ve ticari pazarlamada farklılaştırılmış veya geliştirilmiş pazarlama stratejilerinden hangi stratejinin benimseneceğine karar vermek gerekmektedir (Polat, 2015: 353).

Siyasal Pazarda Ürün Konumlandırması: Siyasi pazarlama açısından konumlandırma; siyasi ürünlerin önemli ve ayrıcalıklı özelliklerinin hedef kitle tarafından nasıl tanımlandığı, bir siyasi partinin veya adayın seçmenler gözünde rakiplerine göre konumunu ifade etmektedir (Karayel Bilbil ve Çelikkol, 2015: 236). Siyasi pazarlama bir tür hizmet ve ideolojik pazarlama olduğu için maddi bir ürün değil, maddi olmayan bir üründür. Soyut ürünlerde karar verme daha belirsiz bir sürecin sonunda gerçekleşir ve daha zordur. Bu nedenle, ürün imajı ve konumlandırma, seçmenlerin siyasi ürünleri anlaması ve seçmenlerin karar vermesini olumlu yönde etkilemesi için daha önemlidir (Polat, 2015: 370–71).

Siyasal Pazarlama Bağlamında Karabağ Savaşı

Azerbaycan Cumhuriyeti, 1994 yılında Birinci Karabağ Savaşı'nda topraklarının %20'sini kaybetmesinin ardından Bişkek Protokolü'nü imzaladıktan sonra, Ermenistan Cumhuriyeti ile çeşitli uluslararası çerçevelerde uzun vadeli diplomatik müzakereler yürütmüştür. Bu müzakereler işgalci güçlerin Azerbaycan topraklarından koşulsuz olarak çekilmesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi kararını uygulaması içindir. Bu süreçte Ermenistan tarafından gelen popülist söylemler ve provakatif hareketler müzakereleri zora sokacak sonuçlar doğurmuştur. 2019 yılında ABD'de Ermenistan Savunma Bakanı tarafından yapılan yeni topraklar kazanmaya ilişkin söylem ise bir anlamda savaş çağrısı anlamına gelmekteydi (Karabağ-Azerbaycan, 2021).

Temmuz 2020'e gelindiğinde Ermeni silahlı kuvvetleri, Azerbaycan-Ermeni devlet sınırında Tovuz yönünde elverişli bir mevzi ele geçirmeye çalışmış ama başarısız olmuştur. Dağlık Karabağ ihtilafını Azerbaycan'a faydalı kılan çatışmalar ise Ekim 2020 ve Kasım 2020'de meydana gelmiştir. Çatışma, Karabağ Savaşı'ndan (1988-1994) sonra kurulan temas hattında 27 Eylül 2020 sabahı başlamış, her iki taraf da askeri ve sivil kayıplar vermişlerdir. Dağlık Karabağ ve Ermenistan tarafında sıkıyönetimle birlikte tam seferberlik ilan edilmiş, Azerbaycan'da 28 Eylül 2020'de kısmi sıkıyönetim ilan edildikten sonra sınırda sokağa çıkma yasağı ve savaş hali ilan etmiştir (Turan, 2021: 30). Çatışmalar kısa sürede alevlenerek İkinci Karabağ Savaşı'na dönüşmüştür. Dağlık Karabağ'ın en büyük ikinci şehri olan Şuşa, 44 gün süren şiddetli çatışmanın ardından 9 Kasım 2020'de Azerbaycan'ın kontrolüne girmiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin'in arabuluculuğunda Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Ermenistan Başbakanı tarafından ateşkes imzalanarak Karabağ bölgesindeki tüm çatışmalar 10 Kasım 2020'de sona ermiştir (Uluslararası Politika Akademisi, 2021).

Karabağ savaşında savaş uçaklarının ve saldırı helikopterlerinin rolü sınırlı olmuştur. Çatışmanın nispeten dar bir alanda gerçekleşmesi ve her iki tarafın da gelişmiş hava savunma sistemlerine sahip olmasının bu konuda etkili olmuştur. Ayrıca akıllı mühimmat kullanım

oranının düşük olması nedeniyle hareket sahasının dağlık yapısının da böyle bir tercihin yapılmasında tüm taraflarca etkili olmuştur (Özgen, 2021: 117).

Ateşkes sonrasında Bakü'nün Özgürlük Meydanı'nda Dağlık Karabağ'daki zafere adanmış bir askeri geçit töreni düzenlenmiştir. Bu törende görülen savaşta kullanılan teçhizatı sergiler niteliktedir. Geçit törenine 150 adet askeri teçhizat katıldı. Etkinliğe Belarus ve Rusya ürünleri hakim oldu. Modern T-90C tankları, BMP-3 piyade savaş araçları, BTR-82A zırhlı personel taşıyıcıları, Solntsepyok ağır topçu sistemleri, Smerch (Rusya'da üretilmiştir), Polonez (Belarus'ta üretilmiştir) roketatarlar, Msta-S Kendi kendine arka planda Tahrikli topçu teçhizatları "Acacia", "Pion", 1970'lerden beri Silahlı Kuvvetlere hizmet eden "Osa" ve "Shilka" gibi uçaksavar füze sistemleri yer almışlardır (Sputnik Azerbaycan, 2021).

Karabağ Savaşında iki tarafta da manevra gücünden ziyade ateş gücü öne çıkmış, hava kuvvetleri ve zırhlı kuvvetler ikincil bir rol üstlenmişlerdir. Savaşın en dikkat çekici gelişmesi hiç şüphesiz İHA ve SİHA'ların performansıdır. İHA ve SİHA sistemleri son 20 yılda kullanılan asimetrik ve karma harp ortamında kendilerini kanıtlamıştır. Bu sistemlerin Karabağ Savaşında kullanılmasını farklı kılan durum, İHA ve SİHA'ların ilk defa bir devletlerarası savaşta bu kadar güçlü ve etkili bir şekilde kullanılmış olmasıdır. Karabağ Savaşında İHA ve SİHA'ların gösterdiği performans, gelecekte sadece İHA/SİHA değil, insansız kara ve deniz araçları da dâhil olmak üzere askeri alanda robotik uygulamalarının sayısı her geçen gün artacağı belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Özgen, 2021: 119).

Siyasal Pazarlama Bağlamında İnsansız Hava Araçları

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte askeri güvenliği ön planda tutan geleneksel savunma yöntemleri değişmiştir. 1990'larda, bölünme, büyük ölçekli ve konvansiyonel silah ve araçlar kullanmaktan devlet dışı silahlı grupları desteklemeye, küçük taktik birimleri konuşlandırmaya ve düşük maliyetli ancak teknoloji yoğun askeri araçlara dönüşmüştür. Bunun en önemli nedeni, iki kutuplu bir dünyada düşman bir ülkenin başlattığı topyekûn savaş tehdidinden ziyade, ülkelerin refahını ve yaşam biçimlerini etkileyen terörist faaliyetlere yönelik algının değişmesidir (Ak ve Sarı, 2018: 624).

İnsansız hava araçları ile ilgili literatürün ve kamusal söylemin çoğunda, insansız hava aracı politikasının siyasal pazarlama alanında oluşturulduğu vurgulanmaktadır. Farklı bir anlatımla insansız hava aracı politikası oluşturanlar, insansız hava araçları ile ilgili söylemleri yalnızca ülke içerisindeki vatandaşlarını etkilemekle kalmamakta, daha büyük bir alanı düşünerek, ülke politikalarının diğer ülkelere de yayılmasını hedeflemektedirler (Hall, 2014: 273).

SİHA'nın bir çatışma ortamında kullanılması ülkeleri avantajlı konuma getirmektedir. İHA'ların ve SİHA'nın askeri görevlerin yürütülmesine aktif katkısı ve askerlerin hayatını tehlikeye atmamaları, maliyet etkin ve verimli bir şekilde çalışmalarını sağlamaktadır. Verimliliği ve askeri bütçeleri azaltarak, askeri görevlerin başarılı bir şekilde yürütülmesi hükümetin üzerindeki yükü azaltmaktadır. Önümüzdeki dönemde SİHA'nın öneminin yeniden tartışılacağı bir diğer konu ise SİHA'ya çok yönlü görevler ve tam otonom yetenekler kazandırılmasıdır. Bu süreç yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle gelişmeye devam etmektedir. Bu nedenle görevleri yerine getirmek ve yazılımın güvenliğini sağlamak için milyonlarca kod içeren programlar oluşturmak gerekmektedir (Ak ve Sarı, 2018: 625).

YÖNTEM

Araştırmanın Metodu

Siyasal pazarlama bağlamında, 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA'ların öneminin incelendiği araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile araştırma konusu ile ilgili daha önce yayınlanmış olan kitap, makale, akademik çalışmalar gibi kaynaklardan araştırma konusu ile ilgili literatürün taranarak derlenmesi yapılabilmektedir (Demirci, 2014: 74).

Araştırmanın Veri Analizi

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi kullanılmıştır. Sosyal bilimlerdeki birçok disiplinin temel amacı, genel olarak ele aldıkları metinleri çözümleyerek daha kolay anlaşılır hale getirmektir. Bu şekildeki metnin incelemesi çalışmalarında içerik ve söylem analizi yöntemi kullanılmaktadır (Öztunç, 2021: 236).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2020 yılında yaşanan Karabağ Savaşı ile ilgili internetten yayın yapan haber sitelerindeki İkinci Karabağ Savaşında Türk İHA ve SİHA'larının kullanılması ile ilgili yorum içeren haberlerdir. Araştırmanın örneklemi ise Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Azerbaycan, Rusya ve Türkiye'deki internet haber sitelerindeki haberler oluşturmaktadır.

Araştırma, 2020 Karabağ Savaşının devam ettiği sırada Amerika Birleşik Devletleri (2), Almanya (1), İngiltere (1), Fransa (1), Azerbaycan (2), Rusya (2) ve Türkiye'de (2) yayın yapmakta olan 11 internet haber sitesinde yer alan haberlerdeki söylemler ile sınırlıdır.

2020 KARABAĞ SAVAŞININ YAŞANDIĞI GÜNLERDE BASINDA İHA VE SİHA

2020 yılında gerçekleşmiş olan Karabağ Savaşı ile ilgili birçok haber yapılmıştır. Araştırma kapsamında Karabağ Savaşı ile ilgisi olduğu düşünülen ülkelerdeki haberler incelenmiştir.

Amerika Basınında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

2020 Karabağ Savaşının devam ettiği günlerden 13 Ekim 2020'de Amerikan www.voanevs.com internet haber sitesinde, Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanılması ile ilgili Dorian Jones imzalı haberin başlığı "*Dağlık Karabağ Çatışmasında Türk İHA Gücü Görüntülendi*" olarak atılmıştır.

Haberin başlangıcında Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından 1 Ekim 2020 tarihinde yayınlanan videodan çekilen bu fotoğrafta, Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nde (Azerbaycan) çatışmalar sırasında insansız bir hava aracı bir sahanın üzerinde uçtuğu belirtilmiştir.

Haberde "*Türk yapımı insansız hava araçları, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ın ayrılıkçı yerleşim bölgesine yönelik taarruzunda rol oynuyor*" şeklindeki yorumla Karabağ

Savaşında kullanılan insansız hava araçlarının Türkiye tarafından yapılmış olduğu açık olarak belirtilmektedir. Bu tespitle siyasal pazarlama açısından ürün, ürünün pazarı ve tüketicisi ortaya konmuş durumdadır.

Haber metninin devamında *“İnsansız hava araçları Türkiye'nin dış politikasının ayrılmaz bir parçası haline geldi, ancak Türkiye'nin insansız hava aracı endüstrisi uluslararası toplumun incelemesiyle karşı karşıya”* olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin insansız hava aracı üretimi ile uluslararası politikada ortaya koymuş olduğu farkın vurgulanması açısından önemli olan bu vurgu, uluslararası alanda Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçlarına bakışı da ortaya koymaktadır. İnsansız hava aracı üretimine erken başlayan ve bu alanda söz sahibi ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletlerinde yayınlanmış olan bir haberde Türk yapımı insansız hava araçları için uluslararası toplumun dikkatinin çekilmesi ile ilgili yorum siyasal pazarlamanın kazanç özelliğinin elde edilmiş olması olarak yorumlamak mümkündür. Haberde ayrıca bir savunma analistinın görüşlerine yer verilmiştir. *“Türkiye, bu tür gelişmiş insansız hava araçlarının tasarımını ve üretimini entegre etmek için büyük miktarda deneyim altyapısı biriktirdi. Belki Amerika Birleşik Devletleri kadar sofistike değil, ama kesinlikle Çin insansız hava araçlarıyla rekabet edebilecek durumda. Türk insansız hava araçları hızla teknoloji avantajı kazanıyor”* Analistin yapmış olduğu yorum da Türk insansız hava araçlarının 2020 Karabağ Savaşında etkin rol oynaması ile siyasal pazarlama açısından fark yaratıldığı, farklı pazarlara hitap etme açısından avantajlı olduğu ve siyasal pazarlama açısından kazanç sağlandığı vurgusu yapılmıştır.

Haberin devamında Türk insansız hava araçlarının Türkiye ve diğer ülkelerdeki kullanım amaçları da vurgulanmıştır. *“Ankara, insansız hava araçlarını Suriyeli isyancıları desteklemek için ve Irak'ta Kürt isyancılara karşı kullandığını doğruladı. Türk yapımı insansız hava araçları, Libya iç savaşında durumu Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin Ankara destekli güçlerinin lehine çevirmeye de yardımcı oldu”* şeklindeki siyasal pazarlama açısından tüketicinin, farklı bir ifadeyle de kullanıcının kim olduğunun ortaya konmasıdır. Bu konuda bir Ekonomi ve Dış Politika analistine göre *“Silahlı insansız hava araçları elektronik savaş sistemleri, Türkiye'nin daha sert güç odaklı bir dış ve güvenlik politikası yürütmesine yardımcı oldu. Çünkü yaptığı şey, esasen Türkiye'nin teknolojik üstünlüğüne güvenmesine izin vermektir - bu da şimdi Türkiye'nin bu sınır ötesi güç projeksiyonuna dahil olmasına ve geçmişte olduğundan çok daha fazla sert güce dayanmasına”* izin verecek nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Haberde yine *“Türkiye geçtiğimiz günlerde bugüne kadarki en güçlü insansız hava aracı olduğunu iddia ettiği şeyi açıkladı. İnsansız hava araçları yalnızca hayati bir askeri varlık olarak kalmayıp, aynı zamanda önemli bir dış politika aracı olmaya da hazır görünüyor”* olduğu açıklaması da bulunmaktadır.

Haberin devamında kullanılan görselde düşürülen bir insansız hava aracının görüntüleri yer almaktadır. Haberde *“İnsansız bir hava aracının kalıntıları, ayrılıkçı Dağlık Karabağ bölgesi üzerindeki askeri çatışma sırasında Stepanakert'in eteklerinde görüntülendi, 11 Ekim 2020”* şeklinde bir insansız hava aracının düşürülmüş haliyle gösterilmesi, Türkiye'nin stratejik ürünü insansız hava araçlarının zaafalarının gösterilmiş olması açısından önemlidir.

Benzer şekilde insansız hava araçlarının sivil ölümlerine sebep olduğu vurgulanmıştır. *“Ancak, kısmen Türk insansız hava araçlarına atfedilen Dağlık Karabağ ihtilafında artan sivil ölüm oranı, uluslararası bir tepki çekiyor.”* Bir danışman tarafından *“Türk insansız hava aracı programının bir güvenlik açığına ortaya çıkarabileceğini”* şeklinde bir açıklamanın olduğu haberde aynı danışmanın *“Hala motor üretmiyoruz ve belli ki bir çip fabrikamız yok, bu yüzden*

tüm akıllı gereçler, bu dronlardaki yazılımlar veya bahsettiğimiz silahlar Batı'dan veya Çin'den ithal edilmeli" şeklindeki yorumu vurgulanmış ve "Ankara, Kanada'nın kararını" eleştirdiği belirtilmiştir. Aynı konunun devamında ise "Alternatifler yaratmaktan daha kolay, bu insansız hava aracı teknolojisindeki en önemli şey veya sihirli şey, sofistike insansız hava araçları geliştirmek için kullanılan teknolojinin kendisi, diğer birçok ülke için gün geçtikçe daha ucuz ve daha erişilebilir hale geliyor" şeklinde yorum yapılmıştır.

Haberde Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçları konusunda Ermenistan'ın yorumuna da yer verilmiştir. "Ermenistan, Türk yapımı insansız hava araçlarının kullanımını kınadı" şeklindeki vurguyla Türk yapımı insansız hava araçlarının Karabağ Savaşında fark yaratmış olduğunun göstergesi gibidir. Farklı bir ülkenin haber sitesinde Türk yapımı insansız hava aracının düşürülmüş olmasını vurgulamak, uluslararası kamuoyunda Türk insansız hava araçlarına olan ilgiyi ve beğeniye azaltma çabası olarak yorumlanabilmektedir. Haberdeki bu tutum, siyasal pazarlamada rakiplerin avantaj elde etmek amacıyla ortaya konmuş bir tutum olduğu söylenebilir.

İkinci Karabağ Savaşının devam ettiği günlerde Amerikan The Jamestown Foundation Global Research & Analysis internet haber sitesinde Can Kasapoğlu tarafından Karabağ Savaşı ve Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçları hakkında haber yapılmıştır. Haberin başlangıcında Azerbaycan'da Türk Bayraktar TB2 insansız hava aracının görseli bulunmaktadır.

Haberde öncelikle Karabağ Savaşında yaşananlar anlatılmıştır. "27 Eylül'de Karabağ cephesinde patlak veren şiddetli çatışmalar sırasında Azerbaycan, gelişmiş insansız hava aracı savaş yeteneklerini sergileyerek Ermeni kuvvetlerine karşı savunma-teknolojik üstünlüğünü sergiledi. İlginç bir şekilde, Azerbaycan insansız hava aracı kampanyası, 2020'nin başlarında Türkiye'nin Suriye Arap Ordusu'na karşı düzenlediği Bahar Kalkanı Harekatı'na çok benziyordu. Görünüşe göre Ankara, Güney Kafkasya'daki doğal müttefikine insansız hava sistemlerini (UAS) değil, aynı zamanda eksiksiz bir robotik savaş doktrini de aktardı." Bu ifadeler siyasal pazarlama açısından Türk insansız hava araçlarının ürün tanıtımı ve kullanıcılarının belirtilmesi açısından değerlendirilebilmektedir.

Haberde ayrıca Karabağ Savaşında Azerbaycan'ın askeri açıdan durumu ve Türk Silahlı Kuvvetlerine olan benzerlikleri hakkında bilgiler de yer almaktadır. "Azerbaycan'ın son Karabağ Savaşı sırasındaki askeri planlaması ve hareket sanatı, birçok açıdan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bahar Kalkanı Harekatı sırasındaki savaş tarzını taklit etti. İlk olarak, açık kaynaklı istihbarat, Azerbaycan kara kaynaklı yangınlarının istihbarat, hedef suçlama ve savaş hasarı değerlendirmesi ile görevli insansız hava sistemleri ile yakın koordinasyon içinde olduğunu ileri sürüyor. 7 Ekim gecesi Azerbaycan topçu salvoları, yukarıda belirtilen özellikleri özellikle açık bir şekilde göstermiştir. İkinci büyük benzerlik, düşmanın mobil hava savunması için sistematik bir avlanmaydı. Karabağ çatışmalarının başlangıcında, Azerbaycanlılar özenle insansız hava araçlarıyla Ermeni SAM'larını kovaladılar. İki hafta içinde, çoğu 9K33 OSA ve 9K35 Strela-10 kısa menzilli hava savunması ve sınıra gönderilen en az bir S-300 bileşeni olmak üzere 60 adet Ermeni SAM sistemi Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri tarafından imha edildi. Son olarak, Azerbaycan'ın insansız hava aracı kullanımının önemli bir ayağı da bilgi operasyonları olmuştur." Bu yorum, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve Türk insansız hava araçlarının siyasal pazarlama açısından bir ürün olarak bilinirliğinin durumunu göstermektedir.

Haberin devamında Türkiye ile Azerbaycan arasındaki askeri işbirliğine de değinilmiştir. *“Ankara ve Bakü arasındaki askeri ittifak, Eylül-Ekim Karabağ Savaşı’nda ikincisinin karşılığını gözle görülür şekildedir ve özellikle insansız hava aracı savaşı, Türkiye-Azerbaycan ikili savunma ilişkilerinin belki de en kritik ayağı olarak öne çıkmaktadır. Bu, özellikle robotik savaşta, her zamankinden daha yoğun ikili silah işlemlerinin önceden var olan yörüngesini güçlendirecektir. Birincisi, Türk insansız hava aracı tasarım ve üretim kapasitesi, taktik ve orta irtifa/uzun dayanıklılık sistemleri söz konusu olduğunda kritik bir kütleye ulaşmış ve giderek daha üst seviye sensörlerin ve hizmete giren daha büyük muharebe yüklerinin kapısını aralamıştır. Önümüzdeki yıl Türkiye’de hizmete girmesi planlanan Akıncı, yaklaşık 1.350 kilogram muharebe yükü taşıyacaktır. Akıncı’nın üreticisi Baykar’a göre sistem, 250 kilometreden fazla menzile sahip havadan fırlatılan seyir füzeleri ve 230 kilogram savaş başlığı da dahil olmak üzere çok çeşitli silahları taşıyabilecek. Ayrıca Akıncı, aktif elektronik olarak taranan dizi radarı da dahil olmak üzere gelişmiş sensörler taşıyacaktır. Gerçekleştirildiği takdirde, böyle bir özellik Akıncı’ya güçlü bir derin vuruş yeteneği sunabilir ve onu gelecekte Bakü için çekici hale getirebilir.”* Yorumu ile Türkiye ile Azerbaycan arasındaki askeri ilişkiler Türk insansız hava araçları ile ilişkilendirilerek vurgulanmıştır.

Haberde Azerbaycan’ın alması veya kullanması muhtemel insansız hava aracını da vurgulayarak, Türk insansız hava araçları hakkında teknik bilgilere yer verilmiş, siyasi pazarlamada ürün olarak adlandırılabilir olan insansız hava araçları da belirtilmiştir. *“Azerbaycan’a da hitap etmesi muhtemel alternatif bir sistem de Aksungur’dur. Türkiye’nin diğer insansız hava aracı ANKA’nın yapımcılarından Tusaş’ın Aksungur’u, saldırı görevleri için 750 kilogramlık bir savaş yüküne ve ana sensörleri olarak sentetik bir açıklıklı radar/yerde hareket eden hedef göstergesine sahiptir. Bu kombinasyon Aksungur’u her türlü hava koşulunda konvoylar, karada hareket edebilen balistik füze sistemleri ve manevra platformları gibi hareketli su üstü hedeflerini imha etmek için mükemmel bir seçim haline getiriyor. Ayrıca, Tusaş veya Baykar’ın herhangi bir ihracat başarısının, Türkiye’nin başlıca akıllı mühimmat üreticisi Roketsan’ın da kazançlı Azerbaycan silah pazarına girişini sağlamlaştırmasının yolunu kaçınılmaz olarak açacağını da belirtmek gerekir.”* Bu şekildeki yorum Türk insansız hava araçlarının farklı ülkelerde de bilinirliğinin olduğunu gösterirken, siyasal pazarlama açısından ürün, Pazar, tüketici, fark yaratma, satış ve kazanç özelliklerinin sağlanmış olduğu görülmektedir.

Haberde yine *“Türkiye’nin Azerbaycan insansız hava aracı pazarına artan girişi, birkaç nedenden dolayı kritik önem taşıyor. Jeopolitik açıdan, daha yakın ikili ilişkilerin ideolojik temelini oluşturan “İki Devlet ve Bir Millet” paradigmasında yeni bir döneme işaret ediyor. Türkiye’nin insansız hava aracı akımı artık Azerbaycan’a taşıyor ve Karabağ’da taktik oyun değiştirici oluyor. Savunma ekonomisi açısından, Baykar’ın Bayraktar TB-2’si, şimdiye kadar İsrail’in egemenliğinde olan Azerbaycan silah pazarında sağlam bir yer ediniyor. Yukarıda belirtildiği gibi, diğer Türk sistemleri de yakında aynı şeyi yapabilir.”* Şeklindeki yorumla Türkiye’nin insansız hava araçları ile siyasal pazarlama açısından fark yaratma işlevini yerine getirmekte olduğu vurgulanabilmektedir. Özellikle başka bir ülkeden alınan insansız hava araçlarının artık Türkiye’den alınabileceğinin belirtiliyor olması Türk insansız hava araçlarının diğer örneklerle göre üstün özelliklerinin tespit edilmiş olduğunu ve bunun bir tercih sebebi olabileceği anlatılmaktadır. Bu söylem de siyasal pazarlamanın fark yaratma özelliğinin sağlanabilmiş olmasına işaret etmektedir.

Haberin sonunda Türk insansız hava araçlarının üretimi sırasında tedarikçi kaynaklı

yaşanabilecek sorunlardan bahsedilmiştir. “*Bununla birlikte, bir uyarıdan bahsetmek gerekir: Azerbaycan’ın Bayraktar TB-2’yi sistematik olarak kullanmasının ardından, insansız hava aracı için kritik bir kamera alt sistemi sağlayan Kanada, Türkiye’ye yönelik hedefli bir ambargo başlattı. Aynı şekilde, Batı’daki, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’ndeki etkili Ermeni lobisi düşünüldüğünde, yabancı tedarikçilerden sistem ve alt sistemler içeren herhangi bir Türk silaı, Azerbaycan’a gelecekteki ihracat siparişlerini yerine getirmede zorluklarla karşılaşabilir.*” Bu tespit, insansız hava aracı üretiminde Türkiye ile tedarikçi veya rakip konumda olanlar arasında yaşanması muhtemel sorunlara odaklanarak yapılmış bir tespitken, Türk insansız hava aracı projelerinin sekteye uğrayabileceğinin duyurulması gibi yorumlanabilmektedir. Tedarikçi konumunda olanlarla parça temini konusunda bazı aksaklıklar yaşanması mümkünken haberde “*Amerika Birleşik Devletleri’ndeki etkili Ermeni lobisi düşünüldüğünde*” ifadesinin kullanılmış olması, üretim aksamı temininden ziyade lobi faaliyetleri ile Türk insansız hava araçlarının üretiminin engellenebilme ihtimali vurgulanmaktadır. Bu durum siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde, rakiplerin vaatleri veya yapılan hizmetleri küçük göstererek kendilerini öne çıkartma çabası olarak görmek mümkündür.

2020 Karabağ Savaşı ile ilgili Amerika Birleşik Devletlerinde yayın yapan internet haber sitelerinde yer alan haberler, siyasal pazarlama açısından genel olarak değerlendirildiğinde, siyasal pazarlama özelliklerinin haberlerde belirgin bir şekilde görülmekte olduğu söylenebilir.

Siyasal pazarlamanın önemli özelliklerinden biri, siyasi ürünün ortaya konulabilmesi, potansiyel tüketiciler için bu bürünün tam olarak anlatılabilmesi gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde yayın yapan haber sitelerindeki haberlerde Türk insansız hava aracı yapımına neden yönelim olduğu, Türk Silahlı Kuvvetlerinde ve diğer ülkelerde ne amaçla kullanılabileceği ilk vurgulanan konular içerisindedir. Bu vurguyu siyasal pazarlama açısından ele aldığımızda siyasi ürünün tam olarak ortaya konulmuş olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Haberlerin içerikleri incelendiğinde özellikle siyasal pazarlamanın farkındalık oluşturma işlevinin olduğu, Amerika Birleşik Devletleri dahil diğer ülkeler tarafından Türk insansız hava araçlarının dikkat çekici boyutta gelişim gösterdiği, farklı söylemlerle de olsa haber içeriklerinde yer almaktadır.

Siyasal pazarlamanın tüketici özelliği de haberlere yansımış durumdadır. Haber içeriklerinde Azerbaycan’ın Türk insansız hava araçlarını kullanıyor olduğu, farklı bir ülkeden olan insansız hava aracı alımının Türkiye’ye yönelebileceği, Azerbaycan dışında farklı ülkelerde de Türk insansız hava araçlarının kullanılıyor olduğu vurgulanmaktadır.

Haberlerde dikkat çeken bir vurgu da Türk insansız hava araçlarında eksik yönlerin vurgulanma çabası olduğu görülmektedir. Siyasal pazarlamada rakip davranışları olarak nitelendirilebilecek bu tutum, siyasi ürün veya hizmetin öne çıkmasına engel olma çabası olarak yorumlamak mümkündür.

Almanya Basınında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

2020 yılında gerçekleşen Karabağ Savaşındaki gelişmeler ve savaşta kullanılan Türk insansız hava araçları ile ilgili Almanya’da yayın yapmakta olan Frankfurter Rundschau internet haber sitesinde Marcel Richters imzasıyla habere yer verilmiştir.

Habere atılan başlıkta “KAFKASYA'DA ÇATIŞMA Dağlık Karabağ: Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki savaşta insansız hava aracıyla silahlanma yarışı” ifadesi kullanılmıştır. Haberde yer alan başlıkta, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşta insansız hava araçları ifadeleri kullanılırken Türk ifadesi kullanılmamıştır. Haberde dikkat çeken ikinci detay ise insansız hava araçlarının Karabağ Savaşında kullanılması ile ilgili bilgiler içerikte yer alırken, Türk insansız hava araçları ile ilgili görselin kullanılmamış olmasıdır. Buna karşılık haberde The Ministry of Defence of the Republic of Azerbaijan (Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı) tarafından yayınlanmış olan ve başlığında “Düşmanın 6 adet D-30 ve 1 adet D-1 obüsü, 2 adet BMP piyade savaş aracı, 1 adet oto aracı ve çok miktarda mühimmat imha edildi.” ifadesinin yer aldığı videoya yer verilmiştir. Bu tutum, siyasi pazarlama açısından düşünüldüğünde rakip davranışı ile siyasi ürünün değersiz gösterilmesi benzeri bir tutum olarak yorumlamak mümkündür.

Haberin başlıktan sonraki bölümünde 2020 Karabağ Savaşında insansız hava araçlarının kullanılmakta olduğu belirtilirken “Dağlık Karabağ'da Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki çatışma da insansız hava araçlarıyla yürütülüyor. Silahların özellikle etkili olduğu kanıtlanmıştır. İnsansız hava araçları ucuzdur, ancak bu onları daha az ölümcül yapmaz. Sivil nüfus özellikle savaş bu silahların kullanımından uğrar.” İfadeleri kullanılmıştır. Bu ifadelerde insansız hava araçlarının etkili olduğu belirtilirken, aynı zamanda insansız hava araçlarının sivil nüfusa bu silahlarla zarar verilebileceği belirtilerek, başlıktaki tutum devam ettirilmiştir.

Haberin devamında 2020 Karabağ savaşında kullanılan insansız hava araçları ile ilgili teknik bilgilere yer verilmiştir. “Dağlık Karabağ savaşı için insansız hava araçları ucuz ve kullanımı kolaydır. Ermenistan-Azerbaycan savaşında kullanılacak Bayraktar TB2 tipi bir Türk insansız hava aracının maliyeti tahminlere göre 5,2 milyon avro civarında. Keşif için uygundur ve 14 kilometreye kadar menzile sahip silahları taşıyabilir. Karşılaştırma için: Mevcut bir ABD savaş uçağı, tipine bağlı olarak 25 ila 50 milyon avro arasında değişiyor. Ayrıca pilotaj eğitimi, yedek parça ve diğer altyapılar da bulunmaktadır.” Bu tespitler belirtilirken insansız hava araçlarının Türk yapımı olduğunu belirtecek söylem ilk defa kullanılmaktadır. Siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde bu yorumla insansız hava araçlarının siyasal ürün olma özelliğinin öne çıktığı görülmektedir. Türk insansız hava araçlarının maliyeti konusunda ABD savaş uçağı ile kıyaslandığı bu bölümde, Türk insansız hava araçlarının siyasal tüketicileri için en uygun siyasal ürün olduğunun vurgulandığını söylemek mümkündür. Bu söylem, siyasal pazarda ürün konumlandırma sürecinin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Haberın devamında yine insansız hava araçları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. “İnsansız hava aracı, diğer taraftan, olan son derece cazip küçük ve mali açıdan daha az iyi imkanlara sahip ülkelerde kullanım için. Pilotların eğitimi de daha az karmaşıktır ve ucuz insansız hava araçları, her uçuşun kritik aşamasını, kalkış ve inişi otonom olarak üstlenir. Kameraları kontrol etmek ve silahları ateşlemek bir joystick kullanılarak uzaktan yapılır ve nihayetinde öldürmek, bir bilgisayar oyunu oynamaktan çok daha zor değildir.” Bu ifadelerde de yine Karabağ savaşında kullanılan insansız hava araçlarının Türk yapımı olduğu belirtilmemiştir.

Haberde Forbes Dergisinden ve bir Rus Askeri analistten de alıntı yapılmıştır. “Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşta insansız hava araçlarının kullanımı. Dağlık Karabağ meselesi de bu misyonların ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor. Forbes dergisi tarafından yapılan bir değerlendirmeye göre, 27 Eylül'de savaşın başlamasından bu yana 200 tank ve zırhlı aracın yanı sıra 300 civarında zırhsız araç, radar sistemi ve füze fırlatma sistemi imha edildi. Çoğu zaman askerler onlara neyin çarptığını veya nereden geldiğini bilmiyorlar ve

eğer yaparlarsa, kendilerini savunma şansları yoktur. Askeri analist Vladimir Vartanyan “Daily Beast” adlı çevrimiçi portala “Onları radarımızda görüyoruz, ancak (Türk insansız hava araçları) onları vurmamız için çok yüksekte uçuyor” diyor.” Söylemiyle yapılan analiz Türk insansız hava araçlarının 2020 Karabağ Savaşında oynamış olduğu etkin rolü gösterir niteliktedir. Siyasal pazarlama açısından bakıldığında Türk insansız hava araçlarının farkındalık yaratma konusunda etkili olduğu söylenebilmektedir. Haberde ayrıca Türk insansız hava araçları diğer ülkelerde yapılan benzerleri ile kıyaslanmıştır. “*Azerbaycan ordusu için, insansız hava araçlarının kullanımı sadece askeri bir başarı olduğunu kanıtlamakla kalmıyor. İnsansız hava araçları kameralarla donatıldığı için görüntü savaşında da bir araç oluyor ve Ermeni aygıtının operasyonlarının ve imhasının resimlerini sunuyor. Azerbaycan-Ermenistan savaşında kullanılması gereken bir diğer silah ise, ”İntihar İHA'ları” olarak da bilinen “Ayrılmış Silahlar” ya da ”yüzen silahlar”dır. Bu silahlar, düşman askerleri veya araçları gelene kadar hedef alan üzerinde havada kalabilir. Bir örnek, Alman Silahlı Kuvvetleri tarafından tedarik edilenler gibi İsrail Harop İHA'larıdır.*” Benzer şekilde bu söylemde de Türk insansız hava araçları ile ilgili dünya genelinde farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Haberde Ermenistan'ın Türk insansız hava araçlarını ile ilgili açıklamalarına da yer verilmiştir. “*Azeri ordusunun insansız hava araçlarına karşı koymasını sağlamaları gerekiyor. Çatışmanın aynı zamanda Türkiye ile Rusya arasında bir vekâlet savaşı olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor. İstenen güç dengesinin savaşı kısaltıp kısaltmayacağı, hatta yoğunlaştırıp artırmayacağını zaman gösterecek.*” Bu analiz, Türk insansız hava araçlarının ürün odaklı yaklaşımdan Pazar odaklı yaklaşıma yöneldiği, aynı pazardaki rakiplerinden öne geçebildiği ve siyasal ürün ile Türkiye'nin uluslararası sosyal kabulünün farklı bir ülke tarafında ifade edildiği söylenebilir.

Fransa Basınında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

Fransa'da yayın yapmakta olan gazetelerden biri olan La Croix'in internet sitesinde 16 Ekim 2020 tarihinde Pierre Sautreuil imzasıyla yayınlanan haberde 2020 yılındaki Karabağ Savaşı ve Türk insansız hava araçlarına yer verilmiştir.

Habere atılan başlıkta “*Dağlık Karabağ'da Azerbaycan gücünün bayrağı insansız hava araçları*” yorumu yapılmış, başlığın devamında ise “*Azerbaycan ordusu, kendisi ile Dağlık Karabağ Ermenileri arasındaki ihtilafta keşif insansız hava araçlarını ve akıllı mühimmatları yoğun bir şekilde kullanıyor*” olduğu belirtilmiştir. Bu yorum ve tespit ile insansız hava araçlarının Azerbaycan askeri gücü için ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır.

Haberin devamında Türk insansız hava aracının havada bir hedefi vurduğu andaki görseline yer verilmiştir. Görselin altında ise “*Yaklaşık üç haftadır, askeri insansız hava araçlarının tehditkar kükremesi, Dağlık Karabağ sakinlerinin günlük yaşamına eşlik ediyor*” şeklinde bir yorum yapılmış devamında ise Ermeni bir siyasi analistin görüşlerine yer verilmiştir. Anush Ghavalyan adlı analist “*Azerbaycanlılar 2016'da zaten kullanmıştı ama bu duyulmamış bir şey*” şeklinde yaptığı yorumda 2020 Karabağ Savaşında kullanılan insansız hava araçlarının daha önce kullanılanlardan çok farklı olduğunu belirtmekle birlikte, bu insansız hava araçlarının Türk yapımı olduğu belirtilmemiştir. Haberin devamında benzer şekilde Azerbaycan'ın Ermenilere karşı insansız hava araçlarını kullandığı ve Ermeni güçleri karşısında elde ettiği üstünlük vurgulanmıştır. “*Azerbaycan, 27 Eylül'den bu yana Ermenistan tarafından desteklenen Dağlık Karabağ'ın ayrılıkçı güçlerine karşı çıkan çatışmada insansız*

hava araçlarını aşırı kullandı. Düşman mevzilerini gözetlemek, topçu saldırılarını yönlendirmek veya yer hedeflerini yok etmek için kullanılan bu insansız uçaklar, daha iyi donanımlı bir Azerbaycan ordusunun üstünlüğünü pekiştirmesine izin verdi. Dağlık Karabağ Devlet Başkanı Araik Harutyunyan, 14 Ekim Çarşamba günü, ayrılıkçı birliklerin cephenin çeşitli yerlerinde geri çekilmeye zorlandıklarını itiraf etti.” Siyasi pazarlama açısından bakıldığında Türk insansız hava araçlarının ateşine maruz kalan Ermenistan’da bile farkındalık oluşturduğu, haber sitesinin yorumcusunun ve Ermeni siyasi analistin rakip davranışı kapsamında, insansız hava araçlarının Türk yapımı olduğunu vurgulamadıkları görülmektedir.

Haberin devamında Azerbaycan Cumhurbaşkanı’nın danışmanı Hikmat Hacıyev ve Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in Türk insansız hava araçları ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. *“Azerbaycan cumhurbaşkanı’nın danışmanı Hikmat Hacıyev, İsviçre gazetesi Le Matin’in İsrail basınına verdiği bir röportajda, Eylül sonunda ‘Bölgedeki en güçlü filolardan birine sahibiz’”* diyerek övündü. Birkaç gün sonra Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de Azerbaycan ordusunun kullandığı Türk İHA’larını kutladı: *‘Bu İHA’lar kayıplarımızı azalttı’ dedi. “Türkiye’nin gücünü gösteriyorlar. Ayrıca gücümüzü arttırırlar.”* Azerbaycan’ın en üst düzey yönetiminden gelen bu açıklamalar, Türk insansız hava araçlarının bir siyasi ürün olarak ürün konumlandırmasının gerçekleştiği, Türk insansız hava araçlarını kullanan ülkenin ve bu haberi yapanların zihninde yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Haberin devamında Azerbaycan’ın insansız hava aracı alımının tarihsel süreci anlatılmıştır. *“Azerbaycan’ın kullandığı insansız hava araçlarının çoğu yurtdışından geliyor. Azerbaycan 2011-2012 döneminde filosunu inşa etmeye başladı.”* Azerbaycanlı analisti Fuad Shahbazov açıklıyor. *Birçoğu, Bakü’nün önemli bir müşterisi olduğu İsrail’de üretildi. 2016 yılında Karabağ’daki çatışmalarda başarılı olmaları Azerbaycan’ı bu çabayı sürdürmeye ikna etti.”* 2016 yılında İlham Aliyev, ülkesinin Yahudi devletinden 4,85 milyar dolarlık askeri teçhizat aldığını söyledi. *Azerbaycan, 2017’den bu yana, İsrail’in “kamikaze drone” Orbiter İK’nın hedefini hassas bir şekilde yok etme kabiliyetine sahip bir varyasyonunu lisans altında üretti. Ayrıca, Temmuz ayında Ermenistan ile yaşanan çatışmalardan bu yana askeri işbirliğinin aniden yoğunlaştığı Türk müttefiki tarafından da insansız hava araçları sağlanıyor.”* Azerbaycan’ın insansız hava aracı alımı ile ilgili süreci anlatan bu söyleme siyasal pazarlama açısından bakıldığında, Türk insansız hava araçlarının hedef pazarının doğru yapıldığı ve daha önce farklı bir ülkeden temin edilen insansız hava araçlarına göre Azerbaycan tarafından müttefik olarak görülen Türkiye’nin sağlayacağı belirtilmiştir.

Haberin devamında iki ayrı analistin görüşlerine yer verilmiştir. Bu analistlerden biri, *“Bu insansız hava araçlarının kullanılması Dağlık Karabağ güçlerine ağır bir zarar verecek ve birçok askeri aracı imha edecekti. Ancak diğer gözlemciler, bu silahların savaş alanı üzerindeki etkisini abartıldığını belirtmişlerdir. Bu bir avantaj, ancak tek başına insansız hava araçları durumu değiştirmez”* derken, ikincisi, *Azerbaycan topçusunun üstünlüğünün altını çiziyor. “İHA’larla ilgili pek çok fantezi var ve her iki kamp da onları propagandalarında kullanıyor”* şeklinde açıklama yapmışlardır. Bu yorumlar sonrasında haberi yapan ise insansız hava araçlarının *“Kimine göre “insanlık dışı” silahlar, kimine göre teknolojik üstünlük bayrakları”* olduğunu belirtmiştir. Bu yorumlara siyasal pazarlama açısından bakıldığında belirgin bir rakip davranışının olduğunu, ürünü zayıf göstererek rakibi geride bırakma çabasının olduğunu söylemek mümkündür.

Fransız internet haber sitesinin 2020 Karabağ savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanımını konusunda yapılan haberin söylemleri incelendiğinde Türk insansız hava araçlarının

siyasi ürün anlamında hedef pazar konusunda amacına ulaştığı, farklı bir ülkenin benzer ürününün önüne geçtiği görülmüştür. İnternet sitesinin söylemlerinde 2020 Karabağ Savaşında kullanılan insansız hava araçlarının Türk yapımı olduğunun vurgulanmamaya çalışılması ve insansız hava araçlarının etkili olmadığından bahsedilmesi, siyasi pazarlamada rakip davranışının benzeri bir tutum olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

İngiltere Basınında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

İngiliz haber sitesi BBC News, 30 Eylül 2020 tarihinde Laurence Broers imzasıyla 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili haber yayınlamıştır. Haberin başlığında “Ermenistan-Azerbaycan çatışması: Kafkasya alevlenmesi neden daha geniş bir savaşı riske atıyor?” ifadesi yer almaktadır.

Haberin başlangıcında “*Güney Kafkasya'da tartışmalı Dağlık Karabağ bölgesi çevresinde Ermeni ve Azerbaycan güçleri arasında yenilenen düşmanlıklar sürüyor. Ölçek ve kapsam olarak, Pazar günü başlayan çatışmalar, ağır toplar, tanklar, füzeler ve insansız hava araçlarını içeren son yıllarda yaşanan periyodik tırmanışları geride bırakıyor. Şimdiye kadar siviller ve savaşta öldürülen Ermeni savaşçılar arasında 100'den fazla doğrulanmış ölüm var. Azerbaycan askeri kayıplarıyla ilgili veri yayınlamıyor, ancak bunların en az bu kadar yüksek olduğu varsayılabilir. Çatışma, Azerbaycan kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Karabağ savaşında Ermeni kuvvetleri tarafından işgal edilen bölgelerin alanlarını geri alma girişiminden kaynaklanıyor gibi görünüyor.*” Tespitleri yapılmış, haberin genelinde de Karabağ Savaşının ulusal ve uluslararası etkileri üzerinde durulmuştur.

Haberin devamında, bölgedeki iki önemli güç olan Türkiye ve Rusya'nın 2020 Karabağ Savaşındaki rolüne değinilmiştir. Haberin Türkiye ile ilişkilendirilen kısmında “*Türkiye, hemşeri Türk milletine ve önemli jeostratejik ortağı Azerbaycan'a geleneksel olarak manevi ve diplomatik destek sağlamıştır. Her iki ülkenin savunma yetkilileri arasındaki temaslar Temmuz ayındaki çatışmalardan sonra yoğunlaştı ve bunu ortak askeri tatbikatlar izledi. Pazar günü savaşın başlamasından bu yana Türkiye, Azerbaycan'a koşulsuz desteğini ilan etti ve Azerbaycan'a çeşitli askeri yetenekler veriyor gibi görünüyor. Son derece saygın Türk askeri insansız hava aracı teknolojisinin konuşlandırıldığına dair çok az şüphe var.*” Şeklindeki söylemde yer alan; “*Türkiye, hemşeri Türk milletine ve önemli jeostratejik ortağı Azerbaycan'a geleneksel olarak manevi ve diplomatik destek sağlamıştır*” ve “*Son derece saygın Türk askeri insansız hava aracı*” ifadeleri siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde, siyasal pazarlama karmasının etkin bir şekilde uygulanabildiği ve bunun sonucunda da siyasi ürünün hedef pazara ulaştırıldığı ve bu hedef pazarda tüketicinin kullanımının sağlanabildiği görülmektedir.

İngiliz haber sitesi 2020 Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanımını, Türkiye'nin savaşdaki rolü üzerinden değerlendirmiştir. Bu yoruma siyasal pazarlama açısından bakılarak, Türk yapımı stratejik ürünün uluslararası alanda farkındalığının sağlanabildiğini söylemek mümkündür.

Avrupa merkezli internet haber sitelerinin 2020 Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanımı konusuna bakışlarına genel anlamda bakıldığında, Türk insansız hava araçları ile ilgili Avrupa basınında ürün farkındalığının gerçekleştiği, buna karşılık, siyasi rakip davranışlarının da belirgin bir şekilde hissedildiği görülmektedir.

Azerbaycan Basımında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

Azerbaycan'da yayın yapmakta olan internet haber sitesi AZƏRTAC, 24 Eylül 2020 tarihinde ikinci Karabağ Savaşı ile ilgili haber yayınlamıştır. Haberin başlığında Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, *"İkinci Karabağ Savaşı öncesinde insansız hava araçları bu ölçekte ve etkin bir şekilde kullanılmıyordu"* ifadesine yer verilmiştir.

Haberin başında, başlıktaki ifadelere tekrar yer verilerek, uçaksavar füzeleri kullanımının olağanüstü başarılı deneyimi hakkında konuşan Rus dergisi Nasionalnaya Oborona verdiği röportajda Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in *"İkinci Karabağ Savaşı öncesinde insansız hava araçları bu ölçekte ve etkin bir şekilde kullanılmıyordu. Uzun zamandır insansız hava aracı satın alıyoruz."* İfadesine yer verilmiştir. Haberin devamında yine Aliyev'in açıklamaları yer almaktadır. *"Devlet başkanı, Azerbaycan'ın daha önce İsrail'den Harop, Sky Striker ve Orbiter İHA'larını satın aldığını kaydetti. Türk askeri-sanayi ürünü İHA üretimine başlar başlamaz Bayraktar TB2'lerin ilk yabancı alıcısı olduk. Bu İHA'ların da hem keşif hem de hassas vuruşlar açısından oldukça etkili olduğu gösterildi. Ancak, elbette, drone'lar arasında böyle bir koordinasyon ve sorumluluk paylaşımı yapılması gerekiyordu."* İlham Aliyev'in bu açıklamaları, Siyasal pazarlamada Türk insansız hava araçlarının fark yaratma olarak adlandırılabilir şekilde karşı taraf, aday veya fikir üzerinde avantaj yaratma durumunun gerçekleşmiş olduğu söylenebilmektedir.

İlham Aliyev'in konuşmasının devamının verildiği habere göre Aliyev, *"İsrail ve Türk İHA'larını koordine etmek ve uyarlamak elbette büyük beceri gerektiriyordu. Keşif mühimmatının yıkıcı gücü Roketsan füzesinin gücünden daha yüksek olduğu için hedeflerinin listesi de farklıydı. Bu nedenle stratejik, büyük hedefler Harop tarafından, zırhlı araçlar ve diğer hedefler ise ağırlıklı olarak Bayraktar TB2 tarafından imha edildi. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bunun büyük bir profesyonellik, beceri gerektirdiğini ve çok zor bir konu olduğunu belirterek, "Bazı eksiklikler vardı, bunları biliyoruz, savaş sırasında düzelttik. Attığımız her adımı idealize etmekten çok uzağım. Ordunun liderliği de dahil olmak üzere halkımıza gerçeği söylemekle yükümlüüz. Eksiklikler için defalarca azarladım, ancak bu eksiklikler temel değildi. İnsansız hava araçlarının kullanımına gelince, herhangi bir hata yapmadık dedi."* Sözleri ile Türk insansız hava araçlarını İsrail tarafından yapılan insansız hava araçları ile kıyaslayarak, daha iyi olduğu için tercih ettiklerini belirtmiştir. Aliyev'in bu sözleri siyasal pazarlama açısından değerlendirildiğinde uluslararası pazarlama çevresinde siyasal ürünün kabul görme işlevinin yerine gelmiş olduğunu belirtmek mümkündür.

Yine Azerbaycan'da yayın yapmakta olan report.az internet haber sitesi 2020 Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanımı ile ilgili haber yapmıştır.

Haberin başlığında *"Türk yapımı uçaksavar füzeleri, Büyük Vatanseverlik Savaşı'nda yaklaşık 900 düşman hedefini imha etti"* ifadesi yer almaktadır. Haber başlığında Türk insansız hava araçlarına yapılan bu övgü siyasal pazarlama açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin siyasal ürününü hedef pazara ulaştırabildiği, siyasi ürün tüketicisi tarafından ürünün kabul gördüğü şeklinde yorumlamak mümkündür.

Haberin devamında bir Türk insansız hava aracının kaydettiği görüntüye yer verilerek *"Türkiye'den satın alınan Azerbaycan insansız hava araçları (İHA), 44 gün süren savaşta tüm cephe harekâtlarında kullanıldı"* ifadesine yer verilmiştir.

Haberin sonunda Türk insansız hava araçlarının 2020 Karabağ Savaşında oynadığı kilit

rolden bahsedilmiştir. “Azerbaycan'ın Türkiye'den satın aldığı İHA'ların Karabağ'da zafere ulaşmasında önemli etkenlerden biri olduğuna dikkat çekilirken, “Türk İHA'larının bu yeteneği küresel ölçekte savaş kavramını değiştirmiştir. Yaklaşık 30 yıldır Ermenistan işgalinin sona ermesinde kilit rol oynayan Azerbaycan Ordusunun uçaksavar silahlarının en etkili silahlarından biri olduğu kaydedildi. Açıklamada, “Savaş sırasında İHA'lar tarafından etkisiz hale getirilen Ermeni askeri araçlarının toplam mali değeri 1 milyar dolardı. 44 gün süren savaş sırasında İHA'lar kesintisiz 3 bin saat uçtu ve 900'e yakın hedefi imha etti” denildi.”

Azerbaycan haber sitelerinde yar alan 2020 Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanılması ile ilgili haberlerde, Azerbaycan'ın Türkiye ile olan işbirliği ve Türk insansız hava araçlarının Karabağ savaşında kullanılması ile ilgili memnuniyetlerinin bulunduğu görülmektedir. Bu memnuniyet ve kabul ediliş siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde, Türkiye'nin siyasal ürünü uluslararası pazarda rakipleri ile rekabet edecek yapıda hazırladığı ve siyasal pazarlama karmasını etkin bir şekilde gerçekleştirerek, pazar odaklı olduğu söylenebilir.

Rusya Basınında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

2020 yılı Karabağ Savaşında Türk insansız hava araçlarının kullanımı ile ilgili BBC News Rusya internet haber sitesinde Pavel Aksenov (Павел Аксенов) imzasıyla haber yayınlanmıştır.

Haberin başlığında “Karabağ'da İHA savaşı: İHA'lar Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmayı nasıl değiştirdi?” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeyle 2020 Karabağ Savaşının belirleyici unsurlarından olan Türk insansız hava araçlarına dikkat çekilmiştir.

Haberin devamında Türk insansız hava aracı Bayraktar TB2'nin görseli kullanılmış ve “Azerbaycan'ın Bayraktar TB2'nin hizmette olduğuna dair bir kanıt yok, ancak Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azerbaycan ordusunun Türk insansız hava araçlarını kullandığını söyledi” ifadesiyle Türk insansız hava araçlarının 2020 Karabağ Savaşında kullanılıyor olduğunu İlham Aliyev'in açıklamasına dayandırarak vurgulamıştır.

İnsansız hava araçlarının savaşın seyrini nasıl etkilediğinin vurgulandığı haberde “Azeri insansız hava araçlarının Dağlık Karabağ'daki Ermeni hedeflerine yönelik saldırılarının video kayıtları, geçen yüzyıldan bu yana devam eden ihtilafın yeni şiddetlenmesinin görsel simgelerinden biri haline geldi.” “Azerbaycan Savunma Bakanlığı, hedef belirleme sağlayan keşif insansız hava araçlarının görüntülerini, kameralarından gelen videoları veya bazen gezici mühimmat olarak adlandırdıkları "kamikaze dronları" tarafından iletilen kayıtları dağıtıyor. Bunlar aynı zamanda saldırı insansız hava araçlarıdır, sadece hedefleri onlara ateş etmeden yok ederler, ancak yukarıdan düşerek patlarlar.” “Azerbaycan da insansız sistemlere Ermenistan'dan daha fazla önem verdi. Uzmanlar bunu, bölgede dört gün boyunca şiddetli çatışmaların yaşandığı 2016 yılında kaydetti. 2020'de trend netleşti.” Bu söylemler insansız hava araçlarının savaşın seyri üzerindeki etkileri vurgulamaktadır. Siyasal pazarlama açısından bakıldığında siyasal ürünün hedef pazar tarafından kabul edildiği görülmektedir.

Haberin devamında Türk insansız hava araçları ile ilgili teknik bilgilere yer verilmiştir. “Karabağ'daki mevcut ağırlaşma sırasında en ünlü insansız hava aracı, Türk Bayraktar TB2'dir. Azerbaycan ordusu tarafından dağıtılan Karabağ'daki hedeflere yönelik saldırı videolarının çoğu, uzmanlar tarafından ona atfediliyor. Türk firması Baykar tarafından birkaç yıl önce geliştirilen bu insansız hava aracı, bir operatörün kontrolünde veya bağımsız olarak hareket

etme yeteneğine sahip olup, keşif, gözlem veya grev için kullanılabilir. Türk firması Roketsan Roket Sanayii ve Ticaret A.Ş. tarafından üretilen MAM (Mini Akıllı Mühimmat - Akıllı Mini Mühimmat) lazer güdümlü bombaları taşıyor.” Bu söylemde Türk insansız hava araçlarının üstün özelliklerinden bahsedilmiştir. Bir Rus haber sitesi tarafından bu yorumun yapılması siyasal pazarlama açısından Türk insansız hava araçlarının sosyal kabulün olduğunu ve hedef pazar seçimi konusunda doğru adımlar atıldığı olarak yorumlanabilmektedir.

“TB2, drone pazarında gerçek bir yıldızdır. Türkiye, onları Şubat 2020'deki Bahar Kalkanı Operasyonu sırasında Suriye'de ve ondan önce Bayraktar TB2'nin Haftar'ın ordusuna karşı operasyon yaptığı Libya'da kullandı. İHA'lar Türkiye tarafından Ukrayna'ya satıldı ve 6 Ekim'de Türk haber ajansı Anadolu, Sırbistan'ın onlara ilgi gösterdiğini bildirdi. Uzmanlara göre Ermeni zırhlı araçlarının yenilgisinin birçok görüntüsü gerçekten de Bayraktar TB2 kamera ile çekilmiş olsa da, bu insansız hava araçlarının Azerbaycan ordusunda hizmet verdiğine dair bir teyit yoktur. 5 Ekim'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azerbaycan'ın bazı Türk saldırı İHA'larına sahip olduğunu duyurdu. Bu insansız hava araçlarının Azerbaycan tarafından satın alındığını ve teslim alındığını doğrulayan herhangi bir yayın bulunmamaktadır. Sadece Haziran 2020'de Defensenews, Azerbaycan Savunma Bakanı Zakir Hasanov'un gelecekte bu insansız hava araçlarını almayı umduğunu söylediğini bildirdi. Rus Silah İhracatı dergisinin genel yayın yönetmeni Andrei Frolov'a göre, Azerbaycan bu insansız hava araçlarını ya gizli tutabilir ya da savaş başlamadan hemen önce alabilir. Türk insansız hava araçlarının ihracatı ve kullanımı hakkında resmi bilgi eksikliği, muhtemelen üçüncü ülkelerden gelen teknolojilerin kullanımı ile ilgilidir. Bu üzerinde tanındı Pazartesi nedeniyle Karabağ bunları kullanmanın şüpheleri Kanada uçağı üretimi için Türkiye'ye teknoloji ihracını askıya aldığı söyledi. Kanada Dışişleri Bakanı François-Philippe Champagne, "Kanada'nın sıkı ihracat kontrol rejimi ve devam eden düşmanlıklar nedeniyle, durumun daha fazla değerlendirilmesine zaman tanımak için Türkiye'ye ilgili ihracat izinlerinin verilmesini askıya aldım" dedi. Kanadalı bir sivil toplum kuruluşu olan Project Plowshares, Karabağ'daki insansız hava aracı saldırılarının görüntülerinin, çekimlerin gerçekleştirildiği insansız hava araçlarının L3Harris Technologies Inc.'in Kanada bölümünden ekipman kullandığını gösterdiğini iddia ediyor. Buna karşılık, Türkiye'nin savunma bakanlığı, NATO müttefiki Kanada'yı ittifakın ruhunu ihlal etmekle suçlayan bir bildiri yayınladı. Metinde , "Azerbaycan'ın 30 yıldır Ermeni işgali altındaki topraklarını özgürleştirmek için verdiği meşru mücadeleden bahseden Kanada'nın bazı askeri ürünlerin ülkemize ihraç izinlerinin askıya alınmasına ilişkin açıklaması çifte standardın açık bir göstergesidir" deniyor” şeklindeki uzun yorumda Türk insansız hava araçlarının üretim teknolojisi ve bu teknolojinin dış pazara satımı ile ilgili söylem bulunmaktadır. Bu söyleme siyasal pazarlama açısından bakıldığında, siyasal ürünün zayıf olarak nitelendirilebilecek yönlerinin öne çıkartıldığı rakip davranışı olarak nitelenebilir.

Haberin devamında Azerbaycan tarafından daha önce kullanılmış olan insansız hava araçları hakkında bilgiler yer almaktadır. “Azerbaycan ordusu birçok insansız hava aracı ve diğer modelleri kullanıyor. Amerikan Bard College askeri uçağı için, bir yıl önce, Azerbaycan ordusu edildi silahlı İsrail keşif ve devriye Heron TP (iki adet) ve Hermes 4507 (10 adet), devriye mühimmat Sky Striker (100 ünite tirmalamakta) ve Harop (50 adet). Ayrıca Azerbaycan'da aynı kaynağa göre, İsrail ile Azad Systems ortak girişiminde bir keşif uçağı Aerostar ve "kamikaze" Orbiter1K ve Orbiter-3 üretildi. Son olarak, iki uzun menzilli Hermes 900 daha Sahil Güvenlik'teydi.” Bu açıklamalar Azerbaycan askeri gücünde daha önce de insansız hava araçlarının kullanıldığını belirtmektedir. Azerbaycan tarafından 2020 Karabağ

savaşında Türk insansız hava araçlarının tercih edilmiş olmasını siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde, ürün ve pazar odaklı bir siyasal pazarlamanın unsurlarının sağlanabildiğini söylemek mümkündür.

Haberde Ermenistan tarafından insansız hava araçlarına talep olmadığı da vurgulanmıştır. *“Ermenistan tarafından dağıtılan videolardan birinde, bir uçaksavar füzesi bir uçağı vuruyor ve silüeti Sovyet An-2'ye çok benziyor. Basın, bunun Karabağ hava savunmasının atış pozisyonlarını açmak için tasarlanmış uçağın insansız bir versiyonu olabileceğini öne sürdü. Andrei Frolov'a göre Ermenistan, son yıllarda insansız hava aracı alımıyla uğraşmadı - ona göre Ermeniler, Azerbaycan insansız uçaklarından gelen tehdidi hafife almış olabilir. İHA satın almak için herhangi bir planlarını dile getirmedi. Rusya'nın böyle bir şeyi yoktu ve buna göre Çin'den ya da İran'dan satın almak gerekiyordu. Ama hepsi para. Ermenistan, "Krunk" (Vinç) adlı birinci (hafif) sınıf bir keşif uçağı üretiyor. Dağlık Karabağ'da kaç kişi olduğu bilinmiyor. Frolov, Ermenistan'ın Rusya'dan drone'lara karşı etkin olarak kullanılabilecek kısa menzilli Tor uçaksavar füze sistemleri satın aldığını ancak Karabağ'da fark edilmediğini söyledi. Drone'ların vurduğu hedefler arasında çoğunlukla askeri teçhizat, daha az sıklıkla depolar veya askeri personel bulunur. Saldırıya uğrayan nesnelere arasında Osa ve Strela-10 uçaksavar füze sistemleri de yer alıyor.”* “Rus askeri uzmanı Viktor Murakhovsky'nin belirttiği gibi, Karabağ hava savunma sistemi Ermeni'den çok daha zayıf, ayrı oldukça eski komplekslerden oluşuyor, sürekli bir radar alanına sahip değil ve bu nedenle dronlar orada "cezazsızlıkla" hareket etti.” “Rob Lee'nin belirttiği gibi, drone'lara karşı mücadele bağlamında Osa ve Strela-10 büyük bir rol oynamıyor: Aslında eski hava savunma sistemleri bunlar. Büyük olasılıkla radarlarında TB2'yi tespit etmek için ellerinden geleni yaptılar, ancak onlar helikopterlerle ve saldırı uçaklarıyla başa çıkmak için tasarlandı ve bu nedenle küçük İHA'ları durdurmaları zordu.” Türk insansız hava aracının vurduğu bir hedefin görseli de kullanılarak yapılan bu yorum insansız hava araçlarının Karabağ Savaşı için önemini vurgular niteliktedir. Rus haber sitesi tarafından yapılan bu yorum, Türk insansız hava araçlarının ve bu araçları Azerbaycan tarafından kullanılması siyasal pazarlama açısından ürün ve Pazar odaklı yaklaşımla siyasi ürünün pazara sunulduğunu gösterir niteliktedir.

Haberin devamında, insansız hava araçlarının zayıf olarak nitelendirdikleri yönlerini de belirtmişlerdir. *“Karabağ'da bu tür hava savunma sistemlerinin ne kadar konuşlandırıldığı ve bunun sonucunda Ermeni hava savunma kuvvetlerinin ne kadar acı çektiği bilinmiyor. Ancak nihayetinde, insansız hava araçlarının görevlerinden biri, tam olarak Karabağ'ın hava savunma sistemini etkisiz hale getirmek olabilir. Karabağ mevzilerine yönelik insansız hava aracı saldırılarının video kayıtları İnternet'teki izleyiciler üzerinde bir etki yarattı - bunlar sosyal ağlarda yayınlıyor, tartışılıyor, bazen çok duygusal. Ancak Murakhovsky'ye göre, bu videolardan insansız hava aracı kullanımının etkinliğini değerlendirmek yanlış: "Ağda başarısızlık ve yenilgi çerçeveleri yayınlanmıyor. Rob Lee'ye göre, Ermeni tarafı büyük olasılıkla insansız hava aracı saldırılarından ciddi kayıplar yaşadı (tarafklar kesin verileri açıklamadı), "ancak bu, Azerbaycan'ın TB2 ile taktik başarıları mutlaka stratejik başarıya veya bölgesel kazanımlara dönüştüreceği anlamına gelmez. Uzman, "Bu insansız hava araçları Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki savunmasını zayıflatmış olsa da, TB2 bu çatışmayı tek başına kazanamaz" dedi. Viktor Murakhovsky'nin dediği gibi, insansız hava araçları savaş alanında yeni bir silah türü olmasına rağmen oldukça aktif olarak kullanılıyor ve bunlara karşı korunma yöntemleri çoktan ortaya çıktı. Örneğin, insansız hava araçları Suriye'deki silahlı oluşumların üyeleriyle yüzleşmek zorunda kaldı. Bu, yeraltı yapılarına ve sığınaklara güvenmek, bu, askeri teçhizatlarının konumunun, en basit araçları, hatta pankartları, dağıtık*

savaş oluşumlarını kullanarak kapatılmasıdır. Karabağ'ın insansız hava araçlarıyla savaşılabilecek modern hava savunma ve elektronik savaş sistemleri satın almak için fonu olmadığı göz önüne alındığında, bunlar önlemlerdir, "dedi. Yanlış pozisyonların düzenlenmesi bile böyle bir durumda yardımcı olabilir - Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan videolardan birinde, insansız hava aracının uçaksavar füzesinin maketlerine nasıl çarptığını çıplak gözle görebilirsiniz." Şeklindeki açıklamalar ile insansız hava araçlarını zayıf gösterme çabası sergilenmekte, siyasal pazarlamadaki rakip davranışına uygun bir örnek oluşturmaktadır.

Rus internet haber sitesinin 2020 Karabağ Savaşında Türk insansız araçlarının kullanımı ile ilgili yapmış olduğu haberde siyasal pazarlama açısından rakip davranışı özelliklerinin yoğun bir şekilde görüldüğü, Türkiye'nin ise ürün ve Pazar odaklı yaklaşımla siyasi ürününü hedef pazara kabul ettirdiği anlaşılmaktadır.

Türk Basımında 2020 Karabağ Savaşında İHA ve SİHA

2020 Karabağ savaşı ile ilgili Haber Türk internet sitesi 06 Ekim 2020 tarihinde haber yayınlanmıştır. Haberde 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili Rus basınında yer alan habere atıf yapılmış ve bu haberde verilen ayrıntılar incelenmiştir. Haberin başlığında "Rus basını: Azerbaycan'ın cephedeki üstünlüğünü Türk SİHA'ları sağlıyor" ifadesi yer almaktadır.

Başlığın altında "Rus basını, Azerbaycan ve Ermenistan arasında devam eden şiddetli çatışmalarda Azerbaycan'ın Türk SİHA'ları sayesinde cephe üstünlük sağladığını yazdı" şeklindeki söylem, siyasal pazarlama açısından Türk insansız hava araçlarının Rusya tarafından farkındalığının olduğunu göstermektedir.

Haberin devamında Rusya'da yayınlanan İzvesdiya gazetesinden bilgiler yer almaktadır. "Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki şiddetli çatışmalar devam ederken, dünya basını gözünü Dağlık Karabağ bölgesine çevirdi. Rus basınında çıkan haberlerde, Azerbaycan'ın cephe üstünlüğü ve Ermenistan'ın çaresiz olduğu yazıldı. [Rusya'nın en önemli gazetelerinden İzvesdiya'da savaşın 1 haftalık kronolojisi yayınlandı.](#) Haberde kayıplarla ilgili yayınlanan veriler aktarılarak, Ermenistan'ın resmi verilerinde 55 asker ve gönüllülerle birlikte 157 kişinin öldüğü belirtildi. Gazete, Azerbaycan'ın kara birliklerinin yanı sıra hava birliklerinin de Ermenistan'a karşı çok etkili saldırılar gerçekleştirdiğini ifade ederken, bunun sebebinin Azerbaycan'ın askeri yatırımlarına bağlıdır" ifadeleri ile savaşın ilk günlerinde Karabağ Savaşında yaşanan durum özetlenmiştir. Rus gazetesinden yapılan bu alıntılar siyasal pazarlama açısından değerlendirildiğinde, Rusya'nın rakip davranışı çerçevesinde Türk insansız hava araçları ile Azerbaycan silahlı kuvvetlerine yaptığı olumlu katkıyı bir kabul ediş olarak yorumlamak mümkündür. Haberin devamındaki ifadeler de bu yorumu doğrular niteliktedir.

Haberin devamında, "İzvestiya Gazetesi, son yıllarda Azerbaycan'ın özellikle hava kuvvetlerine çok fazla yatırım yaptığını hatırlattı. Haberde, Ermenistan'ın elindeki Rus yapımı S-300 hava savunma sistemlerinin Azerbaycan hava unsurlarına karşı yetersiz olduğu belirtilirken, Ermenistan'ın Azerbaycan sınırındaki iki bölgeye konuşlandığı Rus yapımı S-300 hava savunma sistemlerinin Bayraktar TB2 silahlı insansız hava araçları (SİHA) tarafından imha edildiğine dikkat çekildi. Karabağ'da devam eden çatışmalarda Ermenistan tarafının en fazla çekindiği güç unsuru haline gelen Türk yapımı İHA ve SİHA'lar olduğu ifade edilen haberde, Ermenistan'ın bu hava unsurlarına karşı çaresiz kaldığı aktarıldı." Rus

İzvestiya Gazetesindeki bu söylem, Türk insansız hava araçlarına yapılmış bir övgü niteliği taşımaktadır. Rusya ve Ermenistan arasındaki yakın ilişkiler düşünüldüğünde Türk insansız hava araçlarının etkin gücünün Rusya tarafından da kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

Haberin sonunda, “*Gazete, sürecin diplomatik tarafını da ele alarak, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili kesin çözüm istediği belirtildi. Haberde, “Bakü, Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsında Türkiye'nin desteği ile Erivan ile yaşanan sorunun kesin çözümü için ısrarına devam ediyor” ifadesi kullanıldı. ABD, Rusya ve Fransa'nın bölgede ateşkes çağrısına BM nezdinde birçok ülkenin de destek verdiğini hatırlatan gazete, hem Azerbaycan'ın askeri güç olarak hem de Türkiye ve Azerbaycan'ın diplomasi konusunda başarılı bir süreç izlediğini aktardı*” şeklindeki söylem siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde Türk insansız hava araçları ile yapılanların siyasal pazarlama karması unsurlarının gerçekleştirildiği söylenebilir. Siyasal ürünün konumlandırmasının etkin bir şekilde yapılmıştır, çünkü rakip olarak görülecek bir ülkeden övgü dolu açıklamalarla, siyasal ürünün farkındalığının olduğu, ürünün kabul edildiği ve rakip davranışı çerçevesinde zayıf gösterme söylemlerinin bile kullanılmadığı görülmektedir.

2020 Karabağ savaşı devam ederken Türkiye Cumhuriyetinin resmi haber ajansı olan Anadolu Ajansında, Amerikan Metropolitan Üniversitesi'nde Uluslararası Hukuk dalında doktora çalışmalarını sürdüren, Kafkasya, İran ve Ermenistan üzerine uzmanlaşan gazeteci-yazar Rıza Talebi imzasıyla bir analiz yayınlanmıştır. Bu analiz Türkiye'de bir yayınlanmış olmakla birlikte, farklı bir ülkeden olan analistin kaleme almış olması açısından önemlidir.

Haberin başlığında Ermenistan'ın savaş yanlısı tutumuna karşılık Azerbaycan'ın barış yanlısı tutumla birlikte sadece topraklarını işgalden kurtarma düşüncesinde olduğu belirtilmiştir. “*Saldırgan politikalar Ermenistan'ı Güney Kafkasya'da yalnızlaştırıyor. Ermenistan'ın sivillere yönelik gibi açık savaş suçu teşkil eden füze saldırıları ve savaşı genişletme çabalarına rağmen itidalle hareket eden Azerbaycan, topraklarını işgalden kurtarma konusunda da başarı kaydediyor.*” Bu söylem, iki ülkenin 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili tutumlarını sergiler niteliktedir.

Haberin başında “*Ermenistan, Dağlık Karabağ'ın işgalini meşrulaştırmak ve sürdürmek amacıyla, özellikle son çatışmalarda, doğulu ve batılı müttefiklerinden medya alanında destek gördü, siyasi ve askeri yardım aldı, Türkiye ve Azerbaycan aleyhine tezvirat kampanyası yaptı ve Ordubad ve Gence gibi çatışmaya uzak ve yakın bölgelerdeki Azerbaycanlı sivillere füze saldırısı gibi çeşitli taktik ve hileler kullandı, fakat bütün bunlara rağmen göstergeler Azerbaycan güçlerinin topraklarını kurtarma konusunda başarı kaydetmekte olduğu yönünde.*” “*Gence, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin ilk başkenti olarak stratejik ve çok önemli bir konuma sahip. Günümüzde Gence, Azerbaycan'ın büyüklük ve önem sıralamasında ikinci şehridir. Aynı zamanda, Mehseti, Nizâmi-i Gencevî ve Cevad Han'ın şehridir. Şehir, işgal altındaki Dağlık Karabağ'dan çok uzak olmasına rağmen, Azerbaycan'ın Türkiye ve Avrupa'ya giden hidrokarbon transfer hatlarına yakınlığı ve önemi nedeniyle Ermenistan füzelerinin hedefi oldu.*” Söylemi siyasal pazarlama açısından düşünüldüğünde, Türkiye'nin siyasal pazarlama ürününün açık bir şekilde kabul edildiğini, Ermenistan'ın rakip davranışı içerisinde bir tutumla karalama yaptığını söylemek mümkündür.

“*Azerbaycan ordusu, meşruiyet odaklı bir strateji benimseyerek sadece Dağlık Karabağ'daki işgalcilerin savunma-saldırı pozisyonlarını yok etmeye odaklandı. İleri teknoloji*

ürünü İHA'lardan olan "Bayraktar", sivillerin Ermenistan tarafından insanlık dışı bir şekilde öldürülmesine ezici ve şiddetli bir cevap verdi. Azerbaycan ordusu şu ana kadar sivilleri asla hedef almadı ve Ermenistan'ın kışkırtıcı eylemlerine rağmen insani olmayan bir tepki vermekten kaçınmakta ve sadece işgal altındaki topraklarda ilerlemeyi hedeflemekte. Ermenistan ordusu, Gence'nin yanı sıra Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Ordubad şehrini de hedef aldı. Bu saldırının amacı Türkiye'yi savaş alanına çekmekti. Çünkü Türkiye Moskova Anlaşması'na göre garantör ülke konumunda. Bu nedenle, Nahçıvan'a yönelik herhangi bir üçüncü ülke saldırısı Türk tepkisini ve müdahalesini beraberinde getirebilirdi. Ermenistan ve müttefiklerinin bir başka hilesi de Dağlık Karabağ'da Suriyeli savaşçıların varlığına ilişkin haberler yayınlamak ve Türkiye'ye karşı psikolojik bir savaş açmak oldu. Dağlık Karabağ'da Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerini destekleyen bu savaşçıların varlığına dair sözde kanıtlar sunan Ermenistan, İran ve Rus medyasının kara propagandası haricinde uluslararası düzeyde güvenilir hiçbir belge ve kanıt bulunmuyor. Bugün işgal altındaki Dağlık Karabağ'da "cihatçı güçlerin" varlığına dair haberler bu bilim dalının konusu olacak nitelikte. Fransız medyasının başını çektiği bu girişimler, eski Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın PKK'lı terörist unsurlara yönelik politikalarını çağrıştırıyor. Bu yöntem, sahada vekil güçleri beslemek için yıllardır kullanılıyor. Bu mesnetsiz iddialar, işgal altındaki Dağlık Karabağ'da gerilla savaşı başlatmaları için Asala, YPG ve PKK teröristlerinin Ermenistan tarafından bölgeye davet edildiği sırada ortaya atıldı. Bu bölge, geçilmesi zor dağlar ve mayınlı alanlar nedeniyle, adı geçen üç terörist grubun faaliyetleri için elverişli sayılıyor. Ermenistan'ın hedefi Azerbaycan ordusunun gücünü zayıflatmak ve bölgenin kurtuluşunu önlemek için Dağlık Karabağ'ı Suriye'ye dönüştürmek. Buna rağmen, Azerbaycan ordusunun özel kuvvetleri, sözde Dağlık Karabağ hükümetinin yaşlı ve yorgun askerlerini ve Asala'nın terörist güçlerini yenmeyi başardı. Cebrail şehrinin Asala teröristlerinden kurtarılması bu durumun bir kanıtı. Ermenistan'ın Doğulu ve Batılı müttefiklerinin desteği de bu ülkenin Dağlık Karabağ'daki yenilgisini engelleyemedi. Yine de belli başlı bazı medya kuruluşları Dağlık Karabağ'da yaşananları çarpıtmakta. İran devleti, Anayasa'nın ve "İslam Cumhuriyeti" sisteminin ideallerinin Müslümanları, özellikle Şiileri desteklemenin gereğine vurgu yapmasına rağmen, Karabağ meselesi karşısında paradoksa girmiş veya belki de yaklaşımını değiştirmiş olabilir. Bu paradoksal durum, Müslüman Uygur Türkleri meselesi hakkında da müşahede ediliyor. Ermenistan, küçük nüfusuna ve çok zayıf pazarına rağmen, Türkiye'den Güney Kafkasya'ya giden yol üzerindeki konumu nedeniyle her zaman İran'ın ilgi odağı olmuştur. Azerbaycan ordusunun yaklaşık 30 yıl sonra eline geçirdiği bu fırsat çok kıymetli. Moskova'nın Nikol Paşinyan hükümetinden hoşnutsuzluğu, İran ekonomisinin zayıflığı, yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgını, Rusya'nın Belarus, Kırgızistan ve Litvanya konusunda karşı karşıya kaldığı pek çok sorun, Navalni meselesi ve rubledeki sert düşüş gibi faktörler, Azerbaycan ordusunun Türkiye'nin desteğiyle işgal altındaki Karabağ'ın önemli bir kısmını kurtarmasının yolunu açtı. Azerbaycan ordusu, Fransa gibi ülkelerin Ermenistan'ı desteklemesine rağmen maceracı komşusuna askeri üstünlüğünü gösterdi. Azerbaycan şu anda da cenazelerin ve esirlerin değişimi amacıyla sağlanan geçici ateşkesle Paşinyan hükümetinin aksine meseleyi sivillere zarar vermeden çözmeye çalışıyor. Ermenistan başbakanının radikal ve ideolojik tutumu ve ordusunun sivil yerleşim alanlarına füze saldırıları, Azerbaycan'ın ezici cevabıyla karşılaşmıştır. Çok sayıda Ermenistan askerinin öldürülmesi ve işgal altındaki Dağlık Karabağ'da Azerbaycan Hava Kuvvetleri'nin vurduğu ölümcül darbeler göz önüne alındığında Erivan yönetiminin Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımında yakın gelecekte bir değişiklik bekleyebiliriz." Sözleriyle analist, 2020 Karabağ savaşının ne şekilde nihayetleneceğini tahmin etmiştir. Analistin sözlerinden Ermenistan'ın müttefikleri ile olan ilişkileri ve Türkiye üzerindeki planları belirgin bir şekilde ortaya çıkmış durumdadır. Bu söylemler siyasal

pazarlama açısından düşünüldüğünde, Türkiye'nin insansız hava araçları ile siyaset pazarlama karması unsurlarını sağlayabilmiş olduğunu göstermektedir. Türkiye insansız hava araçları ile ürün ve Pazar odaklı hareket ederek doğru siyaset ürünü, doğru siyaset pazara ulaştırmış durumdadır.

Türk haber sitelerinde 2020 Karabağ Savaşı ile ilgili haberlere bakıldığında, öncelikle objektif davranıldığı görülmektedir. Haberler içerisindeki bilgiler dünya basınındaki haberlerden alıntılar yapılarak, aktarımlar doğrudan söylenildiği şekliyle aktarılmıştır. Doğrudan aktarım yapıldığı için diğer ülkelerin Türk insansız hava araçlarına bakışın nasıl olduğu, ülkelerin Türk insansız hava araçlarına olan farkındalıkları, insansız hava araçlarının doğru pazara, doğru siyaset pazarlama stratejisi uygulamakta olduğu belirgin bir şekilde görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsansız hava araçları hem askeri hem de sivil alanda oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. İnsansız hava araçları kullanım amaçlarına göre donatılabilmektedir. Kullanım kolaylığı sebebiyle diğer hava araçlarının önüne geçmiş olan insansız hava araçlarına olan talep te her geçen gün daha da artmaktadır. Bu talep artışı, insansız hava araçlarının uluslararası ticaretin önemli bir kalemi olmasını sağlamıştır. İnsansız hava araçlarının bugün gördüğü talep göz önüne alındığında, gelecekte bu talebin çok daha fazla olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Üretimi yüksek teknoloji gerektiren insansız hava araçlarının gelecekte pazar genişliği daha da artacak olmakla birlikte, üretime erken dâhil olan ülkeler pazardan daha büyük payı almış olacaklardır. Bunun farkında olan Türkiye, insansız hava aracı üretimine erken katılmış ve insansız hava aracı alanında kendi teknolojisini geliştirebilmiştir. Türkiye, özellikle askeri alanda insansız hava aracı üretimine yoğunlaşmış durumdadır. Bu durum, Türkiye'nin askeri alanda dışa bağımlılığını azaltırken, ekonomik anlamda dış ticaret açığının kapanması konusunda pozitif etkileri olabilecek, diğer yandan da insansız hava aracı üretiminde öncü konumu ile ülke imajının yükselmesi sonucunu doğurabilecektir. İnsansız hava araçlarının dünya pazarına açılırken sayılan bu yararların elde edilmesinde doğru bir pazarlama stratejisine gerek duyulmaktadır.

Pazarlama stratejileri piyasaya sürülen bir ürünün nihai tüketiciye ulaşana kadar devam etmektedir. Pazarlama stratejilerinin etkin bir şekilde oluşturulması ile ulusal piyasalarda olduğu gibi uluslararası piyasalarda da dikkatle planlanması gereken bu sürecin iyi yönetilmesi ile üründen amaçlanan verim elde edilebilmektedir. Pazarlama stratejileri pazarlamanın bütün alt dalları için geçerlidir. İnsansız hava araçlarının farklı ülkelere satışı ve dış piyasada bilinirliğinin artırılması için çeşitli tanıtım çalışmaları yapılmakla birlikte, Türkiye için stratejik ürün olan insansız hava araçlarının kullanımına ilişkin basında yer alan haberler oldukça etkili olmaktadır. Siyaset pazarlamanın iki ülke arasında yapılması ve siyaset pazarlama ürününün askeri bir ürün olması, siyaset pazarlamaya oldukça fazla bir anlam atfedilmesine sebep olmaktadır.

Ülkeler arasındaki güç savaşları, siyasi olarak farklı anlamlar içerirken, bir yandan da ticari ilişkilere alan açma çabasını içermektedir. Farklı bir anlatımla siyaset pazarlamaya uluslararası pazarlama açısından bakıldığında, ortak paydaya ticaretin gelmiş olduğu belirgindir. 2020 Karabağ savaşında kullanılan Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçları, bölge ve ilişkili diğer ülkeler arasındaki dengelerin yeniden şekillenmesini sağlamış, savaşın seyrinin değişmesine sebep olmasının yanında ticari açıdan da önem arz etmektedir.

İnsansız hava aracı gibi savunma sanayi ürünlerinin farklı ülkelere satılıyor olması, ülkemiz için önemli bir gelir kaynağını olma yolundadır. Birbirinin içerisine girmiş gibi görünen bu kavramlara genel olarak bakıldığında pazarlama kavramının genel ilkelerinin adlandırılması farklı olsa da geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Zira genel pazarlamanın bir alt dalı olan siyasal pazarlama, kendine has bazı özellikleri da kapıyor olmakla birlikte genel pazarlamanın ilkelerini içerisinde barındırmaktadır.

Bu düşünceden hareketle araştırmada 2020 Karabağ Savaşında Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçlarının kullanılmasını siyasal pazarlama açısından incelerken, konuya daha çok genel pazarlama ilkeleri açısından bakılmıştır. 2020 Karabağ Savaşı sırasında yayınlanmış olan haberler incelenirken, genel pazarlama ilkelerinden hangilerinin gerçekleştiği, gerçekleşen durumun siyasal pazarlama açısından neyi ifade ettiğinin üzerinde durulmuştur.

2020 Karabağ Savaşında Türk yapımı insansız hava araçlarının kullanılması, savaşa taraf olan ülkelerin yanında, bölgede bulunsun veya bulunmasın birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple savaşın yaşandığı günlerde dünya basını Karabağ'da yaşananların haberleştirmiş, savaşta yaşanan gelişmeleri analiz eden birçok araştırma yayınlanmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen haber sitelerinde yer alan analizlerde, yayını yapan ülkenin özellikleri ile 2020 Karabağ Savaşıyla birlikte Türkiye'ye ve Türk yapımı insansız hava araçlarına yaklaşımları örtüşür durumdadır. 2020 Karabağ Savaşı sırasında yayınlanan internet haber sitelerindeki analizlere siyasal pazarlama açısından baktığımızda, siyasal pazarlama ve genel pazarlamanın özelliklerinin haberlere yansıdığı görülmektedir.

Genel pazarlama ilkelerinde tüketicinin belirlenmiş olması, hedef kitleye daha kolay ulaşabilmek açısından önemlidir. Doğru hedef kitle ile tüketiciye ürün sunumu daha hızlı olabilmekte, ürünün kabulü sağlanabilmektedir. 2020 Karabağ Savaşı sırasında yapılan haberlerde, Türk yapımı insansız hava araçlarının hedef Pazar seçimine dikkat edildiği, doğru tüketiciye ulaşıldığı, Pazar bölümlendirmesinin doğru yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan haberlerde 2020 Karabağ Savaşında Türk yapımı insansız hava araçlarının kullanılmasındaki isabetli davranıştan bahsedilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında siyasal pazarlamada hedef kitlenin belirlenmiş olduğu ve bu hedef kitlenin talep ve gereksinimlerine uygun ürün konumlandırmasının yapılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Ticari pazarlamada fark yaratmak, rekabette avantajlı olmak anlamına gelmektedir. 2020 Karabağ Savaşının sırasına yapılan haberlerde bu savaşta Türk yapımı insansız hava araçlarının kullanımının Türkiye'nin siyasi ürünü açısından fark yaratılmış olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen bütün ülkelerin haberlerinde, Türk yapımı insansız hava araçları ile ilgili farkındalığın oluştuğu, bu alandaki rakipleri ile kıyaslanarak üstün özelliklerinin vurgulandığı görülmektedir.

2020 Karabağ Savaşı ile ilgili yapılan haberlerde en belirgin özelliklerden biri de Türkiye'nin stratejik ürünü olan insansız hava araçlarının uluslararası alanda kabul edilmiş olduğunun görülmesidir. Haberlere yansıyan analizlerde, çoğunlukla Türk yapımı insansız hava araçlarının gelişim süreçleri ile ilgili bilgiler verilmekte, Türkiye'nin insansız hava aracı üretiminde geldiği yer vurgulanmaktadır. Siyasi ve askeri alanda hedef Pazar olarak görülebilecek ülkelerdeki bu kabul tutumu, Türk yapımı insansız hava araçlarının benzer durumdaki diğer ülke ürünlerine göre farkındalığının olduğu ve kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Genel pazarlama ve siyasi pazarlamada, rakip davranışlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Rakip davranışı, ortaya konan ticari veya siyasi ürünün zayıf göstererek, önemsizliğini vurgulama çabası olarak tarif edilebilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen ülkelerdeki Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerde, rakip konumdaki ülkelerde belirgin bir rakip davranışı özellikleri görülürken, 2020 Karabağ Savaşına taraf olmayan ve insansız hava aracı üretim ve pazarlaması açısından rakip konumda olmayan ülkelerde de rakip davranışı yerine ürün özelliklerinin öne çıkartıldığı görülmektedir. Rakip davranışı içerisinde bulunan ülkelerde, genel tutum, Türk yapımı insansız hava araçlarının başka bir ülkeye bağımlı bir şekilde üretilmiş olmasının yanında, uluslararası ticarete konu olamaması ve sivil halka zarar verildiği konusuna dikkat çekmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu davranış biçimi siyasal pazarlama açısından Türk yapımı insansız hava araçlarını önemsiz görme çabası ile açıklanabilmektedir. Buna karşılık rakip davranışı sergilemeyen ülkelerde yayımlanan haberlerde Türk yapımı insansız hava araçlarının 2020 Karabağ Savaşında oynadığı rol ile birlikte, Türkiye'nin savunma sanayi ürünlerindeki mevcut durumu hakkında yorumlar yer almaktadır.

Pazarlamanın en önemli ayaklarından biri de yapılan satışlardan kazanç elde etmektir. Araştırmada, 2020 Karabağ Savaşı sırasında yayınlanmış olan haberlerde Türk yapımı insansız hava araçlarının kazancı, farklı bir anlatımla Türkiye bütçesine olan katkıları hakkında belirgin bir haber olmamakla birlikte, haber içeriklerinde Türkiye'nin savunma sanayi ürünleri ile elde etmiş olduğu başarı ve bu ürünlerin pazarlanması ile elde edilecek kazancın önemi hakkında yorumlar bulunmaktadır. Yapılan yorumlarda, Türk yapımı insansız hava araçları ile Türkiye'nin siyasi açıdan elde edecekleri ön plana çıkmış olsa da Türkiye'nin insansız hava aracı pazarlaması ile ülke ekonomisine sağlayacağı yararlar ortadadır.

2020 Karabağ Savaşı ile ilgili yapılan haberlerin içeriklerinde Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişki de vurgulanmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki geçmişten gelen birlikteliğin farkında olan analistler bu durumu haber yazarlarına yansıtmışlardır. 2020 Karabağ Savaşında Türkiye ve Azerbaycan arasındaki bu ilişkinin belirginleşmesi ve dünya kamuoyu tarafından kabul edilmesi de siyasi pazarlama uygulamalarının etkin bir şekilde yürütülmüş olduğunu göstermektedir.

Savunma sanayi ürünlerinin farklı ülkelere pazarlanması sadece dışardan sağlanacak kaynak geliri ile sınırlı olmamaktadır. Ar-Ge, yeni teknoloji geliştirme, istihdam, ihracat gibi konuları da kapsamına alan bir kazanç alanı oluşturmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında savunma sanayi ürünlerinin üretilmesi sırasında kullanılacak kaynakların tedarik veya yerli üretim şeklinde temin edilmesinden kaynaklı olarak ülke ekonomisi bir bütün halinde yarar elde etmektedir. Türkiye'nin insansız hava araçları ile birlikte savunma sanayine verdiği önem, pazarlama dâhil birçok alanda yürütülecek faaliyetlerin daha da yoğunlaşması ve bu durumdan ülkece kazançlı çıkılması sonucunu doğurmaktadır.

Savunma sanayi ürünlerinin pazarlaması büyük ölçüde ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerle şekillenmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi ilişkiler ve oluşturulan siyasi entegrasyonlar, savunma sanayi ürünlerinin alımında yönelimi de belirlemekle birlikte, uluslararası alanda Türkiye'nin barışçıl, ülke bütünlüklerine önem veren, şeffaf, sadece hakkı olanı koruma tavrı, Türk yapımı insansız hava araçlarının önümüzdeki dönemde daha yoğun bir şekilde pazarlama konusu olabileceğini göstermektedir.

Siyasal pazarlamanın oldukça geniş bir alanı bulunmaktadır. Bu geniş alanda siyasal aktörlerin aldıkları kararla, diğer ülkelerin alımına sunulan ürünler, ülkeler arasındaki ilişkileri

de şekillendirecek boyutta olabilmektedir. Savunma sanayi ürünleri pazarlaması ile ülkeler arasında kurulmuş olan, siyasi ve ekonomik entegrasyonların nasıl bir şekil aldığına inceleneceği yeni araştırmaların yapılması, siyasi pazarlamanın boyutlarının ve etki alanının anlaşılması açısından yararlı olabilecektir. İnsansız hava araçlarının üretimi ve satışının, teknolojinin gelişmesi, istihdamın artması, dış ticaretle elde edilecek gelir, ülke imajının yükselmesi gibi farklı avantajları söz konusudur. Yapılacak araştırmalarda insansız hava aracı üretimi ve satışı ile ilgili farklı alanlarda elde edilen avantajlar ayrı ayrı veya bu alanların birbiri ile kıyaslanması yapılabilir. Bu şekilde insansız hava aracı üretim ve satışı ile ülkemize sağlanan avantajlarının neler olduğu tespit edilebilecek ve daha etkin kazanımlar elde edilebilmesi adına çalışmalar yapılabilecektir. Araştırmamızda 2020 Karabağ Savaşının yaşandığı günlerde dünya basınında yayınlanmış olan analizler incelenmiştir. Buna karşılık, Türk yapımı insansız hava araçları ile ilgili dünya basınında Karabağ savaşı sonrasında da çeşitli analiz ve yorumlar yer almıştır. Yapılacak yeni araştırmalarda, Türk insansız hava araçlarının Karabağ Savaşı öncesinde ve Karabağ savaşı bittikten sonraki dönemde de dünya basınına yansıyan haberler siyasi pazarlama açısından değerlendirilebilir. Bu şekilde Türk insansız hava araçlarının dünya pazarına sunulmasında yapılan pazarlama adımlarının daha net bir şekilde belirlenmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKLAR

- Ak, T. Ve Sarı, G. (2018). Güvenliğin Yeni Aktörü Silahlı İnsansız Hava Araçlarının Kullanımında Karar Mekanizmaları. CITATION: 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 9-11 Nisan 2018, İstanbul.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş., ve Torlak, Ö. (2017). *Pazarlamaya Giriş* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Anadolu Ajansı, (2020). Saldırgan politikalar Ermenistan'ı Güney Kafkasya'da yalnızlaştırıyor. 11 Kasım 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/saldirgan-politikalar-ermenistani-guney-kafkasyada-yalnizlastiriyor/2015143> adresinden alınmıştır.
- Anadolu Ajansı, (2021). ANKA yerli motorla uçtu. 16 Kasım 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/anka-yerli-motorla-uctu/1070494> adresinden alınmıştır.
- Aydoğan, B. (2007). *Politik pazarlama ve politik pazarlama uygulamalarına yönelik eğilimler: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Azertac, Prezident İlham Əliyev: İkinci Qarabağ müharibəsindəki pilotsuz uçuş aparatlarından bu miqyasda və səmərəli istifadə edilməyib, 19 Ekim 2021 tarihinde https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Ikinci_Qarabag_muharibesinedek_pilotsuz_uchus_aparatlarindan_bu_miqyasda_ve_semereli_istifade_edilmeyib-1884493 adresinden alınmıştır.
- Bayır, O., ve Aslan, E. Ş. (2019). Siyasal lidere duyulan güven bağlamında seçmen davranışı üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 868-901.

- Bayraktar, S. (2009). *Siyasal pazarlama uygulamalarının seçmen tercihleri üzerine etkileri İzmir ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bayraktaroğlu, G. (2002). Politik yaşamda pazarlama yaklaşımları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(2), 159-168.
- BBC News, Armenia-Azerbaijan conflict: Why Caucasus flare-up risks wider war, (Laurence Broers), 02 Kasım 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-54356336> adresinden alınmıştır.
- BBC News, Война дронов в Карабахе: как беспилотники изменили конфликт между Азербайджаном и Арменией 17 Kasım 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/russian/features-54431129> adresinden alınmıştır.
- Beren, F. (2013). Seçmen tercihinin etki eden faktörler ve seçim güvenliği: Şanlıurfa ili örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(8), 191-214.
- Bulut, E. (2012). *Pazarlama iletişiminde yeni yaklaşımlar kapsamında sosyal medya uygulamaları ve etkili kampanya örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cengiz, E. (2006). Kâr amacı gütmeyen kurumlarda pazarlama faaliyetleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 393-409.
- Demirci, A. (2014). *Literatür Taraması, Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Dursun, D. (2018). Siyaset ve Siyaset Bilimi. *Siyaset Bilimi içinde*, (Ed. Dursun, D. Altunoğlu, M)(2-27), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, B. Z., Tiltay, M. A ve Kızman, H. S. (2011). Pazarlama teorisi'nin felsefi temelleri: değişim mi, ilişki mi? *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-28.
- Gökçe, A. F. (2013). Siyasi partilerde parti içi demokrasi ve disiplin algısı: Türkiye. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 65-79.
- Habertürk, Rus basını: Azerbaycan'ın cephedeki üstünlüğünü Türk SİHA'ları sağlıyor. 12 Kasım Tarihinde <https://www.haberturk.com/rus-basini-azerbaycan-in-cephedeki-ustunlugunu-turk-siha-lari-sagliyor-2825723> adresinden alınmıştır.
- Hall, A. R. (2015). Drones: public interest, public choice, and the expansion of unmanned aerial vehicles. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 21(2), 273-300.
- İzgi, B. B., ve Özpolat, A. (2008). Küreselleşen devletin değişen rolü ve sanayileşme üzerine tartışmalar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 229-240.
- Karayel Bilbil, E., ve Çelikkol, N. (2015). Siyasette markalaşmak: 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi adaylarının siyasal marka olarak konumlandırılmasının analizi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(43), 231-250.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- La Croix, (2020). Les drones, étendard de la puissance azerbaïdjanaise au Haut Karabakh, (Pierre Sautreuil). 12 Kasım 2021 tarihinde <https://www.la-croix.com/Monde/drones-etendard-puissance-azerbaïdjanaise-Haut-Karabakh-2020-10-16-1201119774> adresinden alınmıştır.
- Menon, S. V. (2008). *Political Marketing: A Conceptual Framework*. ICFAI Business School, Ahmedabad
- Okumuş, A. (2007). Pazarlama anlayışında siyasal pazarlamanın yeri ve Pazar konumlarına göre siyasi partilerin stratejik analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 157-172.
- Özer, N. P. (2019). Propagandada yöntemler, araçlar ve bir propaganda modeli olarak; Herman ve Chomsky propaganda modeli. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 15-30.
- Özkan, N. (2014). *Seçim Kazandıran Kampanyalar* (Dördüncü baskı). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Öztunç, M. (2021). COVID-19 Pandemi Süresince Türkiye'nin Aldığı Ekonomik Tedbirlere Yönelik Haberlerin Söylem Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(1), 231-255.
- Polat, C. (2015). *Siyasal Pazarlama ve İletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Smith, G., & Hirst, A. (2001). Strategic political segmentation-A new approach for a new era of political marketing. *European Journal of Marketing*, 35(9/10), 1058-1073.
- Sputnik Azerbaycan, Hansı silahlar Azərbaycanca Qarabağ müharibəsində kömək etdi? 12 Kasım 2021 tarihinde <https://sputnik.az/20201211/Hansi-silah-Azerbaycana-Qarabag-muharibesinde-komek-etdi-424779514.html> adresinden alınmıştır.
- The Jamestown Foundation Global Research & Analysis, (2020). Turkey Transfers Drone Warfare Capacity to Its Ally Azerbaijan, 19 Ekim 2021 tarihinde <https://jamestown.org/program/turkey-transfers-drone-warfare-capacity-to-its-ally-azerbaijan/> adresinden alınmıştır.
- Tunç, R. (2017). *Deneyimsel pazarlama ve müşteri memnuniyeti üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, Y. B. (2021). *Dağlık Karabağ sorununda Türkiye ve İran'ın politik yaklaşımı ve hedefleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turkish Drone Power Displayed in Nagorno-Karabakh Conflict (2020). 25 Ekim 2021 tarihinde <https://www.voanews.com/a/middle-east-turkish-drone-power-displayed-nagorno-karabakh-conflict/6197080.html> adresinden alınmıştır.
- Uluslararası Politika Akademisi, (2021). Şuşa Beyannamesi ve Yeni Dinamikler, 05 Kasım 2021 tarihinde <http://politikaakademisi.org/2021/06/17/susa-beyannamesi-ve-yeni-dinamikler/> adresinden alınmıştır.
- Van Biezen, I. (2003). *Financing political parties and election campaigns: guidelines*. Council

of Europe.

Virtual Azərbaycan, Sovet cəlladının güllələnməsindən 60 il keçdi. 04 Kasım 2021 tarihinde <https://www.virtualaz.org/reylar/15457> adresinden alınmıştır.

Yeşil, S. (2010). Küreselleşme ve işletmelerin küreselleşme süreçleri: karşılaşılan fırsatlar ve tehditler. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1) 22-72.

GÖÇLERİN SAMSUN EKONOMİSİNE ETKİSİ**Görkem YARGÜL¹ Fatih ARABACI² Mustafa EFE³ Solmaz Sonat YAVUZ⁴****Öz**

Osmanlı'nın son döneminde Kırimdan gelen Tatarların, Kafkasya'dan gelen Çerkezlerin ve Balkanlar'dan gelen mübadillerin Samsun ekonomisinde etkili oldukları görülmektedir. Çalışmamızın başında göç, göçmen, muhacir, mübadele ve mübadil gibi kavramlar ele alınmıştır. Nitekim göç, göçmenlik ve muhacirlik gibi kavramlar toplumsal hayatımızda her zaman önemli bir konu olmuştur. Ayrıca mübadele kavramı da tarihsel olarak üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Çalışmamız hazırlanırken süreç içinde ülkemiz dâhilinde yerleştirilen bu insanların yurdun tümüne yaptığı katkıları ya da ekonomiye getirdiği yüke değinilmiştir. Özelde de bu gelişmelerin Samsun açısından olumlu ve olumsuz neticeler değerlendirilmiştir. Samsun'a yapılan göçün siyasi yönünü ve iskân politikaları üzerinde durulmuştur. Ülkemize göç vasıtasıyla yerleştirilen göçmenlerin ülkeden göçenlerin yerlerini doldurup dolduramadıkları, ekonomide, tarımda, ticarete, zanaatta ihtiyaçlara ne oranda katkı sağladıkları bilimsel veriler ışığında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göçler, Mübadele, Samsun, Ekonomi.

THE EFFECT OF MIGRATIONS ON THE ECONOMY OF SAMSUN**Abstract**

It is seen that Tatars from the Crimea, Circassians from the Caucasus and exchanges from the Balkans were influential in the economy of Samsun in the last period of the Ottoman Empire. At the beginning of our study, concepts such as immigration, immigrant, immigrant, exchange and exchange were discussed. Then, the contributions of these people who were

¹ Öğretmen, Şehit İlhan Hamlı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, g.yargul@gmail.com, Samsun/Türkiye, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7229-3402>

² Öğretmen, Şehit İlhan Hamlı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, fatiharabaci55@hotmail.com, Samsun/Türkiye ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6644-7227>

³ Öğretmen, Şehit İlhan Hamlı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, mustafaefe57@hotmail.com, Samsun/Türkiye, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3469-0347X>

⁴ Öğretmen, Kazım Orbay İlkokulu, sonatyavuz@hotmail.com, Samsun/Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5024-0895>

settled in our country to the whole country or the burden they brought to the economy were mentioned. In particular, positive and negative results for Samsun were evaluated. The political aspect of the migration to Samsun and the settlement policies were emphasized. Whether the immigrants who were settled in our country through immigration could fill the place of those who migrated from the country, and how much they contributed to the needs in the economy, agriculture, trade and craft were evaluated in the light of the data.

Keywords: Migrations, Barter, Samsun, Economy

Giriş

Göçlerin yaşandığı dönemde bugünkü Samsun Vilayeti, idari olarak Trabzon Vilayetine bağlı Canik Sancağı olarak anılıyordu. O tarihlerde Canik Sancağında ekonomik hayat daha çok zirai faaliyetlere dayanıyordu. Bölgede ticari amaçlı zirai faaliyetlerde en önemli üretim tütüncülüktü. Zirai ticaretle iştigal edenler büyük oranda azınlık gayrimüslim tebaadan olan insanlardı. Bu insanlar, bölgeye Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen göçler esnasında Samsun’u terk etmeye başlayınca yerli halkta, gelenlerin gidenlerin yerini doldurup dolduramayacağı endişeleri ortaya çıkmıştır. Ancak, bölgeye yerleştirilen ilk göçmen guruplarının bir iki yıllık süre içerisinde olumlu yönde bir katkısı olmamıştır. Hatta Kırım ve Kafkasya’dan gelen göçmenlerin olumsuz etkileri olmuştur. Ancak, uzun vadede muhacir ve mübadillerin hem bölge hem de ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağladıkları görülmüştür. Olumlu yönde sağladıkları katkılar yapılan çalışmalarda ortaya konulan verilerde çok net bir şekilde görülmektedir. Bu olumlu katkılarda muhacir ve mübadillerin yanlarında getirdikleri sermayelerin ve modern zirai üretim tekniklerinin önemli bir yeri vardır.

Kafkas, Kırım Ve Balkan Göçlerinin Samsun Ekonomisine Etkileri

Kavramsal Tanımlar

Göç, kişinin münferit olarak veya kitlesel bir biçimde bulunduğu mekânı terk ederek başka bir iskân birimine yerleşmesi hadisesidir. Bu hadiseyi gerçekleştiren kişiye de genel manada göçmen denilmektedir. Ancak, göçmenler göçün sebebine, sayısına, geldiği yere, toplumun anlayışına ve kültür düzeyine, göçmenin kendisine, yerli halka veya bürokrata göre farklı terimlerle tanımlanmaktadır. Mekân değişikliği açısından göç hareketi iki guruba ayrılır. Ülke sınırları içinde meydana gelen yer değiştirme hareketine iç göç, ülke sınırları aşarak yapılanlara ise dış göç denir. Dış göç, nüfus kaybına uğrayan devlet açısından dışa göç, göçmenin yerleştiği ülke açısından içe göç olarak ifade edilmektedir. Göç hareketine iştirak

edenlerin sayısı dikkate alındığında münferit göçler ve kitle göçleri olarak ikiye ayrılır. Kişi kendi iradesiyle iskân mahallini değiştiriyorsa, meydana gelen göçe serbest göç, kişinin yaşadığı bölgede yaşayabilmesi için gerekli şartları yitirmesi halinde oluşan göçe ise mecburi göç denir (İpek, 2012, s.211-213). Özetle, göç sözcüğü göçün yapılış şekline göre farklı şekillerde adlandırılmıştır.

Mübadele, Türk tarih yazınında 1923 yılı başında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan bir protokole binaen Türk ve Rum nüfusun karşılıklı değişimi için kullanılan genel bir göç terimidir. Oysa bu Türk tarihinde karşılıklı değişim yoluyla gerçekleşen ilk göç olayı değildir. Balkan Savaşları sonrasında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş yıllarında benzer uygulamaları görmek mümkündür (Duman, 2012, s.48-49). Mübadele durumuna maruz kalan, başka bir deyişle bu işin öznesi olanlara da mübadil denir. Özellikle mübadeleyi yaşayanların isimlendirme konusunda hassas olmalarının temel nedeni, muhacirliğin muhtaç, aciz, sığıntı için kullanılmasıdır. Çünkü muhacir mülteci statüsünde gelip dönemeyen veya her iki devletin iznini alarak barış döneminde yerleşmek kastıyla gelen kişiler için kullanılan bir terimdir. Bu nedenle Balkanlar, Kafkaslar ve Kırımdan gelenler genel anlamda muhacir olarak adlandırılmıştır. Göçmen ve muhacir kelimeleri sözlük anlamı itibariyle eşanlamlı olarak kullanılan kelimelerdir. Ancak, Türk bürokratları bu kelimeleri farklı şekillerde ve anlamlarda kullanmışlardır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Türk toplumu için muhacir, düşmandan kaçıp Türk hâkimiyetindeki topraklara sığınan Müslümanlardır (İpek, 2012, s.213-217).

Kırım Ve Kafkasya Göçlerinin Samsun Ekonomisine Etkisi

Samsun'a yaşanan göçleri kronolojik olarak ele aldığımızda, ilk gurup göçmenler 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kuzey Kafkasya'dan gelmiştir. Kırım Rusların eline geçince buradan göç eden göçmenlerin ilk geldikleri yerlerden birisi Canik olmuştur. Ruslar, Kırım Savaşı'ndan sonra Kafkasya'da tam hâkimiyet sağlamak için kendilerine karşı başlayan Kafkas direnişini kırmaya çalışmışlardır. 1859 yılında Kafkas direnişinin sembol ismi Şeyh Şamil ele geçiren Ruslar, Kafkasya'da sistemli bir temizlik harekâtına giriştiler. Bu durum Kafkaslardan yoğun bir göçmen akını başlamasına sebep olmuştur. Bu sırada gelen göçmenlerin ilk durak yerleri, stratejik bir öneme sahip olan Canik Sancağı olmuştur. Kırım ve Çerkez göçüne maruz kalan Canik, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşının ağır faturasını da çekmek zorunda kalmıştır. Canik'e yoğun bir biçimde göçmen kitlelerinin gelmesi iktisadi açıdan

olduğu kadar sağlık açısında da sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri salgın hastalıklar bölgede ciddi sağlık sorunlarına, bundan kaynaklı ölümlere yol açmıştır (Yılmaz, 2012). 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşını kaybeden Osmanlı Devleti, Balkanlarda büyük toprak kayıpları yaşayınca Balkanlardan 300 bin Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Bu göçmenler Tablo: 1'de yer alan bölge ve vilayetlere iskân edilmiştir (Avaygan, 2004). 1879 yılından sonra Kuzey Kafkasyalıların (Çerkezler) Türkiye coğrafyasında yerleştirildikleri yerler ve sayıları Tablo:2'de gösterilmiştir. Tablo: 3'de ise Kuzey Kafkasyalı göçmenlerin Rusya'dan ayrıldıkları ve Türkiye'de karaya çıktıkları limanlar yer almaktadır.

Tablo 1: Balkanlardan Gelen Ve İskan Edilen Çerkezlerin Sayısı

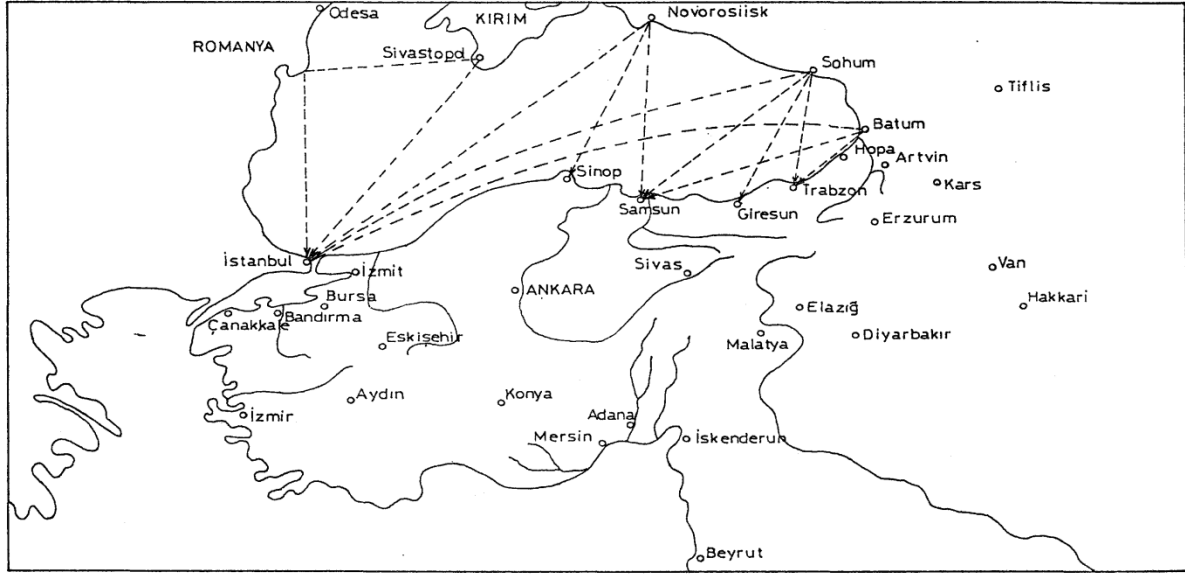
Aile Sayısı	İnsan Sayısı	Yerleşim Yeri
10000	50000	Halep, Deyr-Zor
5000	25000	Şam Vilayeti
5000	25000	Adana Vilayeti
2000	10 000	Konya Vilayeti
2000	10000	Kıbrıs
1000	5000	Kastamonu
1000	5000	Ankara Vilayeti
900	4500	Samsun ve Amasya
100	500	Cezayir

Kaynak: <http://www.akintarih.com/kafkasya/osmanliyelerlesme.html>

Tablo 2: 1879 Yılından Sonra Kuzey Kafkasyalıların (Çerkezler) Türkiye Coğrafyasında Yerleştirildikleri Yerler Ve Sayıları

Bölge	Sayı	Bölge	Sayı
Kars	500	Ankara	60000
Bitlis	2500	Konya	12000
Muş	2500	Bolu	32000
Erzurum	3000	Antakya	1500
Mardin	1 000	Afyon	5000
Gümüşhane	1 000	Eskişehir	14000
Gaziantep	17000	Sakarya	35000
Sivas	49000	Kütahya	3000
Samsun	60000	Bilecik	1000
Amasya	6000	Kocaeli	15000
Tokat	33000	Burdur	10000
Hatay	1 500	İstanbul	100 000
Adana	13000	Denizli	1 500
Kayseri	35000	Balıkesir	35000
Sinop	10 000	Manisa	2000
Çorum	16000	Aydın	9000
Yozgat	7000	Çanakkale	10000
Mersin	1 000	İzmir	30000
Kırşehir	2000	Kastamonu	50000

Kaynak: <http://www.akintarih.com/kafkasya/osmanliyelerlesme.html>

Tablo 3: Göçmenlerin Rusya'dan Ayrıldıkları ve Türkiye'de Çıktıkları Limanlar.

Kaynak: Süleyman Erkan, *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri*, Yayımlanmamış

Kaynak: Süleyman Erkan, “Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri”, s.180.

Kafkasya muhacirleri Osmanlı coğrafyasına yerleştikten sonra, Kafkasya’da sürdürmüş oldukları yaşam tarzlarını yeni vatanlarında da devam ettirme anlayışı içinde oldular. Çoğunlukla devlet görevlerinde özellikle de ordu, polis ve jandarmada gibi güvenlikle ilgili kurumlarda görevler aldılar. Devlette görev almayanlar ise ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla iştigal ettiler. Hayvancılık alanında özellikle de at yetiştiriciliğinde başarılı oldular. Yerli at ırklarıyla Çerkez atlarını melezleştirerek yeni melez ırklar geliştirdiler (www.akintarih.com/kafkasya.html). Canik’e iskân edilen muhacirler bölgenin gelişmesi ve kalkınmasına katkıda bulundular. Özellikle bölgede tütün ziraatı onların gelmesinden sonra kat kat artmıştır. İş hayatı ve sanatta ortaya koydukları başarı bölgeye yenilikler getirmiş ve Canik’in kültürel ve sosyal açıdan çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Geldikleri bölgelerden getirdikleri giyim kuşam ve yeme içme kültürleriyle Canik ve havalisinde kültürün çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. Kültürel zenginliğin yanı sıra Canik’in nüfus yapısı da çeşitlenmiş, sosyal açıdan da canlılık ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2012).

1865 yılından itibaren göçmenlerin gelmesiyle, Samsun’da tütün üretimini tekellerinde bulunduran Hristiyan çiftçilerin tekelleri kırılmaya başlamıştır. Osmanlı hâkimiyeti altında

bulunan Batı Kafkasya'dan gelen Müslüman göçmenlerin önemli iskan merkezleri arasında Samsun, Bafra, Çarşamba ve Kavak kırsalı öncelikli alanlar arasında yer almıştır. Batı Kafkasyalı Çerkez, Gürcü ve Nogay grupları ile Kırım bölgesinden Samsun'a gelen Kırım Tatarları kırsal alandaki verimsiz alanlara yerleştirilmişlerdir (Erlor, 2011, s.230-245). Genellikle bataklık, taşlık ya da çorak olan bu alanlar yöre sakinlerinin ellerinde bulundukları tarım arazilerinden çok daha kötü bir görüntüye sahipti. Samsun merkezine yakın alanlar ile Kavak, Çarşamba ve Bafra kırsalında bulunan bataklık, ormanlık, çorak ve taşlık yerlerde iskan edilen göçmenler, değişik tarım ürünleri ziraatına yönelmişlerdir. Bu alanlarda üretimi yapılan farklı tarım ürünlerinin pek çoğu tütün üretimi kadar verimli olamamıştır. Batı Kafkasya'dan gelip tarımla geçimini sağlayan göçmenlerin birçoğu tütün üretimini karlı gördükleri için tercih etmişlerdir. Hububat ve sebze üretimi için kullanılan verimli ve sulak araziler yerli Müslüman halkın elinde bulunduğundan tütün üretimi, yerli Hristiyanlar veya göçle gelen Müslümanlar tarafından yapılmaktaydı. Samsun ve kırsalındaki taşlık ve verimsiz araziye sahip yerli Hristiyanlarla, 1865 yılından sonra bölgeye gelen Kafkasyalı göçmenlerin iskan edildiği arazi yapısı aynı nitelikte olduğundan onlarda tütün üretimini tercih ediyorlardı. 1865 yılından itibaren Kafkaslardan Samsun'a kitlesel göçlerin yapılması, 1880'lere gelindiğinde Samsun'un nüfusunda artışlar görülmüştür. Nüfustaki artış tütün üretiminin artışı da beraberinde getirmiştir (Şahin, 1994).

Göçlerle birlikte pek çok Anadolu şehrinde olduğu gibi Samsun ve civarında da tarımsal üretim canlanmıştır. Bu canlanma devletin vergi gelirlerinin özellikle tarım üzerinden alınan vergi gelirlerinin artmasına sebep olmuştur. Göçmenlere arazi verilmesi ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geleneksel miri toprak rejiminin yerini özel arazi mülkiyeti rejimi almıştır. Bu durum başlı başına köklü bir sosyo-ekonomik değişimdir. Bu sosyal devrimin kapılarının açılmasına etki eden en önemli unsur göçmenlerdir. Çünkü onlara verilen arazi özel mülkiyet olarak verilmiş veya kısa zamanda özel mülkiyete dönüştürülmüştür (Gökbunar, 2004, s.238-242).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıyla birlikte Canik Sancağına gelen göçmenler sancak dâhilindeki Çarşamba ve Bafra ovalarına iskân edilmişlerdir (Erkan, 1993, s.178-265.). Yoğun bir şekilde göç hareketinin devam etmesi nedeniyle 1880 yılına gelindiğinde Canik Sancağında iskân edilen Kafkasyalı göçmenlerin sayısı 5574'e ulaşmıştır. Osmanlı Devleti göçmenlere İskân-ı Muhacirin Talimatnamesinin 29. Maddesi gereğince göçmenlere yeterince toprak

verilmesine karar vermiştir. Fakat göçmenlere verilen arazinin hepsinin aynı değerde olmaması nedeniyle toprak dağıtımında bazı dengesizlikler olmuştur (İpek, 2006). Bunun üzerine devlet göçmenlere arazi dağıtılırken arazi kanununa uygun hareket edilmesini ve verimli yerlerden 70, orta halli yerlerden 100 ve daha verimsiz yerlerden hane başına 130 dönüm kadar arazi verilmesini ilgililere bildirmiştir (Barkan, 1940). Bu durum göçmenler arasında adaletin sağlanması yönünden iyi bir uygulama olarak görülmektedir.

Osmanlı Devletinin Rusya ile savaşa girdiği 1877-78 mali yılındaki bütçe açığı 974.600.000 kuruştur, savaşın getirdiği mali yük ise 2.587.800.000 kuruş civarında oldu. Savaşın getirdiği mali yükün içerisinde göçmenlere yapılan masraflar bir hayli yer tutmaktadır. Savaştan sonraki yıllarda göçmenlere yapılan harcamalar, göçmen sayısının azalmasıyla düşecek yerde daha da artmıştır. Bu da devletin göçmenlere harcadığı meblağ kadar onlara yapılan yardımların da bir hayli yüksek olduğunu göstermektedir (Erkan, 1993, s.178-265). Göçmenlere kişi başı yardım yapıldığı için yapılan yardımların göçmen sayısı ile doğru orantılı olduğundan yardımların devlet bütçesine ciddi bir yük getirdiği anlaşılmaktadır. Fakat yapılan parasal yardımların Samsun iç piyasasında döndüğünü düşünülürken esnafa katkısının olduğu, piyasaya canlılık getirdiği görülmektedir. Ayrıca, Kırım ve Kafkas göçleri ile Samsun'da demografik yapı çeşitlenmiş, buna bağlı olarak da halkın bütün bileşenlerinde kültürel zenginliğe katkıda bulunmuştur. Göçlerin Samsun için en büyük katkısının tarımsal alanda olduğu, boş arazilerin ve bataklık alanların üretime açılmasıyla üretimde ciddi artışlar olduğu görülmektedir. Özellikle tütün üretiminde büyük artışlar olmuş, Samsun tütünü dünyaca aranan bir tütün markası haline gelmiştir. Samsun'da yabancılar tarafından sigara fabrikasının kurulması ve tütün Reji İdaresinin kuruluşu da bu dönemlerde olmuştur.

Balkan Göçlerinin Samsun Ekonomisine Etkisi

Kafkas ve Kırım göçlerinin yanında Samsun ve havalisine Balkanlardan da göçmenler iskan edilmiştir. Balkan Savaşı yıllarında ve savaş sonrasında Bulgaristan'dan göçler yaşanmış, ayrıca savaştan sonra Yunanistan ile bir mübadele anlaşması yapılmıştır. Aslında daha mübadele anlaşması yapılmadan iki ülke arasında fiili bir nüfus değişimi yaşanmıştır (Duman, 2012, s.48-49). Taraflar arasında 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair sözleşme ve protokol imzalanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus değişimine gidilmesi iki temel sebebe dayanmaktadır. Bu sebeplerden ilki Osmanlı Devleti tebaası olan Türk ve Rum ahalinin birbirine olan güvenin önemli ölçüde azalmış olması, diğer bir ifadeyle

bir arada yaşamının imkânsız hale gelmesidir (Tekeli, 1990, s.49-52). Kuşkusuz bu noktaya gelinmesinin en önemli nedeni, Yunan ordusunun 1919-1922 yılları arasında Batı Anadolu da uygulamış olduğu politika ve bu politikadan güç alan yerli Rumların tutum ve davranışlarıdır (Orhonlu, 1973, s.488-489). Dolayısıyla tüm bu olaylar Türk halkının vicdanında tedavisi mümkün olmayan yaralar açmış, asırlardır Müslümanlarla iç içe yaşamış olan Rum ahali artık önemli bir sorun haline gelmiştir (Şakiroğlu, 1985, s.229). Nitekim Yunan ordusunun Anadolu ve Doğu Trakya'daki işgalinin sona ereceğinin anlaşılmasıyla Rumlar kitleler halinde Türkiye'yi terk etmeye başlamışlardır (Arı, 1995).

Nüfus değişimini zorunlu kılan bir diğer sebep ise Türkiye'nin insan kaynağına duyduğu ihtiyaçtır. Anadolu, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemini kapsayan on yıllık süreçte önemli ölçüde nüfus kaybetmiştir. Anadolu nüfusu, 17,5 milyondan 12 milyona düşmüş, diğer bir ifadeyle % 30'a yakın bir kayıp yaşanmıştır (Tekeli, 1990, s.51-52). Diğer taraftan Anadolu'nun pek çok yerinde sıtma, veren frengi, trahoma, tifo ve dizanteri gibi bulaşıcı ve salgın hastalıklardan kaynaklı olarak çok sayıda insanını kaybetmiştir (Irmak, 1981). Nüfusun azalmasıyla boş kalan Anadolu topraklarının doldurulması için mübadele bir fırsat olarak görülmüştür. Milli Mücadele döneminin sonunda, başta basın olmak üzere Türk kamuoyu Balkanlardan Türk nüfusun Anadolu'ya getirilmesi düşüncesini desteklemeye başlamıştır. Basında Balkanlarda kalan Türk nüfusun oldukça eğitilmiş olduğu, dolayısıyla bu kitlenin Yunanistan'a giden Rumların yerini rahatlıkla doldurabileceği görüşleri dile getirilmiştir (Arı, 1999, s.13-14). Oluşan bu kamuoyu Türk resmi makamlarının mübadele konusundaki olumlu düşüncelerini pekiştirmesine etkili olmuştur.

Göçü hazırlayan, bir başka deyişle göçe sebep olan gelişmeleri yukarıda ki şekilde kabaca izaha çalıştıktan sonra; göç süreci, göçmenlerin Samsun'a sevki, göçmenlerin iskânı, iskânın finansmanı ve göçmenlere yapılan yardımlar üzerinde durmakta fayda var. Mübadeleye dair sözleşmenin imzalandığı dönemde muhaceret ve iskân işleri, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından yürütülmüştür. O tarihlerde genel kanaat, geçmişteki tecrübelerden de hareketle, göç ve iskân işleriyle ilgili müstakil bir vekâletin veya kurumun ihdasının faydalı olacağı yönündedir (Duman, 2012, s.48-49). 17 Temmuz 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce hazırlanan bir talimatname ile tüm ülkenin 8 iskân mıntikasına ayrılması planlanmıştır. Bu plana göre, yaklaşık 395.000 mübadilin Türkiye'de iskânı öngörülmüştür. Bu nüfusun 8 iskân mıntikasına göre dağılımı Tablo:4'de gösterildiği gibi olmuştur. 1924 yılı Ekim

ayına kadar mübadele büyük ölçüde tamamlanmıştır. Samsun'a sevk edilen göçmenlerin sayısı ve memleketlerini gösteren istatistikler arasında bazı tutarsızlıklar mevcuttur. Samsun'a sevk edilen göçmenlerin sayısı bazı kaynaklarda 32.000 bazı kaynaklarda ise 48.000 olarak ifade edilmektedir (İpek, 2012, s.211-217). Nedim İpek, 20 Nisan 1924 tarihine kadar Samsun' a gelen ve yerleştirilen göçmen nüfusunu Tablo:5'de gösterildiği şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Göçmenlerin Ayrıldıkları ve Türkiye'de İskân Edildikleri Yerler

<i>İskân bölgeleri</i>	<i>Mübadillerin geldiği yer</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Meslek</i>
Samsun ve havalisi	Drama ve kavala	30000	Tütüncü
Adana ve havalisi	Serez	40000	Tütüncü çiftçi zeytinci
Malatya ve havalisi	Kozana, Grebele, Naslıç	22500	Tütüncü çiftçi zeytinci
Amasya-Tokat-Sivas	Kayalar, Karaferya, Vodine, Katrin, Alasonya, Demirhisar, Yenicevardar, Karaacabat, Gevgilin, Alan Köyleri	43000	Tütüncü çiftçi zeytinci
Manisa-İzmir-Menteşe-Denizli	Dram, Kavala, Selanik	64000	Tütüncü çiftçi zeytinci
Çatalca-Tekirdağ, Karaman-Niğde	Kesendere, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop	90000	Tütüncü çiftçi zeytinci
Antalya-Silifke	Preveze, Yanya	55000	Tütüncü çiftçi
Ayvalık-Edremit Mersin	Midilli, Girit	50000	Çiftçi zeytinci

Kaynak: Önder Duman, *Rumeli'den Samsun'a Göç*, s.18.

Tablo 5: Göçmenlerin Samsun ve Havalisinde Sevk Edildikleri Yerler

Sevk Mahalli	Nüfus	Sevk mahalli	Nüfus
Tekkeköy	633	Teknepinar	46
Yukarı çinik	473	Bafra	1791

Derbent	125	Domuz ağılı	39
Çarşamba	1404	Alaçam	670
Kavak	26	Çakallı	38
Samsun	4943	Taflanköy	1042
Andyeri	256	Asarağaç	303
Avdan	89	Çanakçı	243
Çandır	74	Çatalarmut	485
Çayıralan	29	Çınaralan	689
Çırakman	1179	Demirci	380
Derecik	851	Dereeler	68
Devgeriş	403	Hacıismail	604
Hasköy	981	İlyasköy	321
Kalkanca	90	Karaperçin	67
Kavacık	235	TOPLAM	18577

Kaynak: Nedim İpek, Selanik'ten Samsun'a Mübadiller, s.98-99.

Dâhiliye Vekâletinin 1925 tarihli mazbatasına göre, Anadolu da iki buçuk milyonluk bir kitlenin iskânı söz konusudur. Dâhiliye Vekili ve Mübadele Vekâleti Vekili Recep Bey'in meclise sunduğu rapora göre Samsun'a sevk edilen mübadillerin 38.076'sı yerleştirilirken, 16.806'sı ise henüz iskân edilmemiştir. Mübadiller Samsun'a geldikleri zaman adi iskân tarzında şehir, kasaba ve köylerde terk edilmiş binalara yerleştirilmişlerdir. Öte yandan geçimlerini temin için kendilerine dükkân, mağaza, fırın, kahvehane, tarla veya arsa verilmiştir. Mübadillerin meslekleri göz önüne alınarak iskân birimlerine yerleştirilmelerine özen gösterilmiştir. Bu münasebetle, esnaf zanaatkâr ve tüccarlarla hali vakti yerinde olup herhangi bir yardıma ihtiyaç duymaksızın geçimini temin edebilecek olanlar şehir ve kasabalarda iskân edilmiştir. Gelen mübadillerin büyük bir kısmı tarım sektöründe çalıştığından, esnaf ve zanaatkâr bulmakta sıkıntı çekilmekteydi. Samsun merkezde iskân edilen mübadillerin mesleki

dağılımı Tablo:6'da gösterildiği şekildeydi. Samsun'un köylerine yerleştirilen mübadillerin mesleki dağılımı ise Tablo:7'de verilen şekilde olmuştur.

Tablo: 7, Samsun'un Köylerine Yerleştirilen Mübadiller ve Mesleki Dağılımı

Köy	Hane	Nüfus	Köy	Hane	Nüfus
Alemdar Çiftliği	28	112	İlyasköy	63	262
Andyeri	49	284	Kalkanca	22	85
Asarağaç	56	243	Karagöl	23	119
Aşağı Çinik	223	809	Karaperçin	25	107
Avdan	27	91	Kavacık	50	165
Bilmece	-	-	Kelkaya	21	82
Çanakçı	20	76	Kesilli	33	154
Çandır	21	65	Kızılköy	32	124
Çatal Armud	54	79	Kızıl Oğlak	20	82
Çınaralan	57	241	Kozlu	42	136
Çırakman	112	429	Kurugökçe	40	158
Çinekoğlu	44	184	Ökse	112	455
Demircisu	28	287	Sarıbıyık	26	109
Derecik	79	287	Tekkeköy	27	138
Devgeriş	99	413	Taflan	113	473
Düvecik	26	105	Tekneşinar	53	217
Düzköy	51	224	Tepecik	42	166
Gürgendağ	13	58	Yerlice	12	60
Gürgenyatak	16	83	Yukarı Çinik	122	422
Hacı İsmail	64	226	Demirci-Kavak	60	168
Hasköy	-	462	Uçanlar	80	324 ³³

Kaynak: Baki Sarısakal, *Belge ve Tanıklarla Samsun'da Mübadele*, s.42.

Samsun dâhilinde şehir ve kasabalara yerleştirilen mübadil göçmen ve şark mültecilerinden bir kısmı Bafra Tütün İnhisar İdaresi'nde memur, reji idaresinde odacısı veya Samsun-Sivas demiryolu inşaatında amele gibi hizmetlerde istihdam edilmişlerdir. Göçmenlerin bir kısmı ise şehirdeki ticari kumpanyalara ait mağazalarda istihdam edilmiştir. Şehirde iş bulamayan göçmenlerden bir kısmı geçimini temin etmek için merkez köylere veya başka vilayetlere gitmiştir. Esnaf ve zanaatkâr göçmenlerden bir kısmına adi iskân hakkı olarak mesleklerini yapabilmeleri için dükkân verilmiştir. Örneğin, Camii Kebir Mahallesi Bedesten Caddesi'ndeki iki dükkân mübadillere tahsis edilmiştir.

Tablo: 6, Samsun Merkezine Yerleştirilen Mübadillerin Mesleki Dağılımı

Meslek	Sayı	Meslek	Sayı
Rençper	77	Bakkal	8
Amele	101	Dülger-Saatçi	1
Tütüncü	19	Çiftçi-Tüccar	3
Çiftçi	220	Mürettip	1
Tütün Rençperi	41	Otelci	2
Tütün Zirai	18	Denkçi	1
Tütün Amelesi	209	İmam	3
Tütün Tüccarı	8	Denkçi Başı	1
Tütün Dikicisi	2	Kantaracı	1
Tüccar	13	İstifçi	1
Esnaf	4	Kayıkçı	2
Fırıncı	1	Kalıpçı	3
Hizmetçi	5	Makinist	2
Muallim	5	Minareci	1
Berber	1	Debbağ	1
Tezgâhtar	1	Çilingir	1
Sobacı	1	Tütün Eksperi	1
Arabacı	6	Tütün Ustabaşısı	2
Şöfer	1	Saatçi	1
Aşçı	3	Çoban	1
Bahçıvan	22	Belirsiz	23
Cambaz	1	Terzi	1
Şekerci	1	Kalburcu	2
Manifaturacı	3	Çalgıcı	1
Boyacı	6	Arabacı-Hamal	3
Hamal	10	Yorgancı	1
Tornacı	1	Mezaracı	1
Kahveci	4	Polis	1
Tercüman	1	Tütün Amelesi	1
Tütün Mütahassısı	1	Tütün Eksperi	1
Rafizci	1	Terzi Çırağı	1
Müfettiş	1	Amele-Kayıkçı	1
Limonatacı	1	Dava Vekili	1
Marangoz	5	Hademe	1
Tütün Mübaya Memuru	1	Hancı	2
Kebabçı	3	Emlak Sahibi	5
Odacı	2	Ustabaşı	1
Dülger	2	Muhasip Emlakçı	1
Demirci	17	Şehirde Mukim Köylerde	1
Nalbant	6	Tütün Ameleliği Yapan	
Memur	6	Tütün Ameleliği Yapmak	1
Kunduracı	9	İçin Başka Vilayetlere Giden	

Kaynak: Baki Sarısakal, *Belge ve Tanıklarla Samsun'da Mübadele*, s.41

İskân mıntika müdüriyetlerine gönderilen tamimlerde, mübadiller arasında alım satım işinin teşvik edilmesi istenmiştir. Böylece, mübadil esnaf ve zanaatkârın yeni baştan kurduğu işte tutunabilmesi ve geçimini temin ederek devlete yük olmaması planlanmıştır. Köylere yerleştirilen göçmenlerin ezici çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bununla beraber, köyün ihtiyacını karşılamak üzere muallim, müderris, hoca imam, gibi mesleklere sahip göçmenler ile marangoz demirci, dülger, çilingir ve sepetçi gibi zanaatkârlar da köylere yerleştirilmiştir. Bu zanaat sahibi göçmenler, mesleklerinin yansıra ziraatla de meşgul olmaktadır.

Mübadillerin yerleştiği köylerde arazi çoktu ancak, emek gücü ve zirai araç gereç yetersizdi. Köylüler genellikle ürettiklerini tüketerek geçimlerini temin etmekteydiler. Bununla birlikte pazardan almaları gereken ihtiyaçları için de nakit paraya ihtiyaç duyulmaktaydılar. Çiftçi mübadiller yetiştirdikleri ürünü satarak nakit paraya dönüştürürken, orman sahasına yakın yerlere yerleştirilen mübadiller, kendilerine tanınan haktan istifade ederek odun ticareti yapmaktaydılar. Köylere iskân edilen göçmenlerden müteşebbis olanlar, esnaflığa veya tüccarlığa geçiş yapmaya çalışmaktaydılar. Bu geçiş daha ziyade kasaba veya şehirde bakkal açarak başlıyordu. Bu işte tutunanlar veya daha fazla müteşebbis ruhlu olanlar tütün ticaretine giriyor, hatta kuyumcu olanlar bile oluyordu. Bunlar arasından iyi eğitim alanlar, uzun vadede bürokraside yer alıyordu. Böylece köylü mübadiller zaman içerisinde şehre transfer oluyordu (İpek, 2012, s.211-217). Mübadillerden şehirli veya müteşebbis olanlar, daha fazla arazi sahibi olabiliyor hatta gibi şirketler de kurabiliyorlardı. Uzun savaş yılları ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle Türk nüfusta oluşan kayıplar kısmen de olsa mübadele ile telafi edilmiştir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında, Samsun merkez, Bafra, Çarşamba ve Havza kazalarının toplam nüfusunun 210.000 dolayında olduğu tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1930).

Mübadelenin hemen bir yıl sonrasında mübadillerin üretici konumuna geçmeleri ile birlikte Samsun ekonomisinde olumlu gelişmeler kendini göstermeye başlamıştır. Tarımsal iş gücünün artması ile birlikte bölgenin zirai üretim kapasitesi de önemli ölçüde artmıştır. Nitekim mübadillerin henüz gelmekte oldukları ve tüketici konumunda buldukları 1924-1926 yılları

arasında Samsun'da, Tablo: 8'de görüldüğü üzere vilayetin zirai üretim kapasitesi kimi ürünlerde iki, kimi ürünlerde üç katına yükselmiştir (Duman, 2012, s.48-49).

Tablo 8: 1924-1926 Yılları Arasında Samsun'da Üretilen Tarım Ürünleri Miktarı

ÜRÜN(kg)	1924	1926
Buğday	5.322.240	18.039.060
Arpa	5.638.570	12.378.600
Yulaf	816.920	1.230.000
Mısır	8.723.250	22.456.000
Pirinç	1.280.000	840.000
Tütün	2.235.709	4.536.780

Kaynak: Önder Duman, *Rumeli'den Samsun'a Göç*, s.48-49.

1926 yılında vilayet dâhilindeki büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık % 65 artmıştır. Bu artışın sebebi asayişin temini ve özellikle bölgeye yerleştirilen göçmenlerin üretime katılmasından kaynaklanmıştır. Mübadiller ziraata sadece nicelik yönünden değil, nitelik yönünden de katkı sağlamışlardır. Anadolu köylüsüne oranla teknik konularda daha fazla bilgi ve deneyime sahip olan bu insanlar, sahip oldukları birikimlerini zamanla yerlilerle paylaşmışlardır. Mübadiller “Rumeli basması” cinsi tütün ve “sekiz sıra muhacir mısırı” gibi tarım ürünleri ile “muhacir kıvrırcığı koyun” ve keçi yetiştiriciliğinde buldukları yerlerde örnek oluşturmuşlardır (Öksüz, 2000, s.315-323). Mübadiller, tarım ve hayvancılığın yanı sıra aynı ve maddi açıdan aile ekonomisine katkı mahiyetinde dokumacılık da yapmaktadırlar.

Özetle, hayatın her safhasında gerekli olan ihtiyaca yönelik, mübadillerin üretim ve emek verdiklerini söylenebilir. 1927 yılına ait istatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla Türk müteşebbisler tarafından işletilen fabrika ve atölye sayısında da artış olmuştur. Mevcut fabrika ve atölyeler tütün, içki, gıda, döküm ve inşaat sektöründe yoğunlaşmıştır. Üç imalathanesi bulunan Samsun Tütün İnhisar İdaresinde, tahminen 400 amale çalışmaktadır. Ayrıca, ecnebi kumpanyalarının da Samsun'da tütün imalathaneleri bulunuyordu. Bu kumpanyalardan olan

ESAR

Keri Tütün Kumpanyasında 1000 amele istihdam edilmekteydi. Ayrıca, 15 kadar ticari imalathanelerde de 1000'e yakın amale çalışmaktaydı (İpek, 2012, s.211-217). Muhacirler, bunların yanı sıra buldukları bölgenin kültürel değerlerini ve folklorik unsurlarını, lehçe ve güncel yaşam biçimlerini ve köy mimarisini de önemli ölçüde etkilemişlerdir (Arı, 1995).

SONUÇ

19.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kafkasya'dan ve Balkanlardan gelen göçmenlerin iskan alanlarından biri olan Samsun, Cumhuriyet döneminde de göçmenlerin iskan edildiği yerlerden birisi olmuştur. Kırım ve Kafkaslardan gelen göçmenlerin ilk durak noktalarından biri olması hasebiyle göçmen dağılımı büyük oranda o dönemki adıyla Canik Ssancağından yapılmıştır. Şehir, göçmenlerin gelmesiyle yoğun insan trafiğine sahne olmuş, bu durum ilk yıllarda hastalık, barınma ve temel ihtiyaçların karşılanamaması gibi sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Osmanlı Ddevleti bu olumsuz durumla baş edebilmek için göçmenlere yönelik askerlik ve tarım teşvikleri yapmıştır. Zaten ekonomisi kötü durumda olan Osmanlı Ddevleti, teşvikler nedeniyle daha fazla ekonomik zorluklar yaşamıştır. Kısa vadeli sorunlar göz önüne alınmayacak olursa, Kırım ve Kafkas göçmenlerinin uzun vadede tarım ve ticari alanlarında özeldde Samsun'a genelde ise Osmanlı ekonomisine fayda sağladıkları aşikârdır. Bu gün bile hala Samsun ve havalisinde tarımsal üretimin büyük bölümünün göçmen asıllı vatandaşlar tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Yerli Rumların çoğunun Samsun'u terk etmesinden dolayı zirai ve ticari hayat olumsuz yönde etkilenmiştir. Göçmenler ve mübadiller Rumların boşalttığı alanları büyük oranda doldurmuştur. Ayrıca göçlerle Samsun nüfusu artış sağlamıştır. Göçlerin ilk yıllarında bazı sıkıntılar yaşanmışsa da, 1925 yılından sonra devletin iskân politikasına eğilmesi sorunlar çözüme kavuşturulmuştur. Göçmenlerin tarımda sahip oldukları bilgi ve tecrübeleri uygulamaya başlamaları ile 1925 yılından itibaren tarımsal ürünlerde iki ve üç kat fazla verim alınmaya başlanmıştır. Bu durumda Samsun ekonomisi canlanmasına, refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlamıştır. Atıl durumda olan verimli topraklar mübadiller tarafından ıslah edilerek Samsun ekonomisine katma değer sağlar hale getirilmiştir. Mübadillerin hayvancılıkta özellikle, keçi yetiştiriciliği ve dokumacılıktaki ustalıkları, tütün yetiştiriciliğindeki maharetleri Samsun ekonomisinin 1930'lu yıllarda ivme kazanmasına hatırı sayılır oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Arı, K. (1995). “Büyük Mübadele Türkiye ye Zorunlu Göç”. *Tarih Vakfı Yurt Yayınları Dergisi*. İstanbul.
- Arı, K. (1999). “Mübadillerin Taşınması İşinin Türk Vapur Kumpanyalarına Verilmesi Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları”. *Toplumsal Tarih Dergisi*, s.68.
- Avaygan, A. (2004). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Devlet İktidar Sisteminde Çerkezler. İstanbul: Belge Yay.
- Barkan, Ö. L. (1940). *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Arazi Kanunnamesi*, İstanbul.
- Duman, Ö. (2012). *Rumeli'den Samsun'a Göç*. Samsun: Erol Ofset Matbaacılık-Yayıncılık.
- Erkan, S. (1993). *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Erlor, M.Y. ve Edinsel, K. (2011). “Samsun'da Tütün Üretimi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. s.230-245.
- Gökbunar, A. Rıza (2004). “Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı 6-3, s. 238-242.
- [http:// www.akintarih.com/kafkasya.html](http://www.akintarih.com/kafkasya.html)
- Irmak, Y. (1994). “Atatürk Döneminde Nüfus Politikası”. *Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri (8-9 Haziran 1981)*. Samsun.
- İpek, N. (2012). *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller*. Samsun: Erol Ofset Matbaacılık-Yayıncılık.
- İpek, N., (2006). İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler. Trabzon: Serander Yayınları.
- Orhonlu, C. (1973). *Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tercihin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler*. Ankara.
- Öksüz, H. (2000). “Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin Bafra'ya İntibakı”. *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu 20-22 Mayıs 1999*. Samsun, s.315-323.
- Sarısakal, B. (2007). “Belge ve tanıklarla Samsun'da Mübadele”, *Samsun Dergisi*, Sayı 38, s. 41-42.
- Şakiroğlu, M. H. (1985). *Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk- Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar*. Ankara.
- Tekelli, İ. (1990). “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 50, s.49-71.
- Topal, Ç. (2012). *Cumhuriyetin İlk yıllarında Samsun Ekonomisi*. Samsun: Erol Ofset Matbaacılık-Yayıncılık. , s.70-71.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1929-1930. (1930). İstanbul: Devlet Matbaası.

Yılmaz, C. (2012). *İlk çağdan Cumhuriyete Canik*, Samsun: Canik Bel. Kül. Yay.

İNGİLİZCE İLĞİ TÜMCELERİNİN EDİNİLMESİ: ANADİLİ TÜRKÇE VE LEHÇE OLAN ÖĞRENCİLER**Nuriye Karakaya YILDIRIM¹****Öz**

Çalışma, İngilizce öğrenen Türkler için İngilizce ilgi tümcelerinin (Relative clause; RC) ediniminde öngörülebilir bir sıra olup olmadığını Ad Öbeği Erişilebilirlik Hiyerarşisi (NPAH) hipotezi (Keenan & Comrie, 1977) kullanarak araştırmaktadır. Aynı zamanda anadili Türkçe olan ve anadili Lehçe olan kişiler arasında İngilizce ilgi tümcelerinin edinim sıralamasında bir farklılık olup olmadığını inceler. Bu amaçla 20 Türkçe ve 20 Lehçe İngilizce bölümü öğrencisi katılımcı olarak çalışmaya alınmıştır. İki grubun bir cümle kombinasyonu ve bir gramer yargı testi yoluyla toplanan verileri üzerinde bağımsız örneklem t-testleri yapıldı. Ayrıca çalışmada Lehçe ve Türkçe öğrenen öğrencilerin ilgi tümceleri hataları karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, Türk öğrencilerin yabancı dil olarak İngilizcede ilgi tümcelerinin edinimindeki işleme zorluklarını anlamamıza katkıda bulunmaktadır. Bulgular, NPAH hipotezinin bu belirli verilerde tam olarak desteklenmediğini gösterdi. Bununla birlikte, ilgi tümcesi açısından, sonuçlar Baysal'ın (2001) Anadili Türkçe olanlarda İngilizce ilgi tümcesinin normalde var olan hiyerarşiyi ihlal ettiğini ortaya koyan çalışmasıyla uyumluydu. IO RC (dolaylı nesne cümlesi) türünde, iki grup anlamlı farklılıklar gösterdi. Grupların hata analizine dayanarak, İngilizce dil öğretiminde ana dilin dikkate alınması gerektiği öne sürülmüştür. Ayrıca grupların RC'leri öğrenirken yaptıkları hataların türü ve miktarı açısından farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsim Öbeği Erişilebilirlik Hiyerarşisi; İlgili Tümceleri, Anadili Türkçe Olan Kişiler; Ana Dili Lehçe Olan Kişiler

ACQUISITION OF ENGLISH RELATIVE CLAUSES BY TURKISH AND POLISH SPEAKERS**Abstract**

The study investigates whether there is a predictable order in the acquisition of English relative clauses for the Turkish learners of English using Noun Phrase Accessibility Hierarchy (NPAH) hypothesis (Keenan & Comrie, 1977). At the same time, it examines whether there is a difference in the acquisition order of English relative clauses between Turkish native speakers and Polish native speakers. For this aim 20 Turkish and 20 Polish English language department students were recruited in the study as participants. Independent samples t-tests were run on the two group's data which were gathered through a sentence combination and a grammatical judgement test. Additionally, English learners of Polish and Turkish students' relative clause errors were compared in the study. The results contribute our understanding of Turkish students' processing difficulties in the acquisition of relative clauses in English as a foreign

¹ Öğr. Gör. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, nuriyekarakaya@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5942-1924.

language. The findings indicated that NPAH hypothesis is not fully supported in this particular data. However, in terms of genitive RC (whose), the results were in accordance with Baysal's (2001) study which puts forth that in Turkish Native speakers, genitive RC violates otherwise existing hierarchy. Furthermore, in the IO RC (indirect object relative clause) type, the two groups showed meaningful differences. Based on the error analysis of the groups, it is concluded that English learners of Polish and Turkish participants differ in the type and quantity of errors that they are making while learning RCs, suggesting first language should be taken into consideration in English language instruction.

Keywords: noun phrase accessibility hierarchy; relative clauses; Turkish native speakers, Polish native speakers

Introduction

The studies on the natural order of inter-language development, provide ample and convincing evidence as to the idea that there are acquisitional sequences and they must be taken into account in instructional design (Doughty, 1988). Additionally, it has been shown that first language has an influence on the developmental sequences of the second language acquisition (Spada & Lightbrown, 1999; Zhanming, 2014). This study aims to find whether there is a predictable order in the acquisition of English relative clauses by Turkish speakers. In order to test this, Noun Phrase Accessibility Hierarchy (Keenan & Comrie, 1977) was used in the study. Additionally, it was aimed to explore the effect of native language on the acquisition order of relative clauses. Relative clause structures have been investigated in literature in terms of universals (Svantesson, 1986, Hansen, 1986). The interest in this structure stems from its universality in languages, its frequency and usefulness in everyday speech (Izumi, 2003).

Literature review

Noun Phrase Accessibility Hierarchy (NPAH) was first put forward by Keenan and Comrie in 1977 after examining 50 languages. NPAH proposes that there is a hierarchical order in the grammatical relations, subject being the higher one in the hierarchy. Since higher levels are easier to access in relativization process, they are learned easily and earlier than other types which are at a lower level in Accessibility Hierarchy (AH). The hierarchy is as follows: SU (subject relativization) > DO (direct object relativization) > IO (indirect object relativization) > OBL (oblique object relativization) > GEN (genitive relativization) > OCOMP (object of comparison relativization). According to this theory the language may allow subject relativization and may not others which are lower in the hierarchy. However; if a language allows oblique object relativization, it also has to allow direct object relativization which is higher in the hierarchy, thus easier to acquire (Comrie, 1977). The studies conducted by King & Just (1991); King & Kutas (1995); Traxler, Morris & Seely (2002) are consistent with the NPAH (as cited in Kanno, 2007). Diessel & Tomasello (2005) discovered that the order of relative clause acquisition in production matches the Accessibility Hierarchy in English and German speaking children. Ansell & Flowers (1982), Caplan & Futter (1986), Grodzinsky Piñango, Zurif, & Drai (1999), and Hickok & Avrutin (1996), also found that in the case of L1, aphasia patients follow the order of NPAH while comprehending the RCs from easier to harder (as cited in Gass & Lee, 2007).

In Izumi's (2003) study the sentence combination test and the grammaticality judgment test with regard to the SU versus DO/OPREP distinction was supported in the sentence combination test and the grammaticality judgment test results, but DO versus OPREP

distinction was not supported in the data.

Hogbin & Song (2007) studied written language in terms of the occurrence frequency of relative clauses. They have chosen 3 books from 18th and 20th century. In the 18th century books, the frequency of Relative clauses was from most to least frequent: S-RCs (relativization on intransitive subject), DO-RCs (relativization on direct object), OBL-RCs (relativization on oblique), A-RCs (relativization on transitive subject), and GEN-RCs (relativization on genitive). There was no IO-RCs (relativization on indirect object) observed. In 20th century the order was (from most to least frequent): DO-RCs, S-RCs, OBL-RCs, A-RCs, and GEN-RCs. There are other studies which presents problematic results for NPAH. Hamilton (1995) pointed the studies in which there is no developmental distinction between indirect object and oblique object.

Gass & Lee (2007) explained that NPAH didn't take into account gapless relative clauses and noun modifying phrases and this is to blame for the mixed results in the studies. Another consideration which will explain the mixed results and at the same time restrict the applicability of NPAH is that Asian languages do not involve a dependency between the noun head of the RC and a grammatical position in the clause which eliminated the NPAH since there is no head-complement dependency (Hawkins, 2007).

The dominance of European languages in NPAH research, led Ozeki & Shirai (2007) to conduct a study about relative clause acquisition order in Japanese language. The difference was the animacy. It was reported that animacy was the main factor determining which type of RCs should be used in Japanese. "NPAH does not predict the difficulty order of Japanese RCs, and that learners use different types of RCs based on the animacy of the head noun" (Ozeki & Shirai, 2007 p.170). Sasaki (1991) revealed that both English-speaking learners of Japanese and Japanese-speaking learners of English took the animacy cues as reference more than NPAH (as cited in Kanno, 2007).

Another factor that accounts for the difference between European languages and languages such as Japanese, Korean and Chinese is that the former languages include post nominal Relative clauses (RCs) whereas the latter group include pre nominal RCs. The studies conducted in the pre- nominal RC languages yielded the following results: Tarallo & Myhill (1983) revealed that in pronominal languages which were Chinese and Japanese in the study, direct object relativization was easier than subject relativization (as cited in Ozeki & Shirai, 2007). The other studies on nominal languages, also gave results which are somewhat deviant from the NPAH. Sakamoto & Kobata (2000) indicated that RCs in SU, DO, and IO, relative clause types were in compliance with NPAH; however, Oblique RC which is predicted to happen at later stages in the NPAH appeared earlier in the hierarchy. Roberts (2000) also conducted a study with the L1 Japanese learners of L1 English speakers. The acquisition order of RCs is represented as: IO > DO>GEN> OBL> SU. Kanno (2000; 2001), on the other hand, found results that are compatible with NPAH. His study only included SU and DO and learners interpreted SU RCs easier than DO (as cited in Ozeki & Shirai, 2007).

The findings discussed about the inapplicability of NPAH to Asian languages are also confirmed by Comrie (1998). He revisits the NPAH and states that the notions in the theory may be inapplicable to the languages of Japanese type (Comrie, 1998).

Baysal (2001) examined the acquisition order of relative clauses in upper intermediate Turkish learners. The results of her study showed that except from the genitive relative clause,

the RCs are in accordance with the NPAH. Gas's (1979) also attained similar results related to NPAH. In the study the only relative clause type which went against the NPAH was genitive. Gass & Selinker (1983) explained the reason as: The genitive relative pronoun marker is quite evident therefore it makes the relativization of genitive easier, positioning it on a higher level in Accessibility Hierarchy.

Other studies that investigated English relative clause acquisition by Turkish speakers involved Bulut's (2011) study with 9- 10-year-old Turkish speaking children learning English. The results showed that the participants follow the hierarchy proposed by NPAH and that the learners process subject relative clauses easier than object relative clauses.

Similar to English Relative clauses, in Özge, Marinis, & Zeyrek's (2009) study on monolingual Turkish children aged 5-8, the participants demonstrated lower accuracy in the comprehension of object RC compared to subject RC in Turkish. Even though Subject RCs were understood at a very early age, object RC comprehension only got better with age.

Aydın's (2006) study also found similar results with intermediate level Korean, Japanese and English L1 participants who are learning Turkish as L2. The comprehension of Subject RCs was easier than Object RCs. However, for early learners there was no difference between RC types. Considering Korean and Japanese relative clause structure's similarity to Turkish and the differences in the Turkish and English relative clause construction, Aydın looked at the effect of L1 on L2 relative clause acquisition. However, this study concluded that there is no L1 effect on the performance of RCs, as there was no significant difference between the participants with different native languages.

Flynn, Foley & Vinnitskaya, (2004) also found that L1 does not play a privileged role in subsequent acquisition of relative clauses with Kazakh and Russian L1 participants who are learning English as L3.

In summary, studies have shown that Turkish L1 speakers who are learning English as L2 complied with the NPAH (Bulut 2011) except for genitive clause (Baysal 2001, Gass, 1979). Secondly, there is no significant effect of L1 on the acquisition of relative clauses (Flynn, Foley & Vinnitskaya, 2004; Aydın, 2006). In order to confirm or refute NPAH on this particular data, and to see whether there is a significant difference between the L1 Polish and Turkish speakers in the acquisition of English relative clauses, two research questions were defined as follows.

Research questions

- (1) Is there a predictable order in the acquisition of relative clauses in English as a second language for the Turkish speakers?
- (2) Is there an effect of first language on the acquisition order of relative clauses in a second language?

In order to answer the second question, Polish speakers of English learners have been chosen as the control group. Polish and Turkish group have been chosen for the study based on the criteria that Polish is a Slavic language under the group European languages. Turkish is a member of Altaic languages. Previous studies laid that the Asian languages like Japanese, Chinese and Turkish has some different features than the European Languages such as gapless relatives, attributiveness etc. which causes restrictions in the applicability of NPAH theory (Ozeki & Shirai, 2007; Hawkins, 2007; Gass & Lee, 2007). There are also pre- post nominal RC differences between the languages. "Head-initial languages with verb-object and

preposition -NP order (e.g., English) typically have post nominal RCs. In contrast, head-final languages with object-verb and NP-postposition order (e.g., Japanese) typically have pre nominal RCs” (Kanno, 2007, p. 202). Complying with the statement, Turkish has pre-nominal RCs on the other hand Polish has post- nominal RCs.

A polish sentence with relative clause:

- (1) Marysia zna chłopcow, których Ania lubi.

Mary knows boys who Ann likes

“Mary knows some boys who Ann likes” (Szczegielniak, 2006, p. 373)

- (2) Meryem Ayşe'nin sevdiği bazı çocukları tanıyor.

Meryem Ayşe likes some boys know

“Meryem knows some boys who Ayşe likes.

A language’s having pre or post nominal RCs, has an effect on RC processing (Hawkins, 2007; Kanno, 2007). Pre nominal RCs follow the gap-filler order in relative clause structures; however, the order is filler gap in post nominal RCs. Hawkins (1999) proposed that the order of filler/gap in native language creates a parser favour while learning a second language which has the same order (as cited in Kanno, 2007).

Method

Participants and setting

The participants of the study are 40 university students. 20 of the participants are Turkish speakers of second year Translation Department students at a public university in Turkey. The other 20 participants are Polish speakers of English Language Department students at a public university in Poland. The age range of the participants is between 18 and 21. In both groups the tasks (Grammar Judgment and Sentence Combination) are carried out in a lesson hour under the supervision of a teacher in a class environment.

Data collection instruments

In the study, in order to elicit the data of the acquisition order of RC types in English, a “sentence combination task” and a “grammar judgment task” is used respectively in both groups of participants. The data collection tools are adapted from Baysal’s 2001 study on Noun Phrase Accessibility Hierarchy (Baysal, 2001). In the 20 item-sentence combination tasks, the subjects are asked to combine the two sentences presented in the questions using “who, which whom, whose, and that”. Any answer that was deviant from the correct answer was evaluated as incorrect. The item distribution of the RC types in the task is presented in Table 1.

Table 1 The item distribution in Sentence Combination Task

SU	DO	IO	OBL	GEN
1,8,12,17	6,10,14,18	2,5,11,13	4,9,16,19	3,7,15,20

The second data tool, the grammatical judgment task also included 20 items which included sentences with relative clause structure. The students are instructed to indicate whether the sentences are grammatically correct or not by checking or crossing the box next to the items. The students are not asked to correct any of the ungrammatical sentences at the task.

There were grammatically 10 correct and 10 incorrect sentences in the grammatical judgement task. There was 2 grammatically correct and 2 grammatically incorrect items for each category of RCs, Grammaticality judgment task is used to measure the intuition of the learners. Having been used in a good number of studies (Ioup et al., 1977; Gass, 1979, 1980; Izumi, 2003). It is incorporated as a standard method in SLA studies (Xiaorong, 2007). Item distribution of the RC types in the Grammatical Judgment task is presented in Table 2.

Table 2. The item distribution in Grammaticality Judgment Task

SU	DO	IO	OBL	GEN
3,7,11,19	4,12,14,18	5,6,15,20	1,8,13,16	2,9,10,17

Examples for Grammatically Correct and Incorrect Items in Grammaticality Judgment Task

[*] shows ungrammatical item

*The girl who she had disappeared suddenly could not be found (SU).

Our neighbour's son who had broken our window did not apologize (SU).

*The homework which our teacher had assigned it was rather difficult. (DO)

The book which I am reading now was written by Stephen King (DO).

*I saw the bank manager to who I gave my cheque (IO)

Mary likes the children to whom she gives presents every week (IO).

*I found the taxi in whose I forgot my purse (OBL)

This is the diary in which I keep my memories (OBL).

*Jane discussed with the woman whom child had stolen her bag (GEN).

The woman whose dress was torn got very upset (GEN)

Data analysis

Scoring of the data is done by giving 1 point for each correct answer and 0 for each incorrect answer in both tasks. “In studies, related to acquisition order, it is usually assumed that the number of errors plays an important role in determining what is acquired prior or later” (Baysal, 2001, p. 136). Therefore, the relative clause types in which there are more errors were assumed as acquired later than the other types. In the 20 items of the task, the types or relative clauses are equally distributed to be 4 for each type. Statistical analysis of sentence combination task is done based on the patterns in the scoring. Since the correct answers for the questions are given 1 point, and the incorrect ones 0, the RC types which have the highest point was interpreted as the type which was acquired first and the RC type which has the second highest score followed it in the hierarchy and so on. The highest points are decided by looking at the group means in each task for each group.

Results

Sentence combination task

The first question of the study aimed to reveal if there is a predictable order in the acquisition of RCs as stated in NPAH theory. For the purpose of detecting tendencies of the group, descriptive statistics were run in SPSS statistical program. The results of the sentence combination task for the Turkish Group are presented in Table 3.

Table 3 Sentence Combination Task (Turkish Group)

	N	Min.	Max.	Mean	St. Deviation
GEN	20	1,00	4,00	3,5500	,75915
SU	20	1,00	4,00	3,2500	,96655
IO	20	,00	4,00	2,6000	1,23117
DO	20	,00	4,00	2,5000	1,46898
OBL	20	,00	4,00	2,3000	1,17429

For a participant the maximum point that could be got from each relative clause type was 4, and the minimum point was 0. The Turkish group had the most mistakes in OBL whereas they had the best score in GEN. When the data in the table is put into a hierarchical order, we got the following results:

GEN > SU > IO > DO > OBL

3,5500 > 3,2500 > 2,6000 > 2,5000 > 2,3000

The results of the sentence combination task for the Polish Group are presented Table 4.

Table 4 Sentence Combination Task (Polish Group)

	N	Min.	Max.	Mean	S. Deviation
SU	21	1,00	4,00	2,9048	,94365
GEN	21	1,00	4,00	2,9048	1,22085
DO	21	,00	4,00	2,4762	1,32737
OBL	21	,00	4,00	2,0476	1,53219
IO	21	,00	4,00	1,8095	1,60060

The Polish group had the most mistakes in Indirect Object RC. When the data is taken and ordered from highest point to the least, we get the following hierarchy from the task:

$$SU = GEN > DO > OBL > IO$$

$$2,8500 = 2,8500 > 2,400 > 2,0500 > 1,700$$

Grammatical judgement task

The results of Grammatical Judgment task for are listed in Table 5.

Table 5 The Grammatical Judgment Task (Turkish group)

	N	Min.	Max.	Mean	St. Deviation
SU	20	1,00	4,00	3,4500	,82558
IO	20	2,00	4,00	3,4000	,75394
GEN	20	1,00	4,00	3,3500	,87509
OBL	20	1,00	4,00	3,2500	,85070
DO	20	1,00	4,00	3,0000	,91766

The means of each RC type were quite close to one another. The biggest difference between the two RC types was observed in between “DO” and “OBL” RC types. The data is transferred to the Acquisition hierarchy order as following:

$$SUB > IO > GEN > OBL > DO$$

$$3,4500 = 3,4000 > 3,3500 > 3,2500 > 3,0000$$

The results of the same task of Polish students are represented in Table 6.

Table 6 Grammatical Judgment Task (Polish group)

	N	Min.	Max.	Mean	St. Deviation
OBL	20	1,00	4,00	3,1500	,93330
GEN	20	1,00	4,00	3,1500	,87509
SU	20	1,00	4,00	3,0500	,94451
DO	20	1,00	4,00	3,0500	,94451
IO	20	1,00	4,00	2,5000	,88852

The results show that genitive RC which should have been at the very end of the accessibility hierarchy according to NPAH is at the first place in the data being equal to oblique RC which should also have been at the lower positions in the hierarchy.

GEN=OBL>SUB=DO>IO

3,1500 3,1500 > 3,0500 = 3,05 > 2,500

The differences between Turkish and Polish participants

In order to be able to see whether there is a difference between groups according to their native language in the acquisition of English RCs, independent samples T test is run between the groups. For the sentence combination task, the only meaningful difference was in the indirect object relative clause ($t(38) = 2,026, p=0,5$). Similarly, for the grammatical judgement test, the only meaningful difference between the Turkish students and Polish students was in the indirect object relative clause ($t(38) = 3,454, p=0,01$).

Relative clause errors in Turkish group

The repetitive errors in the task are categorized according to the headings which was present in (Xiaorong, 2007) study and according to the errors appeared in the tasks.

Problems with relative pronoun

One of the common mistakes was the use of wrong RC pronoun.

Example 1:

- Sentence in the task (item 12) in Sentence Combination Task:
John' colleague has left quite early. He was present at the meeting.
- Target RC: John's colleague who was present at the meeting has left quite early.
- Student answer: John's colleague which he was at the meeting has left quite early.

Example 2:

- Sentence in the task (item18): I was teaching two Spanish students. Jane had met them in Madrid.
- Target sentence: I was teaching two Spanish students whom Jane had met in Madrid.
- Student answer: I was teaching two Spanish students whose Jane met them in Madrid.

Redundant use of RPs

The one error type which was the most frequently done by the participants was the use of redundant Resumptive pronouns. Resumptive pronoun is keeping the pronoun of the original sentence which should be omitted in RC. An example for the study is shown below.

- Sentence in the task (item 11): Everyone respects the headmaster. I gave a present to the headmaster.
- Target answer: everyone respects the headmaster whom I gave a present to.
- Student answer: Everyone respects the headmaster that I gave a present to him.

Problems with prepositional phrase in IO and Oblique relatives

- The errors in the students answer sheets in Turkish Group also included preposition errors which can be exemplified as the following.
- Sentence in the task (item 2): I always visit the child. I told my life story to the child.
- Target answer: I always visit the child to whom I told my life story.
- Student answer: I always visit the child whom I told my life story.

Wrong positioning of relative clause

The errors containing wrong positioning generally occurred when the noun which is to be relativized isn't at the end of the first sentence.

- Sentence in the task (item 14): The film was directed by David Lean. Mary had seen it in France.
- Target sentence: The film which Mary saw in France was directed by David Lean.
- Student answer: The film was directed by David Lean that Mary saw in France.

Deletion of Auxiliary Verbs

- Sentence in the task (item 1): the man was fired by his boss. He had forgotten to pay the salaries.
- Target sentence: The man who had forgotten to pay the salaries was fired by the boss.
- Student answer: The man who fired by his boss had forgotten to pay the salaries.

In the answer sheets of the students for the grammaticality judgment task, there were also answers which didn't include any RC sentence. Even if the target sentences are relative clause sentences, the answers included noun clauses. They were interpreted as incorrect. (Noun clause structure is used by two participants. Both answers were for the item 9 in the task, the participants were participant 12 and participant 14)

e.g.

- Sentence in the task (item 9): We noticed the train. I lost my bag on the train.

- Target sentence: We noticed the train on which I lost my bag.
- Student answer: we noticed that I lost my bag on the train.

In Turkish group the most errors were on “redundant use of RPs” (24 mistakes in total) and “problems with relative clause” (24 mistakes).

Relative clause Errors in Polish Group

Problems with Relative Pronouns

The problems related to relative pronouns included heavy use of “whose” relative pronoun. The Polish students used the pronoun whose instead of who in a number of sentences.

- Sentence in the sentence combination task (item 11): Everyone respects the headmaster. I gave a present to the headmaster
- Target sentence: Everyone respects the headmaster to whom I gave a present.
- Student answer: Everyone respects the headmaster whose I gave a present.
- Sentence in the sentence combination task (item 10): He wants to see the students. He interviewed them yesterday.
- Target sentence: He wants to see the students who he interviewed yesterday.
- Student answer: He wants to see the students whose he interviewed.

There were 34 mistakes in this category most of which included using “whose” in an incorrect place.

Redundant Use of RPs

The one error type which was the most frequently done by the participants was the use of redundant Resumptive pronouns. Resumptive pronoun is keeping the pronoun of the original sentence which should be omitted in RC. An example for the study is shown below.

- Sentence in the sentence combination task (item 11): Everyone respects the headmaster. I gave a present to the headmaster.
- Target answer: Everyone respects the headmaster whom I gave a present to.
- Student answer: Everyone respects the headmaster that I gave a present to him.

Redundant use of RPs in Polish data was not as common as in the Turkish data. There were only 2 examples of this type of error in the answers of Polish Students whereas the number was 24 in Turkish students’ answers.

Problems with Prepositional Phrase in IO and Oblique Relatives

The students also made mistakes by omitting the prepositions of IO and Oblique RCs in their answers.

- Sentence in the sentence combination task (item 19): The students wanted the paper. The teacher put a grade on the paper.
- Target answer: The students wanted the paper on which the teacher put a grade.
- Student answer: The students wanted the paper which the teacher put a grade.

Discussion

In the study the data is gathered through two complementary tasks. According to Creswell et al., (2003) this design (called triangulation design) is made use of when the researcher wants to compare and contrast the data about a single phenomenon (as cited in Heigham, 2009). In the study different tasks yielded different results. Therefore, it is concluded that processing difficulties of RCs by the participants should be evaluated in relation to the tasks.

Sentence combination test (Turkish group)

Noun Phrase accessibility hierarchy follows the order below.

NPAH: SU>DO>IO>OBL>GEN (Object of comparison RC is excluded since it is not very common).

Group means for the Turkish group for the sentence combination task is provided below.

GEN > SU > IO > DO > OBL

3, 5500 > 3, 2500 > 2, 6000 > 2, 5000 > 2, 3000

In this task the order of NPAH is violated since the participants made the least error in genitive RC which should be the opposite. Apart from that, indirect object comes before the direct object RC which is also an unexpected result according to NPAH. However, the limited sample group and the closeness of the means (2,600 and 2,500) compels us to be cautious in the inferences.

The results in terms of genitive RC, are in accordance with the results of Baysal's (2001) study on restrictive relative clauses with Turkish speakers who are learning English. In the sentence combination task of the mentioned study, genitive appeared at the beginning of the hierarchy. The explanation for the deviation of the genitive RC is explained by Gass (1983) as: The fact that the genitive relative pronoun marker is quite evident makes the relativization of genitive easier (as cited in Doughty 1988).

Grammatical Judgement Test (Turkish Group)

The group means for the grammaticality judgment task of Turkish participants are listed as:

SU > IO > GEN > OBL > DO

3, 4500 = 3, 4000 > 3, 35000 > 3, 2500 > 3.0000

The order was different from NPAH. The Turkish participants made the most errors in direct object RC type in this task. Genitive RC was not the first one in the order this time. Hamilton (1995) makes a possible explanation for the variance of genitive. He states that the unit "whose +noun" can have a different grammatical role, such as subject, direct object within the RC, therefore, GEN has its own hierarchy of difficulty accordingly (as cited in Ozeki & Shirai., 2007)

Sentence Combination Test (Polish Group)

Group means for the sentence combination task for the Polish group were listed as:

SU = GEN > DO > OBL > IO

2, 8500 = 2, 8500 > 2,400 > 2, 0500 > 1,700

Polish group's sentence combination task results show that, the participants don't follow the NPAH order as they are learning English relative clauses. The participants made the least error in subject and genitive RCs. The genitive was the highest RC type in hierarchy in both of the tasks. Error analysis revealed that Polish participants make excessive use of genitive relative pronoun "whose" in sentences where subject relativization is necessary. Further studies should be done on Polish to bring out light the reason why Polish participants used genitive pronoun whose instead of who for a number of sentences.

Grammatical Judgement Test (Polish Group)

Group means for the Grammaticality judgment task for the Polish Group were as:

GEN=OBL>SU=DO>IO

3, 1500 = 3, 1500 > 3, 0500 = 3, 05 > 2,500

Grammaticality judgment task also shows that the hierarchical order doesn't reflect the NPAH predictions. Subject RC wasn't at the beginning of the hierarchy as NPAH suggests. It appeared after genitive and oblique RCs.

The difference between Polish and Turkish groups

The difference between groups was more striking in error analysis. The number and type of errors differed greatly between the groups. Redundant use of Resumptive pronouns was frequently done by Turkish group. The number of the mistakes was 24 whereas the number in the Polis group was 2. In English relative clause sentences include a gap. However, in languages like Turkish the relative clause structure is consisted of a modifying clause attached to the head noun.

Annemin aldığı saat

Modifying clause Head noun

The watch which my mother bought

One possible explanation for the high rate of mistakes in redundant RPs in Turkish data may be due to the fact that the RCs in Turkish contain the head noun, Turkish speakers also include it in the English RCs.

Turkish group also made more mistakes in the positioning of relative pronouns.

- The woman was very upset whose child had been drown in the river.

In the right branching RCs, the errors related to positioning of relative pronouns were not observed. However, the sentence above requires centre branching. In right branching subject relatives usually obey the canonical word order of agent first, and theme second" (Friedman &

Novogrodski, 2004 p. 667). Therefore, it is easier to make the RC. In centre branching, RCs should be done more carefully. However, in Turkish the word order is quite flexible, (for instance, an agent doesn't have to be at the beginning of the sentence, etc.). Turkish participants' errors can be attributed to this feature of their L1.

Lastly, the Polish group made quite a number of errors in the category "relativized subject". This error includes changing the target RC type to a subject relative clause and restructuring the sentence by using SU relative clause while answering the sentence combination task. This error number was only 1 in Turkish data. However, the number was 20 in Polish data. These facts support the notion that "grammatical role of subject enjoys some sort of cognitive prominence unattained by other grammatical roles" (Fox, 1987 p. 857) which is called "subject primacy" by Fox (1987). The Polish participants preferred to structure the sentences with subject RC which was easier for them. However, in Asian languages semantic values of the noun phrases are more important than their grammatical roles. (Ozeki & Shirai., 2007).

Conclusion

The general aim of the study was to contribute our understanding about processing difficulties in the acquisition of relative clauses in English as a foreign language. The study tested the predictions of Noun Phrase Accessibility Hierarchy, to see whether there is a predictable order in the acquisition of English RC types for Turkish students. The findings demonstrated that NPAH theory is not supported in Turkish speakers. The results of the sentence combination test replicated the findings of Baysal's (2001) study in terms of the place of genitive RCs in the hierarchy. The results of the Polish group in both tasks deviated from the order of NPAH. The second question of the study aimed to reveal whether there is a difference in the acquisition of the RCs according to the native language of the participants. The findings supported that in the specific IO RC type, the two groups showed meaningful differences. Based on the error analysis of the groups, it is concluded that English learners of Polish and Turkish participants differ in the type and quantity of errors that they are making while learning RCs. The reasons of the errors are tried to be explained based on the processing patterns of the participants' L1s. this finding was new considering the studies which found no effect of L1 on relative clause acquisition (Flynn, Foley & Vinnitskaya, 2004; Aydın, 2006). The findings suggest that in second language teaching, native language of the students should be taken into consideration. Turkish students should be given more instruction on resumptive pronouns on the other hand Polish students should be given more attention while they are learning the different types of RCs other than SU since they tend to over-generalize its structure to the other types. English language should be context specific by being sensitive to the native language of the students. The limitations of the study should also be kept in mind while interpreting the results. The number of the participants as well as the number of items tested for each one of the 5 different categories might be restricting. Furthermore, the impact of the task type should be also taken into consideration since the results show differences based on the tasks.

References

- Aydın, Ö. (2007). The comprehension of Turkish relative clauses in second language acquisition and agrammatism. *Applied Psycholinguistics*, 28(2), 295-315.
- Baysal, A. (2001). A study on Restrictive Relative Clauses with Particular Reference to Data Triangulation in ELT Research.
- Boeckx, C. (2009). *Language in cognition: Uncovering mental structures and the rules*

- behind them*. John Wiley & Sons.
- Comrie, B. (1998). Rethinking the typology of relative clauses. *Language Design: Journal of Theoretical and Experimental Linguistics*, 59-85.
- Comrie, E. L. (1977). Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar. *The MIT press*, 63-99.
- Creswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed method approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Croker, & Heigham. (2009). *Qualitative Research in Applied Linguistics A Practical Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Diessel, H., & Tomasello, M. (2005). A New Look at the Acquisition of Relative Clauses. *Language*, 882-906.
- Doughty, C. (1988). The Effect of Instruction on the Acquisition of Relativization in English as a Second Language.
- Eckman, F. R. (2007). *Hypotheses and Methods in Second Language Acquisition: Testing the Noun Phrase Accessibility Hierarchy on Relative Clauses*. Cambridge University Press.
- Fitz, H. (2010). The accessibility hierarchy. The institutional repository of the University of Amsterdam.
- Flynn, S., Foley, C., & Vinnitskaya, I. (2004). The cumulative-enhancement model for language acquisition: Comparing adults' and children's patterns of development in first, second and third language acquisition of relative clauses. *International Journal of Multilingualism*, 1(1), 3-16.
- Fox, B. A. (1987). The Noun Phrase Accessibility Hierarchy Reinterpreted: Subject Primacy or the Absolutive Hypothesis. *Language*, 856-870.
- Friedman, N., & Novogrodski, R. (2004). The acquisition of relative clause comprehension in Hebrew: a study of SLI and normal development. *Journal of Child Language*, 661-681.
- Gass, S. M., & Selinker, L. (1983). *Language Transfer in Language Learning. Issues in Second Language Research*. Newbury House Publishers, Inc., Rowley MA 01969.
- Gass, S. M. (1989). Language Universals and Second Language Acquisition. *Language Learning*, 497-514.
- Gass, S., & Lee, J. (2007). Second Language Acquisition of Relative Clauses. *SSLA*, 329-335.
- Hamilton, R. L. (1995). The noun phrase accessibility hierarchy in SLA: Determining the basis for its developmental effects. *Second language acquisition: Theory and pedagogy*, 101-114.
- Hansen, L. (1986). Universals in Relative Clause Acquisition: Evidence from Child and Adult L1 and L2 Learners of Hindi-Urdu. *Language Learning*, 36(2), 143-58.
- Hawkins, R. (2007). The Noun Phrase Accessibility Hierarchy: Lame Duck or Dead Duck in Theories of SLA? *Cambridge University Press*, 345-349.

- Hogbin, E., & Song, J. J. (2007). The Accessibility Hierarchy in Relativisation: The Case of The Accessibility Hierarchy in Relativisation: The Case of Eighteenth- and Twentieth-Century Written English Narrative. *SKY Journal of Linguistics*, 203-233.
- Hu, G. (2005). Contextual Influences on Instructional Practices: A Chinese Case for an Ecological Approach to ELT. *TESOL QUARTERLY*, 635-660.
- Izumi, S. (2003). Processing Difficulty in Comprehension and Production of Relative Clauses by Learners of English as a second Language. *Language Learning*, 285-323.
- Johnson, M. (2004). *A Philosophy of Second Language Acquisition*. New York: Mary Jane Peluso.
- Kanno, K. (2007). Factors Affecting the Processing of Relative Clauses by L2 Learners. *Cambridge University Press*, 197-218.
- Luzi, E. (2012). Relativization strategies in SLA. *Second Language Research*, 443-476.
- Ozeki, H., & Shirai, Y. (2007). The consequences of Variation in the Acquisition of Relative Clauses. *Diversity in language: Perspectives and implications*, 243-270.
- Spada, N., & Lightbrown, P. (1999). Instruction, First Language Influence, and Developmental Readiness in Second Language Acquisition. *The Modern Language Journal*, 1-22.
- Svantesson, J. O. (1986). Relative clauses in Kammu and the Keenan-Comrie hierarchy. *Studia Linguistica*, 40(1), 48-66.
- Szczegieliński, A. (2006). Two types of relative clauses in Slavic: Evidence from reconstruction and ellipsis. In *Proceedings of the thirty-third Western Conference on Linguistics* (pp. 373-384). Fresno: California State University, Department of Linguistics.
- Xiaorong, Z. (2007). Resumptive pronouns in the acquisition of English relative clauses by Chinese EFL learners (Unpublished master's thesis). *The Chinese University of Hong Kong, Hong Kong*.
- White, L. (2003). On the nature of interlanguage representation: Universal grammar in the second language. *The handbook of second language acquisition*, 19-42.
- Zhanming, W. A. N. G. (2014). Review of the Influence of L1 in L2 Acquisition. *Studies in Literature and Language*, 9(2), 57-60.

Acknowledgement

I would like to acknowledge and give my warmest thanks to Nuray Karakaya whose assistance in data collection process was greatly appreciated.

This work was supported financially by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) since the author was the bursar of this institute during the postgraduate degree.

ŞUŞA'DA ERMENİLERİN MÜSLÜMANLARA KARŞI YAPTIğI KATLİAMLAR (1905-1906)

Sevgi KELEŐYILMAZ¹

Öz

Azerbaycan'ın tarihi sürecinde kurulan birçok hanlıktan veya merkezi şehirlerinden biri de Karabağ' dı. Karabağ'ın sınırları içerisinde bulunan "Şuşa" gerek konumu itibarıyla gerekse kaynakları bakımından stratejik önemi olan bir şehirdi. Bu konumundan dolayı "Şuşa" Azerbaycan coğrafyasında meydana gelen olayların ilk etkilediği şehirlerdendi. Dolayısıyla, 1905-1906 Ermeni katliamlarında da "Şuşa" doğrudan etkilenmiŐti. Ermenilerin 1905, 1920 ve 1991 tarihlerindeki üç büyük saldırısından da Şuşa, çok büyük zarar görmüŐtü. Bu çalışmada Azerbaycanlı yazarların yaptığı çalışmaların yanı sıra, arşiv kaynaklarına dayanılarak 1905-1906 yıllarında Şuşa'da meydana gelen olayların genel manzarası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Şuşa, Karabağ, Azerbaycan, Bakü

THE ASSASSINATION OF MÜSLİMS İN SHUSHA BY ARMENİANS (1905-1906)

Abstract

Karabakh was one of the cities among many which were established during the history of Azerbaijan. Shusha, which was located within the borders of Karabakh, had a strategic importance in terms of its location and its resources. Because of its location, it was among the cities first affected by incidents within the Azerbaijan region. As in every incident, Shusha was directly affected by what happened during the massacre of Azerbaijanis by Armenians between 1905-1906. Shusha was massively damaged by the attacks of the Armenians in 1905, 1920 and 1991. In this study, based on archives, and the studies carried out by Azerbaijani authors we have tried to present a general view of incidents that happened in Shusha between 1905-1906.

Key Words: Armenian, Shusha, Karabakh, Azerbaijan, Baku

Giriş

Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın kesiŐim noktası olan Kafkasya'da yer alan Azerbaycan; batısında Ermenistan, kuzeyinde Rusya, güneyinde İnan, doğusunda Hazar Denizi ve kuzeybatısında Gürcistan sınırları arasında yer almaktadır.

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD. Doktora Öğrencisi, sevgikelesyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-00027563-066X.

Azerbaycan, zengin ham madde kaynaklarına sahip olması açısından cazip bir yer olmuştur. Coğrafyası, genel olarak dağlık bir alandır. Güney Azerbaycan dağlık bir yer iken Kuzey Azerbaycan ise düzdür. Fakat bu görünüşün istisnası sadece dağlık Karabağ bölgesidir. Burası da Güney Azerbaycan'ın kuzeyinde yer alır (Buniyatov, 1991; 317). Azerbaycan içerisinde önemli bir yere sahip olan Karabağ, tarihte ve günümüzde farklı bir değer ifade eder. Karabağ, Azerbaycan sınırları içinde Kura ve Aras ırmakları arasında yer alan bir bölgedir. XIX. yüzyılda Güney Kafkasya'da idari ve nüfus olarak önemli birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bu bölge içerisinde değişikliklerin yaşandığı yerlerden biri de Karabağ'dır. XIX. yüzyılda Karabağ, Çarlık Rusya'nın hâkimiyeti altındaydı. Rusya siyasetinde değişiklikler yaşanıp yeni bir Rus idaresi kurulunca 1822'de Karabağ Hanlığı lağvedilmiştir. Bölgede başlayan yeni Rus idaresi, bölgeyi Hristiyanlaştırma politikası çerçevesinde Karabağ'a Ermenileri yerleştirme politikası da uygulamıştı (Çapraz, 2012; 231). Bu dönemde Şuşa'nın bağlı bulunduğu Karabağ'a Ermeniler kitleler halinde getirilerek yerleştirilmiştir (Nağısoylu, 2017; 10).

Şuşa'da Ermenilerin Müslümanlara Karşı Yaptığı Katliamlar (1905-1906)

Şuşa

Azerbaycan bölgesinin önemli noktalarından Şuşa, tarihî Gence, Tiflis, Erivan, Tebriz, Bakü şehirlerinin orta noktasında bulunmaktadır. Dağlardan diğer bölgelere açılan bir pencere olarak da görülen kentin, düşmana gözdağı verecek (Axundov, 2007; 7) stratejik bir konumu vardı. Şuşa'yı elinde bulduran milletler, Ermenistan ile İran'ı kontrol edebilme imkânını da elde edebilirlerdi. Böylesine önemli bir noktada olan Şuşa, Azerbaycan sınırları içerisinde meydana gelen olaylardan da en fazla etkilenen yerlerden biriydi.

Şuşa'ya önce, "Şişa" denmekte olup, daha sonraları "Şuşa" olarak adlandırılmıştır (Axundov, 2007; 7). Şuşa şehrinin yeni kurulduğu dönemlerde 162 aile yaşamaktaydı. Rus memurların düzenledikleri arşiv belgelerinde bu ailelerin Azerbaycanlı Müslüman-Türk aileler olduğu yazılmaktadır Nağısoylu; 2017; 10). 1724-1814 arasında Karabağ (Aran) Hanlığının başkenti olan Şuşa, 1815 itibarıyla Azerbaycan'ın Gence vilayetinin kazası olmuştur (Sezen, 2017; 732).

Şuşa, asırlarca Azerbaycan tarihinin, siyasetinin ve medeniyetinin ayrılmaz bir parçasıydı. Penah Ali², 1735 tarihinde İran saldırıları karşısında ilk başkaldıran kişidir. Bu başkaldırış neticesinde İran şahı tarafından Horasan'a sürgün edilmiştir. Sürgün edildiği yerden, Karabağ dağlarına kaçarak İran ile mücadeleye başlamıştır. Penah Ali, şehirde İran saldırılarına karşı, güçlü bir engel teşkil eden Şuşa Kalesi'ni inşa etmiştir. Penah Ali'den sonra tahta geçen oğlu, İbrahim Halil Han babasının temellerini attığı şehri daha da geliştirmiştir (Demir, 1992; 40 vd.). 1822'de Karabağ Hanlığı lağvedilince hanlık Karabağ Eyaletine dönüştü. 1840'dan itibaren de Şuşa, Karabağ Eyaleti'nin merkezi olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde; Şuşa şehri cazip merkez haline geldi, bölgeye göçler yaşandı (Kanbarova, 2017; 37).

² Karabağ Hanlığının kurucusu olan Penah Ali, göçebe yaşamları olan Cevanşir Türkmenlerinden Sarıçalı oymağına mensuptur. İran şahı Nadir Şah'ın hizmetinde olup önemli görevleri olmuştur. İran sarayında görevli olan kardeşinin Nadir Şah tarafından idam edilmesi üzerine Karabağ'a gitmiş ve Nadir Şah'a karşı bağımsızlık mücadelesinde bulunmuştur. Bu mücadele neticesinde; 1749 yılında Karabağ hanlığını kurmuştu. Penah Ali Karabağ'da Şuşa şehrini başkent yapmış ve bu şehre penahabat ismini verilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz; İsmail Özçelik "Karabağ'daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı", *Vakanüvis- Uluslararası Araştırmaları Dergisi/ International Journal Of Historical Research*, Kasım 2017/ Vol. 2, Kafkasya Özel Sayısı/ s.417).

XIX. yüzyılın başlarına kadar, kentte yaşayan ailelerin büyük bir bölümünü Müslüman nüfus oluşturmaktaydı. Bölgede Hristiyan nüfusun artması, Rusya'nın İran ile imzaladığı 1828 Türkmençay ve 1829 tarihinde Türkiye ile imzaladığı Edirne Antlaşması ile başlamıştır. Rusya, 1828-1830 tarihleri arasında Güney Kafkasya bölgesinin işgalini tamamladıktan sonra bölgede kendi konumunu sağlamlaştırmak için bölgeye Ermenileri yerleştirmeye başladı. Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesinde işgal ve şiddet yoluyla yürüttüğü Hristiyanlaştırma politikası Şuşa şehrinin hem idari yapısını hem demografik yapısını etkiledi. Şuşa'da nüfus, 1897'de 25.881 iken 1913'te 42.568 kişiye yaklaştı (Kanbarova, 2017; 36 vd.; Mustafayev, 2015; 78 ; Yılmaz, 2013; 74). Bir başka veriye göre, 1897'de Şuşa şehir merkezindeki 25.556 kişilik nüfusun %43,2'sini Müslümanlar %56,5'ini Ermeniler oluşturmaktaydı. 1897 yılındaki nüfus verilerine göre sonraki yedi yılda Ermenilerin sayısı giderek artmıştır. 1904 yılında Şuşa şehrinde yaşayan Müslüman nüfus, %41,5'e gerilerken Ermeni nüfusu, %58,2'a çıkmıştır (Çapraz, 2012; 238).

Şuşa kenti, 1900'lerin başında en kanlı çatışmaların yaşandığı yerdi. 1903'te çeşitli ülke ve kentlerden gelen Ermeniler Şuşa'nın köylerinde yaşayan Müslüman halkı katletmiş şehri yıkıp yakmışlardır. Bu saldırılar neticesinde Müslümanlar evsiz yurtsuz kalmıştır. Ermenilerden 40, Müslümanlardan 500 kişi ölmüştür (Sipahi ve Özsoy, 2017; 238). Bu durum, sonraki yıllarda Şuşa'da yaşanacak katliamlar döneminin habercisi gibiydi. Bu anlamda 1903 katliamını, XX. yüzyıl Şuşa katliamlarının ilki olarak da kabul edebiliriz. Ermeniler, bu tarihlerde silahlanarak Müslümanlara saldırıya geçmişler ve bu saldırılarını belirli zaman aralıklarıyla devam ettirmişlerdir. Azerbaycan Olağanüstü Tahkikat Komisyonu üyesi Mihaylov'un raporunda, Ermenilerin Şuşa dahil Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde Müslümanlara yapmış oldukları katliamlara değinmektedir. İlgili raporda, Ermenilerin Şuşa ve köylerinde 500 Müslümanı öldürmüş olduğu yazılmaktaydı. Görüldüğü üzere Ermenilerin yaptığı katliamların ilkinin 1905-1906 arasına değil 1903-1904 tarihlerine kadar götürmek mümkündür (Mustafayev, 2012; 545). Ermeniler, 1903-1904'te yapmış oldukları saldırıdan uzun zaman geçmeden ileriki yıllarda benzer saldırıları gerçekleştirmiştir. Karabağ meselesinin bir parçası olan Şuşa'da olaylar bu tarihlerle sınırlı değildi. Daha sonraki yıllarda da sorun büyüyerek devam etmiştir.

Axundov, Ermenilerin Şuşa şehrine XX. yüzyılda üç defa saldırdıklarını ifade eder. Ona göre katliamların ilki 1905-1906 tarihleri arasında, ikincisi; 1920'de, üçüncüsü 1992'de gerçekleşmiştir (Axundov, 2007; 11). 1903-1904 arasındaki olayları da ilave edersek Şuşa'da Ermeniler tarafından dört kez katliam gerçekleştirildiği görülür. Ermeniler, Karadeniz'den Akdeniz'e büyük bir Ermenistan devleti kurma hayali peşindeydi. Ermenilerin bu hayalleri için Karabağ ve Karabağ'ın bir şehri olan Şuşa stratejik bir öneme sahipti (Sipahi ve Özsoy, 2017; 237). Tarihi süreç içerisinde üç büyük saldırı ve katliamlar olsa da Ermeniler son saldırılarını 2020'de yapmışlardır. Yapılan saldırı neticesinde Azerbaycan ordusu büyük başarı kazanmıştır. Karabağ'ın önemli birçok şehri Ermeni işgalinden kurtarılmıştır.

Ermeniler, saldırılarına genellikle Şuşa şehriyle başlamaktadırlar. Ancak, 1904'te yaptıkları saldırılar Bakü'den başlamıştır. 1904'te Bakü'de başlattıkları katliamları, Şuşa şehri de dahil birçok yerde yapmışlardır. Bu tarihte saldırılar, Bakü'deki olaylarla diğer şehirlere doğru yapılmış olsa da en fazla tahribat Şuşa'da olmuştur (Axundov, 2007; 11). 1905'te "Serhat" şehri Bakü'de Ermenilerin saldırıları karşısında, fakir Müslümanlar da silahlanmışlardır. Çünkü Ermeniler şehirde sık sık cinayetler işlemektedir. Bakü'de başlayan katliam şiddetini artırarak çevreye yayılmıştı (Sunny, 1990; 39 vd). Ermeniler tam teçhizatlı bir şekilde aniden saldırılarına başlamıştı. Şuşa'yı yakıp yağmamış, Müslümanların değerli eşyalarını zorla ellerinden almıştı, hayatta kalabilenler ise işsiz kalmışlardı (Sipahi ve Özsoy, 2017; 238; Axundov, 2007; 11).

2. 1905-1906 Tarihlerinde Şuşa'daki Olaylar

Ermeniler, Azerbaycan'da sivil halka karşı toplu katliam yapmak için fırsat kolluyorlardı. Rusya'daki birinci Rus ihtilali dönemindeki kargaşa ortamı Ermenilere beklediği fırsatı vermiştir. Ermeniler ile Rusya arasındaki ilk çatışma 1905'te Şuşa'da başladı (Qasımlı, 2017; 93).

Ermenilerin bu yüzyılın başında gerçekleştirdiği ikinci katliamın birinci ayağıdır. Ermenilerin Şuşa'da yaptığı ilk katliam, 1903-1904 arasında olmuştur. Ermeniler ikinci katliamı 1905-1906 tarihlerinde Şuşa'da gerçekleştirdiler (Nağısoylu, 2017; 5 vd). Ermenilerin Şuşa'ya saldırı haberleri tüm kazalara yayıldı. Ermeni çetelerinin Azerbaycanlılara karşı saldırıları Bakü ve civar yerlerde tepkilere neden oldu (Qasımlı, 2017; 93). “Hayat”³ ve “İrşad”⁴ gazeteleri Şuşa'daki bu katliamlara dikkat çekmiştir. Buna göre Ermeniler saldırılarını planlı ve programlı bir şekilde yapmışlardı. Ermeniler, planları doğrultusunda yapacakları saldırılar için silahlanmış, teşkilatlanmış ve her türlü hileye başvurmuşlardı. Hatta kendi din kardeşlerini öldürerek bunları Müslüman halkın yaptığını söylemişler (Nağısoylu, 2017; 5 vd). Ermeniler böyle davranarak olayı daha farklı boyutlara taşıyıp yaptıkları katliamları haklı temellere dayandırarak Ermenilere yönelik tepkileri bertaraf etmeye çalışmışlardır.

Ermeniler, Azerbaycan topraklarına saldırırken Rusya'ya güvenerek saldırıya geçmiştirler. Çünkü, Azerbaycan Türklerine karşı Ermeniler her zaman Ruslar tarafından destek görmektedir. Rusya, Ermenilere desteğini esirgememesinin altında kendi ulusal çıkarları yatmaktadır. Büyük bir imparatorluk kurma emelleri ile sınırlarını genişletme çabası içerisinde diğer taraftan Kafkaslardaki nüfuzunu artırma gayreti içerisine girerek ve çatışma ortamı yaratarak kendisine bir pay çıkarma isteği vardır. Bu amacına ulaşmak isteyen Rusya Ermenileri amacına ulaşmada araç olarak kullanmaktadır. Arkalarına Rusları alan Ermeniler Kafkasya da harekete geçerek çatışmaya girişir (Karaman, 2011; 76). Rus Arşiv kaynaklarına göre; Ermenilerin Kafkasya'da yaptığı katliamın Şubat 1905 tarihinde yaptığına dikkat çekmiştir. Anlaşıyor ki, Ermenilerin şubat ayında Bakü'de başlattıkları saldırılar aralıklı olarak devam etmiş ve diğer şehirlere sıçramıştır.

Osmanlı Arşivinde yer alan belgelere göre; Saldırıların Şuşa'da şiddetini artırması eylül ayına denk gelir. İlgili kayıtlarda, Ermeniler Eylül 1905 tarihinde Şuşa köylerinde Müslümanlara yönelik saldırılarında 81 Müslümanın katledildiği bildirilmektedir. Alınan bu haber üzerine, hükümet bölgeye asker sevk eder. Ayrıca alınan bir telgrafnameye göre Şuşa'da

³ Ali Merdan Topçubaşı'nın sahibi olduğu “Hayat” gazetesi, 1905-1906 arasında Azerbaycan'da yayımlanmış ve bu tarihler arasında 325 sayı çıkartılmıştır. Gazeteye Zeynelabidin Tağıyev tarafından maddi destek verilmiştir. Yöneticiliğini, Ahmet Ağaoğlu ve Ali Bey Hüseyinzade yapmıştır. Ahmet Ağaoğlu 102. Sayıdan sonra ayrılmıştır. “Hayat” gazetesi Azerbaycan tarihinde önemli bir yeri vardır. “Günlük siyasi içtimai, iktisadi ve edebi başlıklarla çıkartılmıştır”. Gazete, yayın hayatını Rus sansürü altında Eylül 1906 tarihine kadar yayım hayatına devam etmiştir. “Zararlı İstikameti olduğu iddiasıyla kapatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; İrfan Murat Yıldırım, “Azerbaycan'da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı.2/2, 2013, s.149-150.

⁴ “İrşad” gazetesi; 1905-1908 arasında Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan'ın Bakü şehrinde yayımlanmıştır. Bu tarihler arasında 525 sayı yayımlanmıştır. Sahibi Ahmet Ağaoğlu'dur. Gazeteye maddi destek sağlayan kişi, Azerbaycan'ın petrol zengini olan İsa Bey Aşurbeyov'dur. İrşad gazetesi, “Azerbaycan tarihi, siyaseti, edebiyatı, siyasi hayatı, aynı zamanda kültürü” hakkında makaleler yayımlamış ve bu makaleler yayımlandığı dönemi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz; İrfan Murat Yıldırım, “Azerbaycan'da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı.2/2, 2013, s.149-150.

meydana gelen yangın büyük hasara yol açmıştır (¹ BOA., HR. SYS. 1378/13- 1- 1(14 Eylül 1321); BOA. Y.A.HUS. 493/10; Demir, 1992; 247 vd).

7 Eylül 1905 tarihli bir başka belgede de Ermeniler, Şuşa ve Bakü'de Müslümanları katletmekteydi. Bunun üzerine Müslüman halk bir dizi toplantı yapar. Bu toplantılarda hazır bulunanlardan bazıları, Rusya Hükümeti'nin Ermenileri mükemmel olarak silahlandırması ile Ermenilerin taarruzlarına maruz bırakıldıklarından bahsediyordu. Sonuçta himaye talebi arzusu ile Osmanlı padişahına ve İran şahına telgrafname gönderilmesini teklif ettiler (BOA. HR. SYS.1378/17; Demir 1993; 243 vd).

Eylül 1905'te, Şii Şeyhi Şuşa'da, Ermenilerin Müslümanlara katliam uyguladıklarını haber vermişti. Diğer taraftan, Şuşa'da iki gün devam eden silahlı çatışmalarda İran halkından bazıları da katledilmişti. Ermenilerin Bakü ve Şuşa'da yerli halkla olan çatışmalarında İranlıları da katlettikleri haberi alınmıştı. Bu arada Ağdam ile Şuşa arasındaki 40 kilometrelik telgraf hattının da tahrip edildiğini düşündüklerini bildirmişlerdi (BOA. Y.A.HUS. 494/36_3 (2-20 Eylül 1905; Demir, 1993; 172).

Yine Eylül 1905 tarihli istihbarat raporlarına göre; Ağustos'un yirmisinden itibaren Şuşa şehrinde sükûnet hâkimdi, fakat civar köylerde çatışmalar devam ediyordu. 200 civarında ölü ve çok sayıda yaralı olduğu tahmin ediliyordu. Yine çok sayıda ev yakılmıştı. Güvernör "Baranovasky"ın öldürüldüğü bildirilmiştir. Kafkas resmî gazetesi ise; Güvernör "Baranovasky" öldürüldüğüne dair haberi yalanlıyordu. Bakü ve çevresinde meydana gelen Ermeni katliamlarında çok daha fazla can ve mal kaybının olduğunu yazıyordu. Haber sayfasında, 270 Müslüman katledilmiş olduğu ve üç yüzden fazla petrol kuyusu ile çok sayıda ev ve fabrikanın ateşe verilmiş olduğu haberini yazıyordu. Bu haber üzerine bölgeye asker sevk edilip olaylar durdurulmaya çalışılmıştır (BOA. HR. SYS.1378/18-1-1(12 Eylül 1321); Demir, 1993; 171 vd). Şuşa'da Ermenilerin Müslümanlara yaptığı saldırılar durdurulmaya çalışılsa da Şuşa'nın civar köylerinde Ermeni saldırıları devam etmekteydi. Ermenilerin saldırılarıyla ilgili başka bir istihbarat raporunda, Bakü'de 270 Müslüman'ın yanı sıra 130 gayrimüslimin öldürülmüş olduğu bilgisi de mevcuttu. Buralarda çıkan yangında, evlerin yanı sıra 300 petrol kuyusu ve havuzunu da tahrip edilmişti (BOA. Y.A.HUS.494.36/1, 28 Ekim 1905). Bu durumu Kafkas gazeteleri haber yapıyordu. Haberler üzerine askerler bunları durdurmaya çalışmışlardı (BOA. Y.A.HUS.494.36.5).

6 Eylül 1905 tarihli başka bir belge gelişmeleri şöyle aktarıyordu: Yerel gazetelere göre⁵; 12 Ağustos'ta Şuşa'da Ermeniler, Ermeni mahallesinde oturan Müslümanlara saldırarak tamamını katlettikten sonra, 40 haneli bir Müslüman köyünü de tamamen yakmışlardı. Halkı sakinleştirmek üzere, o zaman Şuşa Hanlığı neslinden birinin başkanlığında bulunan 100 Müslüman, Ermeni mahallesine gitmişlerse de Ermeniler onlara saldırarak içlerinden birçoğunu yaralamışlar, diğerlerini de esir etmişlerdi. Ermeniler olay yerine gelen; Güvernörü (Baranovisky)'i de yaralamışlardı. Müslümanlar yaralı olan Güvernörü şehre nakletmişlerdi. Civar köylerde olup sayıları Ermenilerin iki katı civarında bulunan ve şehirde yaşayan Müslümanlar bu sırada geri döndüklerinden, o ana kadar işe karışmayan Ermeni heyet-i ruhbanıyesi, Müslümanlara müracaat ederek mücadelelere son verilmesini rica etmişlerdi (BOA. HR. SYS.1378. 16-1-1-3, 8 Eylül 1321; BOA. Y.A. HUS.492/96; Demir, 1993; 245). Bunun üzerine Şubat 1906'da Müslüman-Ermeni çatışmalarına son vermek amacıyla Tiflis'te barış konferansı yapılmıştır. Bu konferansın düzenleyicisi Kafkas Valisi Vorantsov-Duşkov'dur. Konferansa katılan Müslüman-Türk temsilcilerden bazıları; Ahmet

⁵ Belgede hangi yerel gazeteler olduğundan bahsedilmemiştir.

Bey Ağayev, Ali Merdan Bey Topçubasov ve Adil Han Ziyathonov'ndü. Bu temsilciler, ellerindeki delillerle "Taşnaksutyun" partisinin Güney Kafkasya'daki çatışmaların baş aktörü olduklarını ve bunlara destek veren resmi çevrelerin de olduğunu söylemişlerdir. Bu toplantı sonrası çatışmalara kısa süreliğine ara verilmişse de Ermeniler çok geçmeden saldırılarına devam etmişlerdir (Mustafa, 2014; 7). Müslümanlar taarruza geçerek Ermenileri püskürtmüşlerdi. Ermeniler, şehri yakmaya başlamışlardı. Yangın, şehrin her tarafını sarmış, genel vali, Şii mezhebi şeyhine bir telgrafname göndererek "Şuşa'ya giderek yerel memurlara katılmasını, memurlar yardımıyla halkı barıştırmayı" gereğini bildirmişti. Bakü'den ağustosun yirmi biri tarihiyle gelen bir karşı telgraf tramvay kondüktörleri buldukları yerleri terk etmeleri üzerine akşam saat altıdan itibaren karışıklıklar başlamıştı. Ermeni olan bu kondüktörler yerlerine gelen askerlere silah kullanmışlardı. Daha sonra mekânlara ve gelip geçen Müslümanlara ve Ruslara ateş etmişlerdi. Bir müddet sonra, bu tüfek ateşi şehrin her tarafına yayılmış ve hanelerin damları ile pencerelerinden askerler üzerine ateş edildiğinden onlar da karşılık vermeye mecbur kalmıştı. Karışıklık sabaha doğru son bulmuştu. 8 Müslüman, 1 Rus, 3 Ermeni ölmüş ve 1 polis komiseri, 1 belediye çavuşu, 2 Rus, 7 Müslüman, 11 Ermeni yaralanmıştı. Gündüz sakinleşen tüfek ateşi akşam tekrar şiddetle başlamıştı. Bu mücadelelerde en fazla zarar gören Müslümanlardı (BOA. HR. SYS.1378. 16- 1- 1-3, 8 Eylül 1321; BOA. Y.A. HUS.492/96; Demir, 1993; 245).

1905 başlarında başlayan Ermeniler ile Müslümanlar arasındaki çatışmalar sonucu yaşanan katliamlar yavaşlaşa da bu kavga ortamı yıl boyunca devam etmiş ve bir sonraki yıl şiddetini tekrar artırmıştır. Olaylar Şuşa'nın merkezi ile sınırlı kalmayıp köylerinde de devam etmiştir (Mustafayev, 2012; 546 vd.).

Ermeniler'in, 26 Temmuz-1 Ağustos 1906 arasında yaptığı beş günlük saldırıda sadece Şuşa kazasına bağlı 12 Müslüman köyünü yerle bir etmişler, insan kıyımına sebep olmuşlardır (Mustafa, 2014; 7 vd.). Ermeniler, Şuşa'da gittikleri yerleri yakıp yakmakla ve önlerine gelen sivil halkı katletmekle de kalmıyordu. Şehre ihtiyacı olan gıdanın girmesini dahi engelliyordu.

Karabağ'ın merkezi Şuşa'da 1906'da İslam köyleri silahlı Ermeni güçleri tarafından kuşatılıyordu. Ermeni güçleri, dışardan yiyecek getirilmesini de engelliyorlardı. Bu nedenle bu Müslüman köylerinin halkı kıtlıktan hayatlarını kaybetmişlerdi. Bunun üzerine halkın bir kısmı, Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulundular. Gelenler, kendi illeri içerisindeki Ermeniler tarafından yakılan 19 köyün isimlerini sayıyorlardı. Buna ek olarak bu bölgedeki memurlar, Müslümanların ellerinden silahlarını alıyorlar fakat Ermenilere dokunmuyorlardı. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından Rusya Hükümeti nezdinde girişimde bulunuluyordu (BOA. Y.A.HUS. 499/57-1; 499/57-2, 499/57- 3; BOA HR. SYS.1379/34-1-1, 5 Şubat 1906. Gerekli paranın gönderilmesi hususunun Batum Başkonsolosluğuna tavsiyesini, Tiflis Başkonsolosluğu talep ediyordu (BOA. Y.A.HUS. 499/57-3.).

Ermenilerin yaptığı saldırılar Türk-Müslümanlarının yanı sıra, diğer vatandaşlara da zarar veriyordu, zarar verdikleri arasında Ruslar da vardı. Fakat Ermenilerin saldırılarında en ağır kayıpları yine Müslümanlar vermişlerdi (BOA. HR. SYS.1378).

Ermenilerin yaptığı saldırılarda her ne kadar Rus vatandaşları zarar görmüşse de Rusya'nın 1905- 1906 arasında meydana gelen saldırılarda ve karışıklıklarda kendi amaçları doğrultusunda hareket ederek ikili oynadığını söyleyebiliriz. Rus memurlar meydana gelen olaylarda, Kafkasya'daki hoşnutsuzluğun hükümeti etkileyeceği endişesi taşımışlardır. Bu nedenle Ermenilerin Müslüman bölgelerine yaptığı katliamlara bazen duyarsız kalmakta, bazen de Ermenilerin tarafını tutarak arayışta çalışmaktaydılar (Mustafa, 2014; 2).

Sonuç

“Şuşa” şehri, Azerbaycan'ın tarihi özellikleri olan önemli kentlerinden biridir. Kentin kuruluşuna, nüfus yapısına ve tarihine bakıldığında Şuşa'nın Azerbaycan Türklerine ait olduğunu görmek mümkündür. Ermeniler, Şuşa şehrine yaptığı saldırılarda insanları öldürmekle kalmadılar, şehrin genel dokusuna ve insanların geçim kaynaklarına da zarar vererek kente Ermeni şehri görünümünü kazandırmaya çalıştılar.

Ermeniler her ne kadar Azerbaycan'ın merkezinde (Bakü) katliamlarda bulunsalar da Azerbaycan'ın diğer şehirleri ve köyleri de bundan nasibini almıştır. Çok sayıda sivil ve askeri öldürmüşlerdir. Hayatta kalan Müslümanlar da perişan olmuş, evleri yakılmış, eşyaları yağmalanmıştır. Geçim kaynaklarını ve petrol kuyularını tahrip etmişlerdir. Bunu yaparken Müslümanları katletmenin yanında, onlardan iz bile bırakmak istememişlerdir. Şuşa'da meydana gelen her saldırıda Müslüman nüfus azalırken Ermeni nüfus artmıştır. Arşiv belgelerine bakıldığında Ermenilerin Müslümanlara yönelik saldırılarla, Müslümanları katlederek nüfusu kendi lehlerinde değiştirmek için türlü yollara başvurduğu görülür.

Dağlık Karabağ, Azerbaycan ile Ermenistan arasında sancılı ve bir o kadar kanlı olayların yaşandığı bir bölgedir. Dağlık Karabağ sorunu iki ülke arasında uzun bir geçmişe sahiptir. Bu sorun her geçen gün daha da kanlı bir hal almakta ve uluslararası alanda çözüm bekleyen bir mesele olarak önemi devam etmektedir. Günümüzde de Azerbaycan ile Ermenistan arasında çatışmalar sürmektedir. Ermeniler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Rusya'ya sırtını dayayarak Azerbaycan'ın asker ya da sivil yerleşim yerlerine saldırmışlardır. Ermeniler en son saldırılarını 2020'de yapmışlardır. Azerbaycan ve Ermenistan savaşı sonucunda Azerbaycan ordusu büyük bir başarı kazanmıştır. Azerbaycan savaş sonunda birçok yerleşim yerini yıllar sonra geri aldı. Geri aldığı yerlerden biri de Şuşa'dır. Şuşa, Azerbaycan tarihinin ve kültürünün bir simgesidir. Üstelik bölgeye de hâkim bir şekilde konumlanmıştır. Bölgeyi kontrol edebilen bir konumda olması şehri önemli kılmaktadır. Şuşa, Karabağ'ın en büyük şehirlerinden biri olan Hankendi'ye giden güzergahta olması dolayısıyla stratejik yönden önemlidir. Günümüzde Şuşa, Azerbaycan ordusu tarafından kurtarılmış böylece Şuşalılar ve Azerbaycanlıların özlemi sona ermiştir. Azerbaycan, bölgenin kontrolünü lehine çevirmiş olmakla birlikte sorun hâlâ masa başında kalıcı çözümü beklemektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA. Y.A.HUS. 494/36_1 (28 Ekim 1905)
- BOA. Y.A.HUS. 494/36_3 (2-20 Eylül 1905)
- BOA. Y.A.HUS.494/36_4
- BOA. Y.A.HUS.494/36_5
- BOA. Y.A.HUS. 499/57_1
- BOA. Y.A.HUS. 499/57_2
- BOA. Y.A.HUS. 499/57_3
- BOA. HR. SYS.1379/34_1_1(5 Şubat 1906)
- BOA. HR. SYS.1378. 16_1_1-3 (8 Eylül 1321)
- DAB. HR. SYS. 1378/13_1_1 (14 Eylül 1321)

BOA. HR. SYS.1378/17

BOA. HR. SYS. 1378/18_1_1(12 Eylül 1321)

Kitaplar ve Makaleler

BUNİYATOV, Ziya Musa (1991). “Azerbaycan” *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 4.

ÇAPRAZ, Hayri (2012). “19. Yüzyılda Rusya’nın Karabağ Politikası”, *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Belgi Dergisi*, Sayı:3 (Kış 2012/1), s.s. 231- 240

DEMİR, İsmet (1992). *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri*, C.1 (1578-1914), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİR, İsmet (1993). *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri* C.2 (1575-1918), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

YILDIRIM, İrfan Murat (2013). “Azerbaycan’da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı.2/2, s.s. 147- 160.

KANBAROVA, Gülnara (2017)., “Şuşa Şehri’nin Mahalleleri ve Tarihi mimari Anıtları”, *ASOS JOURNAL, The Journal of Academic Social Science, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:5 Sayı: 43, s. s.14-40.

KARAMAN, Erdal (2011). “Bahtiyar Vahabzade’nin Eserlerinde Karabağ”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 31. Sayı, s.s.75-85.

M. F. AXUNDOV (2007). Adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, “Şuşa Həsəti (Metodik Vəsait)”, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Bakı.

MUSTAFAYEV, Şöhret (2015). “XVIII-XX. Yüzyıllarda Tarihi Azerbaycan Toprağı- İrevan Hanlığının Arazisine Ermenilerin Göç Ettirilme Politikası”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, Cilt: XXXI, Bahar, s.s.69-92.

MUSTAFAYEV, Beşir (2012). “Kafkaslarda Müslüman- Türk Soykırımı (1905-1920)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal Of Turkish World Studies*, XII/1 (Yaz), s.s. 533-561.

NAĞISOYLU, Möhsün, KARİMOV, Raqub, KAHİMOV Muhteallim (2017). *Şuşa Azerbaycan Matbuatında (1875- 1920)*, Bakı – Elmin İnkişafı Fondu.

NAZİM, Mustafa (2014). “Ermenilerin 1905-1906 Yıllarında Güney Kafkasya’da Yaptıkları Katliamlar”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Cilt.3, Sayı.1, s. s.1-10.

GÜNEŞ, Mehmet (2015). *Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, İstanbul.

ÖZÇELİK, İsmail (2017). “Karabağ’daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı”, *Vakanüvis-*

Uluslararası Araştırmaları Dergisi/ International Journal Of Historical Research,
Kasım/ Vol. 2, Kafkasya Özel Sayısı, s.417- 456

QASIMLI, Musa (2017). “*Ermeni Sorunu ve Büyük Devletler (1724-1920)*” Astana Yayınlar, 1.
Baskı, Ankara.

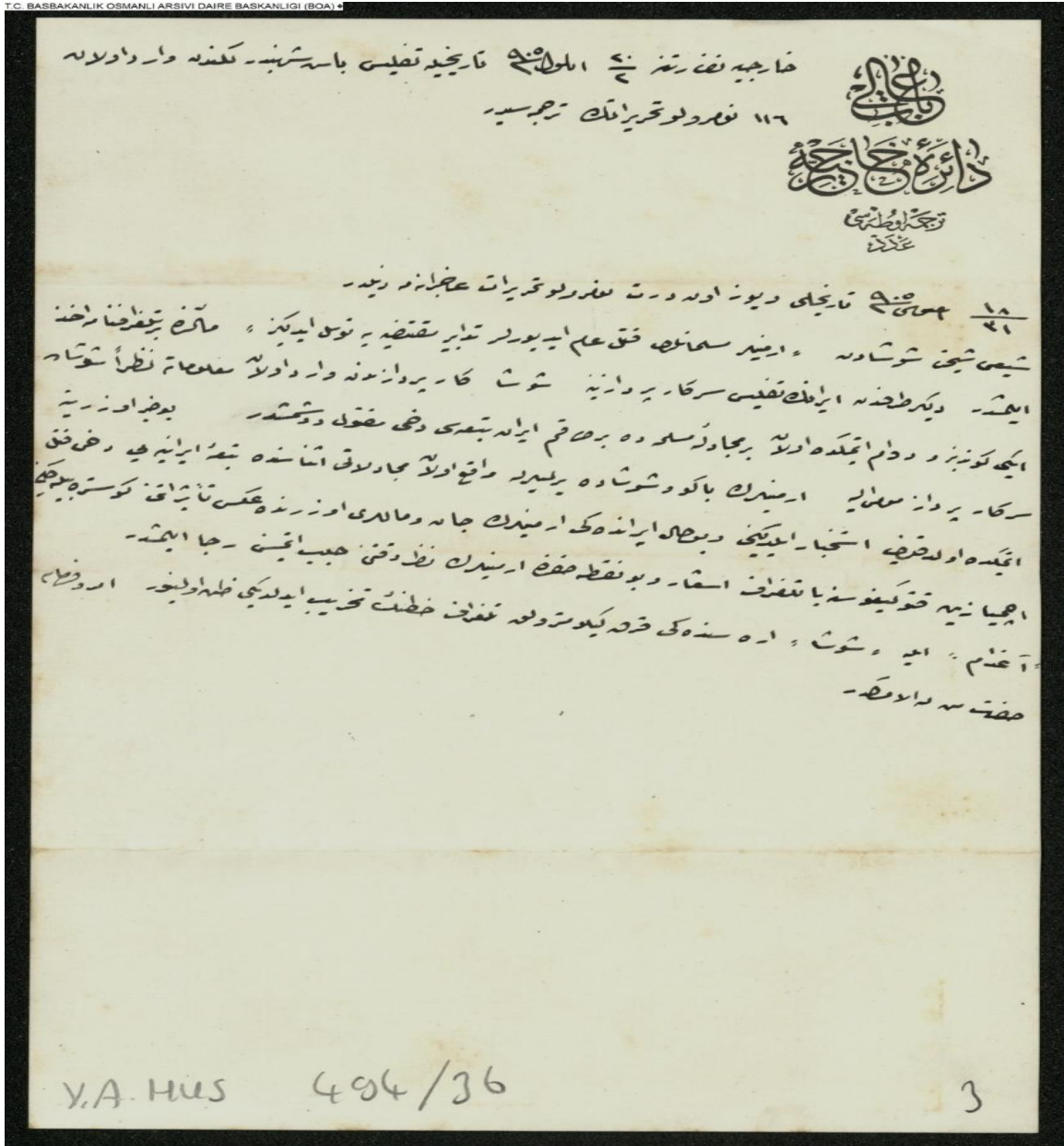
ŞİPAHİ, Esra Banu; ÖZSOY, Bahar (2017). “Kafkaslarda Bir Kent Kırım Örneği Olarak Şuşa”,
*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Qafqazşünaslıq İnstitutu, Qafqazşünasların
İbeynəlxalq forumu*, First International Forum Of The Caucasus Studies Scholars, 17-
18 April, Bakü, 2. Kitap Bakü 2017, s.s. 235-243.

SUNY, Ronald Grigor (1990). *Bakü Komünü Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf*, Belge
Yayımları:98, Birinci Baskı: Ekim.

YILMAZ, Reha (2013). “Kafkasya’da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”,
Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1), s.s. 71-90.

EKLER

EK. A

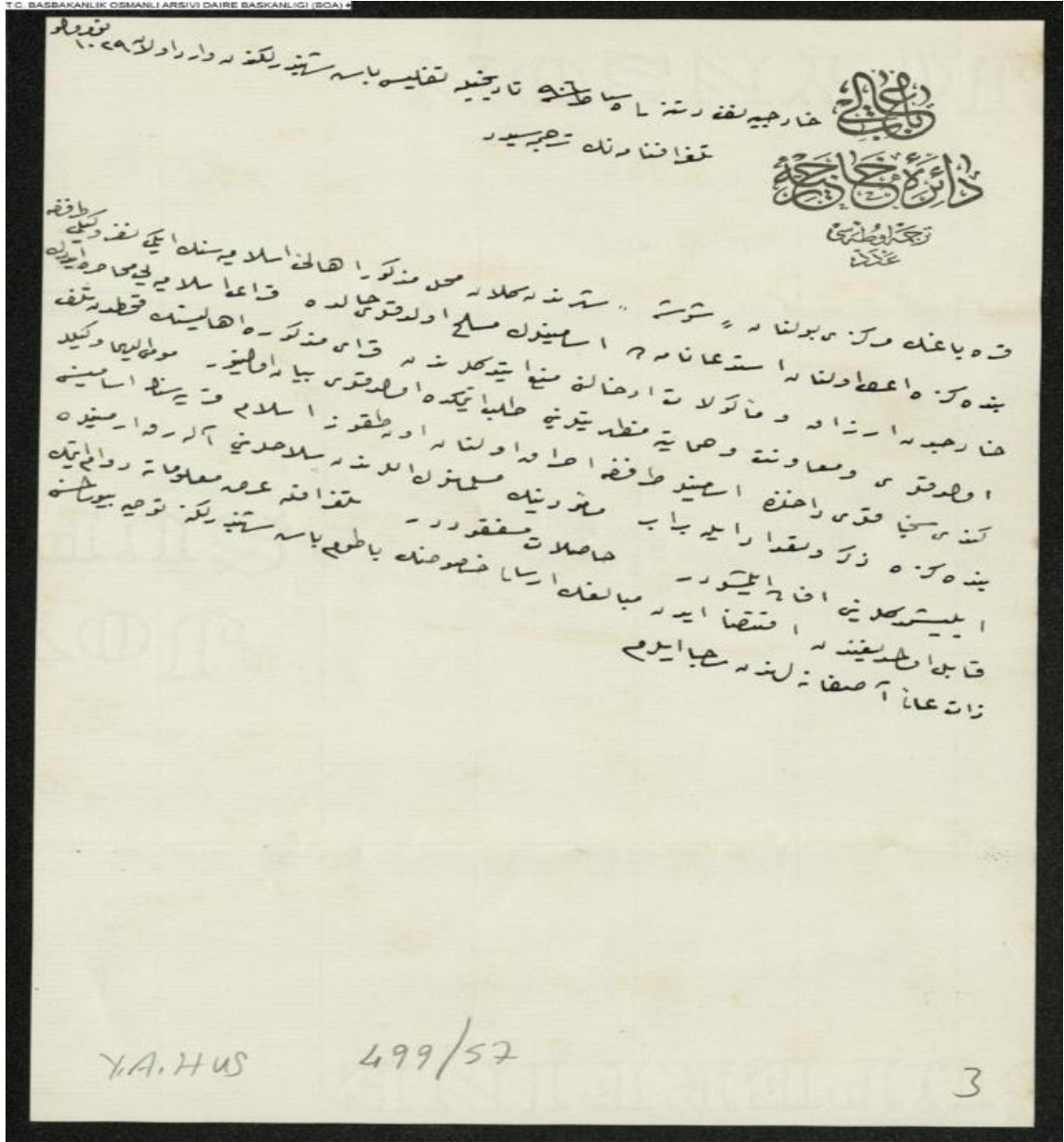

Y.A.HUS.00494.00036.003

Tablo 1 : Ermeniler tarafından İran tebasından olanların da öldürüldüğüne dair

Kaynak: BOA.Y.A.HUS.0494.036.03

EK:B

Y.A.HUS.00499.00057.003

Tablo 2: Ermeniler tarafından Şuşa şehrinin kuşatılıp şehre erzak girişinin engellenmesi

Kaynak: BOA.Y.A.HUS.0499.057.03

YAYIN ETİĞİ

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ESAR), etik yayıncılık hususunda en yüksek standartlara bağlı kalmayı ilke edinmiştir. Bu kapsamda; Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkeleri benimsenmiştir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecine tabi tutulmamış olmalıdır. ESAR'a gönderilen her bir makale en az bir editör ve iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilecektir. Değerlendirme sırasında rastlanılan intihal, duplikasyon, sahte yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, eser dilimleme, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi etik dışı durumlar olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, kabul edilen etik standartlarına uygun olmayan makalelerin değerlendirme süreci sona erdirilir. Yayından sonra tespit edilen olası etik ihlallerine sahip makaleler yayından kaldırılır. Makalelerin etik kurallara uygun yazılması yazarların sorumluluğundadır. ESAR'ın benimsediği uluslararası araştırma etiği ilkeleri şunlardır;

*Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.

*Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.

*Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.

*Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

*Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.

*Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.

*Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.

*Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.

*İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

PUBLICATION ETHICS

The Journal of Education and Social Sciences Research (ESAR) is committed to adhering to the highest standards in ethical publishing. In this context; Ethical publishing

ESAR

principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) and World Association of Medical Editors (WAME) have been adopted. Articles submitted to the journal should not have been published before and have not been evaluated in another journal. Each article sent to ESAR will be double-blinded by at least one editor and two referees. Plagiarism, duplication, fraudulent authorship, research / data fabrication, work slicing, copyright infringement and concealment of conflict of interest encountered during evaluation are considered unethical situations. In this context, the evaluation process of articles that do not comply with the accepted ethical standards is terminated. Articles with possible ethical violations detected after publication are removed from the publication. It is the authors' responsibility to write the articles in accordance with ethical rules. The international research ethics principles adopted by ESAR are as follows;

*The principles of integrity, quality and transparency should be ensured in the design of the research, the review of the design and the conduct of the research.

*Research team and participants, purpose of the research, methods and possible uses envisaged; They should be fully informed about the requirements and, if any, risks of participation in the research.

*Confidentiality of information provided by research participants and confidentiality of respondents should be ensured. Research should be designed to preserve the autonomy and dignity of the participants.

*Research participants should participate in the research voluntarily and should not be under any coercion.

*Participants should be avoided from harm. The research should be planned in a way that does not put the participants at risk.

*Be clear about research independence; If there is a conflict of interest, it should be indicated.

*In experimental studies, written informed consent of the participants who decide to participate in the research should be obtained. The legal guardian's approval must be obtained for children and those under guardianship or those with confirmed mental illness.

*If the study will be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization that the study will be carried out.

*In studies with a human element, it should be stated in the "method" section that "informed consent" was obtained from the participants and the ethics committee approval was obtained from the institution where the study was conducted.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazarların, ESAR Yönetim Kurulu'nun belirlediği yazım kurallarına uyması zorunludur. Eserlerin imla ve noktalama yönünden kontrolü yazarın sorumluluğundadır.
- 2- Makaleler yayınlanmadan önce ön değerlendirmeye tabi tutulur. Ön değerlendirmeyi geçen makalelerin intihal kontrolü yapılır. Editör Kurulu, İntihal raporu doğrultusunda makaleyi hakemlere gönderir.
- 3- Hakemlerden gelen rapor doğrultusunda Editör Kurulu tarafından makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir. Editör Kurulu Hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
- 4-Hakemlerin düzeltme isterlerse makale yazara geri gönderilir. Vaktinde geri dönmeyen makalelerin süreci sonlandırılır.
- 5- Editör Kurulunda kabul edilen çerçeve dahilinde düzeltmesi yapılmış olan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
- 6- Yönetim Kurulu tarafından onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
- 7- Yazar, ESAR Editör Kurulunun tebliğ ettiği hususları zamanında yerine getirmelidir. Aksi taktirde makalenin işlem süreci durdurulur ve makale için tahakkuk eden harcamalar (dizgi, mizampaj vb.) yazardan tahsil edilir.
- 8- Yayın Dili: Derginin yazım dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça yazılar da kabul edilebilir. Dergimize gönderilecek çalışmalar için şu kurallar esastır;

*Ana Başlık Boyutu 14 pt, ortalanmış, kalın

*Kağıt Boyutu A4

*Ana Metin Üst Kenar Boşluk 2,5 cm

*Alt Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sol Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sağ Kenar Boşluk 2,5 cm

*İlk satır girinti 0 cm

*Yazı Tipi Times New Roman Yazı

*Tipi Stili Normal Normal

*Metin Boyutu 12 pt

*Aralıklar

*Sol: 0 cm

*Sağ: 0 cm

*Önce: 0 nk

*Sonra: 0 nk

*Satır Aralığı 1,15

*Alıntı Metni Boyutu 10 pt

*Özet Yazı Tipi Times New Roman

*Öz Başlığı 12 pt, İki Yana Yastı, Kalın

**EĞİTİM VE SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**